T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19. Yüzyıllar)

Selman Soydemir
2501040423

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. İdris Bostan

İstanbul 2007

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19. Yüzyıllar)

Selman Soydemir
2501040423

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. İdris Bostan

İstanbul 2007

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz, TARİH Anabilim **Dalı 2501040423** numaralı **SELMAN SOYDEMİR'in** hazırladığı "**OSMANLI DONANMASINDA YABANCI MÜŞAVİRLERİN ETKİLERİ (XVIII. – XIX. YÜZYILLAR)**" konulu **YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~ TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI,** Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **221.12.2007 SALI** günü saat **11.00 da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....Kabul.....'ne* **OYBİRLİĞİ /~~OYÇOKLUĞU~~LA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (2)	İMZA
PROF.DR.İDRİS BOSTAN	Kabul	
PROF.DR.ALİ İHSAN GENCER	Kabul	
PROF.DR.FERİDUN EMECEN	Kabul	
DOÇ.DR.ERTAN EĞRİBEL	Kabul	
DOÇ.DR.MAHMUT AK	Kabul	

Besim Ömer Paşa Caddesi Beyazıt-34452-İstanbul
Tel:0212 440 00 00 Fax: 0212 440 03 40

Osmanlı Donanmasında Yabancı Müşavirlerin Etkileri (18 ve 19. Yüzyıllar)

Selman SOYDEMİR

ÖZ

18. yy. başlarındaki savaşlar Osmanlıların Avrupalı devletlerin askerî üstünlüğünü kabul etmesiyle sonuçlanmış ve bu tarihten itibaren ordu ve donanmanın ıslahı için biz dizi faaliyet içine giren devlet, yabancı şahısları kullanarak askerî sınıfları ıslah etmeye başlamıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde yabancıların ordu ve donanmada daha sık kullanılmaya başladığını görürüz. Elinizdeki bu çalışma 18 ve 19. yüzyıllarda Osmanlı donanmasını ıslah etmek için Batı'dan getirilen, donanmada uzman ve müşavir olarak istihdam edilen yabancıların etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Giriş bölümünde 18. yüzyılda ve 19. yüzyılın ilk yıllarında gelen uzmanların faaliyetleri gözden geçirilmiştir. Tezin ilk bölümünde donanmanın modernleşme teşebbüsleri sırasında getirilen ilk yabancı müşavirler olan iki İngiliz deniz subayının faaliyetleri incelenmiştir. İkinci bölümde zırhlı ve torpido kullanımının yaygınlaştığı sıralarda donanmada istihdam edilen yine İngiliz iki müşavirin etkileri, üçüncü bölümde ise Alman donanmasından getirilen iki deniz subayının Osmanlı bahriyesi için yaptıkları faaliyetler ele alınmıştır.

ABSTRACT

The wars at the beginning of the 18th century ended up with the acceptation of the Ottomans of the Europeans' superiority; and from that time on the state, which took many actions to reform the army and the navy, started to restore the military classes using the foreigners. In the 19th century one sees that the foreigners were

used more frequently. This piece in your hands aims to study the effects of those foreigners who were brought from the West and employed in the army and the navy as experts and advisers. In the opening section the activities of the experts that came in the first half of the 18th and 19th centuries were analyzed. In the first part the activities of the two English officers that were the first advisers and were brought during the modernization attempts of the navy were discussed. In the second part the effects of the two English advisers that were employed in the navy during the pervasion of the usage of torpedoes and armors, and in the third part the activities of the two German origin officers that were done for the Ottoman navy handled.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, altı asırdan fazla hüküm sürmüş bir devlet olup bu hükümranlığının büyük bir kısmında dünya devletleri içinde hatırı sayılır bir mevkie sahip olmuş, iki yüzyılı aşkın bir zaman zarfında ise dünyanın en kuvvetli devleti olarak tarihteki yerini almıştı. Fatih Sultan Mehmed'le birlikte teknolojik olarak çağ açıp çağ kapayan bir hüviyete bürünen devlet, tophanesiyle, donanmasıyla, baruthanesiyle, menzil teşkilatıyla o zamanki dünya devletleri içinde mükemmel bir teşkilata sahip olmayı başarmıştı. Sürekli bir yenilenme içinde bulunan teknik ve teknolojik gelişmelere yüzyıllarca ayak uydurmayı başaran Osmanlı Devleti, 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra bu gelişmeleri bozulmuş teşkilat ve bitmiş ekonomisiyle takip edemez bir hale gelmişti. Bu sebeple de Avrupalı devletleri yakalamak için bir dizi faaliyetlere girişmişti.

Avrupalı devletlerin seviyesine ulaşmak için Osmanlıların başvurduğu teşebbüslerden biri de ordu ve donanmalarını Batılı devletler tarzında ıslah etmek için Avrupa'dan yabancı uzman ve müşavirler getirmeleridir. 18. yüzyıl boyunca ve 19. yüzyılın ilk yıllarında getirilen yabancılar daha ziyade uzman vasfı taşıyan elemanlar olmuştur. Bunlar daha ziyade gemi inşa faaliyetleri yürütmüşlerdir. 19. yüzyılın ortalarından yüzyılın sonuna doğru ise bir uzmandan çok müşavir vasfı bulunan ve tamamı üst rütbeli subaylardan oluşan müşavirler donanmada istihdam edilmişlerdir. Ağırlıklı olarak tezin konusunu da bu müşavirler oluşturmuştur.

Osmanlı donanmasında istihdam edilen yabancı müşavirlerden ikisinin hatıratı bulunmaktadır. İçlerinden biri katıldığı Kırım Savaşı'na dair bir kitap yazmıştır. Bazıları hakkında ise hiçbir neşriyatta bilgi bulunamamaktadır. Osmanlı donanmasında hizmet eden yabancı müşavirlerle ilgili yeterli çalışma olmaması sebebiyle onların donanmadaki faaliyetleri hakkında kullandığımız başlıca kaynağı

Başbakanlık Osmanlı Arşivi ile Deniz Müzesi Arşivi'nde bulunan vesikalar teşkil etmiştir.

Tez, giriş kısmı ile üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında 18. yüzyıl boyunca ve 19. yüzyılın başlarında Osmanlı bahriyesine katkıları olan yabancı uzmanların faaliyetleri üzerinde duruldu. Birinci bölümde Osmanlı donanmasının modernleşme teşebbüsleri sırasında getirilen iki İngiliz müşavirin donanmadaki faaliyetleri incelendi. Bunlar Baldwin Walker yani Yaver Paşa ile Osmanlılar arasında Müşavir Paşa olarak anılan Adolphus Slade'dir. Bunlardan Walker, dört yıldan biraz fazla hizmette bulunmuş, Müşavir Paşa ise on altı yıl Osmanlı hizmetinde kalmıştır.

İkinci bölüm, teknolojik gelişmelerin hızlı bir devre girdiği ve artık dünya devletlerinin büyük paralar harcayarak donanmalarını zırhlılardan oluşturdukları bir devirde getirilen yine İngiliz iki müşavirin donanmaya yaptıkları katkıları ele almaktadır. Hiçbir bahriyeli yabancı müşavire verilmeyen müşir rütbesine yükseltilen Hobart Paşa ile donanmada kırk yıldan fazla hizmet eden ve torpidoyu Osmanlı denizcilerine öğretmeyi kendisine meslek edinen Woods Paşa bu bölümün konularıdır.

Üçüncü bölümde ise 1880'li yılların başında Sultan İkinci Abdülhamid'in Almanya'dan kara ordusunun ıslahı için getirttiği askerî heyetin gelmesinden sonra getirtilen, bir tanesi yedi yıl, diğeri ise on bir yıla yakın hizmette bulunan ve donanmada Alman denizcilik misyonunun temsilciliğini yapan Starcke ile Kalau Von Hofe'nin donanmamıza olan etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

Tez konusunu bana vererek çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan ve çalışmam sırasında teşvik ve desteklerini gördüğüm danışman hocam Prof. Dr. İdris Bostan'a öncelikle teşekkür ederim. Osmanlı Arşivi'ndeki çalışmalarım sırasında bana destek veren arkadaşlarım Osman Doğan ve Kemal Erkan'a, yabancı kaynakların kullanımında emeğini esirgemeyen Harun Tuncer'e, Başbakanlık

Osmanlı Arşivi, Deniz Müzesi Arşivi ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nin yetkililerine şükranlarımı sunarım.

Selman Soydemir

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii
ABSTRACT iii
ÖNSÖZ v
İÇİNDEKİLER vii
KISALTMALAR viii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
OSMANLI BAHRİYESİNDE MODERNLEŞME TEŞEBBÜSLERİ VE İLK YABANCI MÜŞAVİRLER

I- SİR BALDWİN WAKE WALKER (YAVER PAŞA) 7
A- Kısa Biyografisi 7
B- Bahriye Mektebi ile İlgili Faaliyetleri 8
C- Mısır Meselesinin Çözümü Sırasındaki Faaliyetleri 11
D- Rütbe, Maaş ve Taltifat 18
E- Walker'in Osmanlı Bahriyesi Hizmetinden Ayrılışı 21
II- SIR ADOLPHUS SLADE (MÜŞAVİR PAŞA) 33
A- Kısa Biyografisi 33
B- Osmanlı Bahriyesi Hizmetine Girişi 35
C- Kırım Savaşı'ndaki Faaliyetleri 38
D- Müşavir Paşa'ya Feriklik Rütbesinin Verilmesi 55
E- Müşavir Paşa'nın Liman Memurluğu ve Emekliliği 58
F- Müşavir Paşa'nın Bazı Lâyihaları 61

İKİNCİ BÖLÜM
ZIRHLI VE TORPİDO DEVRİNDE YABANCI MÜŞAVİRLER

I- HOBART PAŞA 67
A- Kısa Biyografisi 67
B- Osmanlı Bahriyesi Hizmetine Girişi 68
C- Girit İsyanının Bastırılmasındaki Faaliyetleri 73
D- Hobart Paşa'nın Kontratının Yenilenmesi 78
E- 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşındaki Faaliyetleri 81
F- Hobart Paşa'nın Müşirliği ve Vefatı 87
G- Hobart Paşa'nın Bazı Lâyihaları 91
II- WOODS PAŞA 95
A- Kısa Biyografisi 95
B- Osmanlı Bahriyesi Hizmetine Girişi 96
C- Bahriye Mektebi Muallimi Woods Bey 98

D- 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki Faaliyetleri 103
E- Torpido Muallimi Woods Paşa..... 110
F- Woods Paşa'nın Görevden Ayrılması 116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
OSMANLI BAHRİYESİNDE ALMAN DENİZCİLİK MİSYONU

I- STARCKE PAŞA..... 119
A- Osmanlı Bahriyesi Hizmetine Girişi..... 119
B- Bahriye Mektebi Hakkındaki Raporu 120
C- Diğer Raporları..... 122
D- Kontratının Yenilenmesi..... 124
E- Starcke'nin Osmanlı Bahriyesi Hizmetinden Ayrılışı..... 127
II- KALAU VON HOFE..... 128
A- Osmanlı Bahriyesi Hizmetine Girişi ve İlk Faaliyetleri 128
B- Von Hofe'nin Kontratının Yenilenmesi..... 132
C- 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'ndaki Faaliyetleri 134
D- Kontratının İkinci Defa Yenilenmesi..... 137
E- Âsâr-ı Tevfik Zırhlısının Yenilenmesindeki Çalışmaları..... 138
F- Kontratının Son Defa Yenilenmesi ve Devlet Hizmetinden Ayrılışı 142
SONUÇ..... 145
BİBLİYOGRAFYA..... 148
EKLER..... 156

A- Yabancı Müşavirlerin Raporları
B- Resimler

KISALTMALAR

A.AMD	Amedi Kalemi Belgeleri
A.DVN	Divan-ı Hümayun Kalemi Belgeleri
A.DVN.MHM	Divan-ı Hümayun Mühimme Kalemi Evrakı
A.MKT.MHM	Sadaret Mektubi Kalemi Mühimme Evrakı
A.MKT.NZD	Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı
a.g.e	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	Cilt
C.BH	Cevdet Bahriye
çev.	Çeviren
DMA	Deniz Müzesi Arşivi
E.	Evrak
ER.HAR	Erkân-ı Harbiye
gös. yer	Gösterilen yer
haz.	Hazırlayan
HR.TO	Hariciye Nezareti Tercüme Odası
HR.MKT	Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi
İ.BH	İrade Bahriye
İ.DH	İrade Dahiliye
İ.DUİT	Dosya Usulü İradeler
İ.HR	İrade Hariciye
İ.HUS	İrade Hususî
İ.MSM	İrade Mesail-i Mühimme
İ.MTZ(01)	İrade Eyalet-i Mümtaze Yunanistan

İ.MTZ(05)	İrade Eyalet-i Mümtaze Mısır
İ.MTZ(05)TAL	İrade Eyalet-i Mümtaze Mısır Taltifat
İ.TAL	İrade Taltifat
MB	Mülgâ Bahriye Nezareti
MK	Mektepler
MKT	Mektubi Kalemi
muh. yer	Muhtelif yer
MV	Meclis-i Vâlâ
nşr.	Neşreden
s.	sayfa
ŞUB	Şura-yı Bahri
TD	Tarih Dergisi
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
UM.EVR	Umumi Evrak
v.dğr.	Ve diğerleri
Y.A.HUS	Yıldız Sadaret Hususî Maruzat Evrakı
Y.A.Res	Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı
Y.EE	Yıldız Esas Evrakı
Y.MTV	Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı
Y.PRK.ASK	Yıldız Perakende Askeri Maruzat Evrakı
Y.PRK.BŞK	Yıldız Perakende Mabeyn Başkitabeti
Y.PRK.EŞA	Yıldız Perakende Elçilik ve Şehbenderlik Tahriratı
Y.PRK.KOM	Yıldız Perakende Komisyonlar Maruzatı
Y.PRK.ML	Yıldız Perakende Maliye Nezareti Maruzatı
Y.PRK.MYD	Yıldız Perakende Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkân-ı Harbiye Dairesi

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri Osmanlı ordusunda yabancı uzman ve danışmanlara geniş çapta yer verildiği bilinmektedir. Bu yabancılar tarafından savaş tekniğindeki bazı yeni gelişmelerin yanında Avrupa ordularının ileri eğitim sistemi de Osmanlı ordusuna kazandırılmıştır[1]. Türk ordusunda hususiyle teknik birliklerin ıslahı için I. Mahmud ve III. Mustafa zamanlarında humbaracı ve topçu ocaklarının Batı tarzında teşkilatlanmasına girişilmişti. Bir Fransız subayı iken Müslümanlığı kabul ederek Ahmet adını alan Comte de Bonneval 1731'de humbaracı ocağının ıslahına başlamıştı. Osmanlı ordusunu ıslah etmek vazifesiyle bir Fransız askeri heyetinin başında Türkiye'ye gelen Baron de Tott'un 1773'te Haliç kıyısında, Hasköy'de kurduğu Mühendishane, daha ciddi bir teşebbüs olarak değerlendirilmektedir[2]. Burada biri deniz subayı olan iki Fransız ders vermeye başlamışlardı[3]. Ayrıca III. Mustafa tarafından Baron de Tott'a yeni gemiler inşa ettirildiği gibi[4] onun fikriyle Tersane'de gemi direklerinin yapıldığı tezgahlar kurulmuştu[5].

Osmanlı askeri teşkilatında bu şekilde başlatılmış olan yabancı uzmanlardan istifade edilmesi usulü, 1770 yılındaki Çeşme faciasından sonra bahriyede daha ciddi şekilde uygulanmaya başladı. Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın kaptan-ı deryalığı

[1] Besim Özcan, "XIX. Asrın Ortalarına Kadar Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Uzmanların Görevlendirilmesi", **Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi**, sayı 24, Erzurum 1997, s. 39.
[2] Özcan, a.g.m., s. 39-40; Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (çev. Metin Kıratlı), Ankara 1993, s. 49-50; Ali İhsan Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)**, Ankara 2001, s. 25-26.
[3] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Ankara 1988, s. 507-508 ve bundan naklen Gencer, **a.g.e.**, s. 26.
[4] M. Alaadddin Yalçınkaya, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)", **Türkler**, c. 12, Ankara 2002, s. 500.
[5] Edward Raczynski, **1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat**, (çev. Kemal Turan), İstanbul 1980, s. 173.

sırasında özellikle gemi inşasında önemli gelişmeler oldu ve Çeşme'de yok olan donanmanın yeniden inşası için Fransız gemi mimarlarından faydalanma yoluna gidildi. Bu dönemden itibaren Fransız, İsveç ve İngiliz mimar ve mühendislerinin Osmanlı bahriyesi hizmetinde ve bilhassa gemi inşasında mühim rol oynadıkları görülmektedir[6]. Özellikle Fransız gemi inşa mühendisleri gemi yapımında aktif bir rol oynamışlar ve faaliyetlerinde de Türk inşa mühendisleriyle birlikte çalışmışlardı[7].

Fransız uzmanlar heyeti gemi inşa mimarı Brun'un başkanlığında 1793'te İstanbul'a geldi. Brun ve beraberindekiler gerek Osmanlı başkentinde ve gerekse diğer Osmanlı tersanelerinde Fransız teknolojisine uygun gemi inşasına başladılar. 1793-1799 yılları arasında inşa edilen 23 adet farklı cinsteki gemide Brun'un imzası bulunuyordu[8]. Brun, sadece gemi inşa faaliyeti de yürütmemişti. Mühendishâne-i Bahrî-i Hümayun'daki gemi inşa öğrencileri için bir laboratuar eğitim odası yapılarak burada gemi inşa derslerinin üç bölüm halinde öğretilmesi, eğitim araçlarının temin edilmesi, ilgisi olmayanların okula girişinin yasaklanması, başarısız öğrencilerin ihracı ve yerlerine yenilerinin alınması gibi bazı şartlarla burada öğretmenlik yapmayı teklif etmiş ve bu teklif kabul edilmişti[9]. Bu Fransız uzmanlar heyeti 1798 yılında Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesi teşebbüsü üzerine çok zor duruma düştüler. Brun 1799'da Rusya'nın Akdeniz donanması kumandanı tarafından ikna edilerek Rusya'ya gitti. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Brun'un yerine yardımcısı ve vekili Benuva'yı tayin etti. 1800-1819 yılları arasında görevine devam Benuva'nın yanında büyük bir kadro olmamıştı. Fakat çeşitli sahalarda çalışan pek çok Fransız bulunuyordu[10]. 1814 yılında İstanbul'a gelen seyyah Edward Raczynski, Benuva'nın harp gemilerini deniz kıyısındaki bir tepenin eşiğinde inşa ettiğini, limanın orada çok derin olduğunu, öyle ki tezgahtan çıkan üç güverteli bir

[6] İdris Bostan, "Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü (1785-1819)", **TD**, sayı 35, İstanbul 1994, s. 177.
[7] Gencer, **a.g.e.**, s. 47-49.
[8] Bostan, a.g.m., s. 179-180.
[9] Celalettin Yavuz, **Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Misyonlar, Çeşme Faciası'ndan Birinci Dünya Harbine Kadar Osmanlı Bahriyesi'nde Çağdaşlaşma Gayretleri**, İstanbul tarihsiz, s. 34.
[10] Bostan, a.g.m., s. 180-182.

geminin yüzebilmesi için gerekli derinliği suya iner inmez bulabildiğini yazmaktadır[11].

1790'lı yıllarda İstanbul tersanesinde bir havuz inşa edilmesi fikri yabancı uzman olarak İsveçli bir mühendisler heyetinin İstanbul'a getirilmesini sağladı (1795). Heyetin başında Rhode isimli bir mühendis bulunuyordu. Heyet azaları arasında gemi inşa mühendisleriyle deniz subayları da vardı. İsveçlilerden, başlarında Rhode'nin bulunduğu bir kısmı havuz inşası için uygun yer aramaya koyulurken diğer bir grup Rodos'ta üç ambarlı bir kalyon inşası için çalışmaya başlamıştı[12]. Rhode ve beraberindekiler 1797 yılında başladıkları büyük havuzun inşasını üç yılda tamamladılar[13]. Seyyah Raczynski, Rhode'nin inşa etmiş olduğu havuzda önce kalafatlanmış bir kapı ile havuzun kapatılıp içindeki deniz suyunun pompa ile boşaltıldığını, sonra kuru havuzda geminin tamirine geçildiğini, tamir bitince havuzun tekrar su ile doldurulup geminin yedeğe alınarak limana götürüldüğünü kaydetmektedir[14]. Rhode ara sıra memleketine gittiğinde kendisine İsveç'ten getirtmiş olduğu Lakos vekalet ediyordu[15]. Rhode'nin gayretiyle İstanbul'da dokuz gemi tezgahı yapılmış olup bunlardan beşi Tersane'de, ikisi Hasköy'de ve diğer ikisi de Ayvansaray'da idi[16]. Yardımcısı Lakos'un görevine 1804 yılında son verilirken Mühendis Rhode 1806 yılında hala Osmanlı hizmetinde idi ve bu görevini 1811 yılında ölümüne kadar sürdürdü[17].

Fransız ve İsveçli uzmanlarla aşağı-yukarı aynı devirlerde Osmanlı bahriyesi hizmetinde rol oynayan bir de İngiliz uzmanlar bulunmaktadır. Bunlardan Campell Resmi Mustafa isimli İngiliz mühtedîsinin Baron de Tott'la aynı yıllarda Mühendishane'de geometri ve haritacılık dersleri verdiği bilinmektedir[18]. Bir Türk-Rus-Polonya haritası da çizen Campell Mustafa, Hasköy'deki Bahriye

[11] Edward Raczynski, aynı yer.
[12] Bostan, a.g.m., s. 183-184.
[13] İdris Bostan, "Osmanlı Bahriyesinde Modernleşme Hareketleri -I, Tersanede Büyük Havuz İnşası, 1794-1800", **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, İstanbul 2006, s. 221-230.
[14] Edward Raczynski, aynı yer.
[15] Besim Özcan, a.g.m., 43.
[16] Gencer, **a.g.e**., s. 64.
[17] Bostan, "Yabancı Uzmanlar", s. 185.
[18] M. Alaadddin Yalçınkaya, a.g.m., s. 502.

dökümhanesini de idare etmiştir[19]. Campell'dan sonra 1790'lı yıllarda yine Müslüman olarak Osmanlı hizmetine girdiğini gördüğümüz Mühendis Selim de Tersane'de bazı hizmetlerde bulunmuştur. 1795 yılında İngiltereli Richard White isimli bir gemi inşa mühendisi istihdam edilmiş fakat bu mühendis ertesi yıl görevden ayrılmıştır. 1796 yılında İngiliz gemi inşa mühendisi Spurring, 122 top ve 1200 asker kapasiteli Selimiye adındaki savaş gemisini tamamlayıp denize indirmiştir[20].

1770 yılındaki Çeşme faciasından sonra Osmanlı bahriyesinde birçok yenilikler yapılarak ve hususiyle Fransız, İsveçli ve İngiliz uzmanlar vasıtasıyla gemi inşa faaliyetleri yürütülerek Osmanlı donanması hatırı sayılır bir mevkie sahip olmuştu. 1821 yılında İstanbul'a gelen bir İngiliz seyyahı, "Benim fikrimce Türk hatt-ı harp gemileri bütün dünyadaki harp gemilerinin en güzelleri ve en büyükleridir." diyerek bu gerçeği ifade etmiştir[21]. Fakat 1827 yılında Osmanlı Devleti, Rum ayaklanmasına son yumruğu indirmeye hazırlandığı bir sırada İngiltere-Fransa ve Rusya donanmaları o sırada Navarin'de yatmakta olan Türk-Mısır donanmasına bir baskın düzenlediler. 20 Ekim 1827 tarihinde gerçekleşen bu baskında 57 Türk-Mısır gemisi batırılmış, 8000 Osmanlı askeri de şehit edilmiştir[22]. Çeşme faciasından bu yana yapılan gayretleri bir anda silip yok eden ve binlerce Osmanlı denizcisinin de kaybedilmesine sebep olan bu Navarin baskını üzerine Osmanlı Devleti, Amerika Birleşik Devletleri'nin epey zamandır üzerinde durduğu antlaşma isteğini ciddiye alarak Amerikalıların gemicilik fenninden faydalanma yoluna gitmiştir[23].

7 Mayıs 1830 tarihinde ilk "Türk-Amerikan Dostluk, Ticaret ve Seyr-i Sefain Antlaşması" imzalanmıştır. Bu antlaşmanın bir de gizli maddesi bulunmaktadır. Bu madde de Osmanlı Devleti tarafından Amerikan gemi inşa tezgahlarına harp gemileri

[19] Celalettin Yavuz, **a.g.e.**, s. 24.
[20] M. Alaaddin Yalçınkaya, "Nizam-ı Cedid Döneminde Osmanlı Devleti'nin Modernleşmesinde İngilizlerin Rolü", **Osmanlı**, c. 6, Ankara 1999, s. 688-690.
[21] Gencer, **a.g.e.**, s. 110.
[22] İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c. 4, İstanbul 1972, s. 112.
[23] Ali İhsan Gencer, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Denizciliği ve Amerika", **Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları**, İstanbul 1986, s. 35.

sipariş edilmesiyle ilgilidir. Fakat bu gizli madde Birleşik Devletler Meclisi tarafından kabul edilmemişti. Amerika, bu konuda Osmanlı Devleti'ni memnun etmek için iki harp gemisini Osmanlılara satmayı teklif ettiği gibi birtakım gemi inşa mühendislerini de İstanbul'a göndermiştir[24].

İstanbul'a gelen Amerikalı ilk gemi inşa mühendisi Henry Eckworth'dur. Eckworth İstanbul'a kendi inşa etmiş olduğu The United State adlı korvet nev'inden güzel bir harp gemisi ile gelmişti. Amerikan harp gemisinin İstanbul limanında bütün dikkatleri üzerine toplaması üzerine liman reisi bulunan zat tarafından Eckworth'a İstanbul'da kalması ve Osmanlı Devleti için de harp gemileri inşa etmesi teklif edildi. Yapılan teklifi kabul eden Eckworth, tersanenin ıslahı ve gemi inşası hakkında geniş bir rapor hazırlayarak Kaptan paşaya takdim etmişti[25]. Henry Eckwort İstanbul tersanesinde Amerikan harp modelinde gemiler yapmaya başlamış fakat bir müddet sonra İstanbul'un havasına uyum sağlayamayarak memleketine dönmek zorunda kalmıştır[26].

Eckworth, Amerika'ya dönüşünden sonra yerine aynı kıymet ve maharette bir mühendis olan Long İsland'lı Forster Rhodes'i göndermiştir. Rhodes'in planları üzerine ve nezareti altında Haliç Tersanesi'nde inşa edilen harp gemileri Türk denizcileri tarafından çok beğeniliyordu. Bu arada Rhodes, 1832 yılında inşasına başlanan 220 ayak uzunluğunda, 54,5 ayak genişliğinde, 24 ayak derinliği olan 86 lombarlı Nusretiye kalyonunu inşa etmiş ve gemi 1835 yılında tamamlanıp denize indirilmiştir[27]. Diğer taraftan Aynalıkavak sahasında birer adet firkateyn, brik ve koter de inşa etmiş, bunlar 1837 yılında II. Mahmud'un da hazır bulunduğu bir merasimde denize indirilmiştir. İstanbul tersanesinde ilk buharlı gemiler yine Rhodes'in marifetiyle inşa edilmiştir[28]. Amerikalı mühendis F. Rhodes II. Mahmud'un vefatı üzerine bazı devlet adamlarının aleyhinde çevirdikleri entrikalardan rahatsız olarak istifa edip memleketine dönmek zorunda kalmıştır. O

[24] Gencer, "Osmanlı Denizciliği ve Amerika", s. 37-38.
[25] Gencer, "Osmanlı Denizciliği ve Amerika", s. 38-40.
[26] Gencer, **Islahat Hareketleri**, s. 128.
[27] Gencer, **Islahat Hareketleri**, s. 129.
[28] Gencer, "Osmanlı Denizciliği ve Amerika", s. 41.

gittikten sonra yerine daha evvel Tersane-i Amire'de işçi başı olarak görev yapan Mr. Reevel getirilmiş, fakat iyi bir muameleyle karşılaşmayan Reevel de istifa etmiştir[29]. 1827 Navarin baskınından sonra Amerikan gemi inşa mühendislerinin istihdam edilmesiyle Osmanlı donanması tekrar eski gücüne kavuşmaya başlamıştır. Görüldüğü üzere Osmanlılar başlarına gelen felaketlere rağmen denizlerle alakalarını asla kesmemişler ve her seferinde güçlü bir donanma oluşturmayı başarmışlardır. Amerika ile kurdukları ilişkiler sayesinde de çağdaş gemi sanayiini yakından takip etmek imkanını elde etmişlerdi.

Görüldüğü gibi Çeşme faciasından Navarin baskınına ve sonrasına kadar Osmanlı hizmetinde Fransa, İsveç, İngiltere ve Amerika gibi devletlerin, başta gemi inşa mühendisi olmak üzere çok sayıda yabancı uzmanından istifade edilmiştir. Tezimizin ileri üç bölümde ise bir uzmandan çok müşavir denilebilecek vasıfta, tamamı üst rütbeli subaylardan oluşan ve Osmanlı hizmetinde iken paşa unvanı ile anılan yabancı müşavirleri bahis mevzu edeceğiz. Fakat bu yabancı uzmanlardan birçoğunun aynı zamanda raporlar verdiklerini de düşünecek olursak onları da müşavir olarak kabul edebiliriz.

Tezimizin giriş bölümünde son olarak, 1829 yılında İstanbul'a gelen ve Türk donanma komutanlığını üstlenmek isteyen bir İngiliz'den bahsedeceğiz. İstanbul'a buharlı bir gemiyle gelen İngiliz donanması kalyon kaptanlarından Albay Hanchett, kendisine 20000 bin İngiliz lirası ücret ve feriklik rütbesi verildiği takdirde Türk donanması komutanlığını üstlenebileceğini hükümete bildirdi. Ücretin çok yüksek oluşu ve Müslüman personelin Hristiyan bir komutanın emrinde çalışamayacağı düşünülerek teklif reddedilmişti. Fakat daha sonra bu İngiliz deniz subayı daha düşük bir ücretle müşavir olarak Türk donanmasında görev almıştı. Ancak Hanchett'in bu görevi fazla sürmemiş, ileri sürdüğü bir fikir benimsenmeyince istifa edip Londra'ya dönmüştür[30].

[29] Gencer, "Osmanlı Denizciliği ve Amerika", s. 42.
[30] Celalettin Yavuz, **a.g.e.**, 45.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI BAHRİYESİNDE MODERNLEŞME TEŞEBBÜSLERİ VE İLK YABANCI MÜŞAVİRLER

I- SİR BALDWİN WAKE WALKER (YAVER PAŞA)

A- Kısa Biyografisi

6 Ocak 1802 tarihinde İngiltere'de Ramsey yakınlarındaki Port-e-Vullen'de doğmuş olan Walker, 1812 yılında henüz on yaşında iken bahriyeye intisapla İngiliz Deniz Okulu'na kaydolmuş, 6 Nisan 1820'de teğmen olarak nasbedilmiştir. 2 sene Jamaika'da, 3 sene de Güney Afrika kıyılarıyla Batı Afrika sâhillerinde çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1827 senesinde Rattle Snake adındaki gemi ile Akdeniz'deki İngiliz donanmasında hizmet görmeye başlayan Baldwin Walker, 1828 senesinde üsteğmen rütbesiyle Yunan ayaklanmasında Türklere karşı savaşmıştır. Buradaki başarılarından dolayı kendisine Fransız Şeref Nişanı (Légion d'Honneur) ve Yunanistan Kurtuluş Nişanı (Redeemer of Grecee) verilmiştir.

Daha sonra yine Akdeniz'de Asia, Britanica ve Berham isimli gemilerde görev yapan Walker, 15 Temmuz 1839'da binbaşı olmuştur. Bu arada Eylül 1836'dan 28 Kasım 1838'e kadar Vanguard isimli geminin komutanlığını yapmıştır. Bu görevlerini müteâkiben 1839 yılı içinde İngiliz Amirallik Dâiresi'nin izni ile Türk bahriyesinde komuta görevi almış ve rütbesi albaylığa çıkarılmıştır. 1839-1843 yılları arasında Osmanlı bahriyesinde görev yapan Walker, önceleri "Walker Bey" daha sonra ferikliğe terfi ederek "Yaver Paşa" olarak anılmıştır.

Memleketine döndükten sonra (1844) İngiltere bahriyesinde denizcilik mesleğini sürdüren Walker, 1845 yılında Devonport'ta bulunan Queen gemisinde, 1846-1847 yıllarında Pasifik'te Constance firkateyninde görev yaptı. 1848'den 1860'a kadar İngiltere donanma müfettişliği (surveyor) görevinde bulundu. 1856 yılında kendisine baronet rütbesi verildi, 1858'de tümamiral oldu. 1861'de Ümit Burnu'nda bulunan İngiliz deniz kuvvetlerinin komutanlığına atandı. 1864'te ülkesine döndükten sonra 1865 yılında koramiral, 1870 yılında da oramiralliğe yükseldi. 1876 yılında Norfolk bölgesindeki Diss şehrinde öldü[1].

B- Bahriye Mektebi ile İlgili Faaliyetleri

Walker'ın Osmanlı bahriye hizmetine girmesinin hemen ardından görebildiğimiz ilk esaslı hizmeti Mekteb-i Bahriye-i Şahane'nin ıslahı maksadıyla sunduğu bir lâyihadır[2]. Walker esaslı incelemelerde bulunduktan sonra kaleme aldığı bu lâyihada Bahriye Mektebi ile ilgili birçok eksiklikleri tesbit etmiş ve yapılması gerekenleri bir bir saymıştır. "Mekteb-i Bahriye-i Şâhâne'de iktizâ eden ba'zı husûsât-ı lâzımeye dâir İngiltere kapudanlarından Walker'ın" lâyihasında belirttiği hususları madde madde şu şekilde zikredebiliriz:

İlk olarak Walker, Mekteb-i Bahriye'de hocaların az olması sebebiyle talebelerin vakitlerinin boşa geçtiğini, bu bakımdan hocaların da sıkıntı çekmekte olduklarını belirtip mektebin güzel bir şekilde idare edilip talebelerin vakitlerini ilim öğrenerek geçirmeleri ve hocaların da bir bakıma istirahatlarının sağlanması için mektebe iki hoca ve iki halifenin tayin edilmesini tavsiye etmektedir.

İkinci olarak mektepte litografya ve âdi matbaa tezgahları mevcut olup hurufat da tedarik edilse okutulan kitapların basılmasının mümkün olacağına, bir talebe ders göreceği ilme dair kitaptan mahrum olursa sıkıntı çekip tahsili

[1] **The Dictionary of National Biography**, XX, London 1917, s. 501.
[2] TSMA, **E**. 4788. Walker, hazırladığı lâyihayı Kapudan Paşa'ya sunmuş, Kapudan Paşa bunu bir takrirle sadarete iletmiş ve sadrazam da padişaha arzetmiştir. Daha sonra da iradesi çıkmıştır. Layiha, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde iken takrir ve iradenin Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunması layihaya değer verilip oraya alınmış olabileceğini gösterir. Lâyihanın tamamı için bkz. Ek A-1.

uzayacağından gereken hurufat ve diğer lüzumlu şeylerin tedarik edilip kitap çoğaltılması işine başlanmasına temas etmektedir.

Üçüncü olarak mevsimlerin değişmesinin derslerin tertibini bozması tabiî olduğundan dersleri ve diğer meşguliyetleri mevsimlere göre tatbik etmek için bir cetvel düzenlenmesi, bu cetvelde haftanın hangi gününde ne yapılacağı saat ve dakikasına varıncaya kadar yazılması ve ilanı için de mektebin bir geçit yahut toplanma yerine konulması üzerinde durulmaktadır.

Dördüncü olarak mektepteki tahsillerini tamamlayıp çıkarılan talebelerin yüzbaşı mülazımlığı rütbesine nail olmalarının kanunname-i hümayunda şart kılınmış olduğu üzerinde duran Walker, bu rütbede bulunanların amelî olarak denizcilik bilgisine sahip olmaları gerektiğini, bunun ise mektepte kazanılması mümkün olmamakla birinci (en üst sınıf) ve ikinci sınıfta bulunan talebelerin haftada bir gün öğlen vaktine kadar mektep gemisinde her türlü amelî denizcilik bilgisini öğrenmelerini, öğleden sonra da bir yüzbaşıyla beraber filikaya binerek kürek çekip dümen kullanıp yelken açıp kapayarak liman içinde ve dışında akşama kadar volta etmelerini, yaz mevsiminde de birinci sınıf talebelerinin, halifelerden biriyle birlikte mektep gemisiyle Marmara Denizi'ne gönderilip her bir hizmette maharet kazanmalarını tavsiye etmektedir.

Beşinci olarak Bahriye Mektebi'nin batısında bulunan meydanın ortasına bir direk dikilip seren ve yelken ve sair edevatının mükemmel edilmesini, bu meydanın güneyinde de gemi bataryasıyla güverte taklidi bir mahallin bina edilip üç-dört top ile techiz olunmasını ve bu meydanın, talebelerin top ve yelken taliminde maharet kazanmaları için kullanılmasını gerekli görmektedir.

Altıncı olarak Walker, talebelerin Fransızca öğrenmeye teşvik edilmesini, gereken lügat, gramer ve talim kitaplarının da devlet tarafından karşılanmasını istemektedir.

Yedinci olarak devlet tarafından kağıt ve gerekli edevatın verilerek birinci ve ikinci sınıf talebelerine haftada ikişer saat iki defa harita çiziminin öğretilmesini tavsiye eden Walker, birinci sınıf talebelerinin yaz mevsiminde mektep gemisiyle gittikleri yerlerin haritasını çıkarıp çizmeye dahi memur edilmelerini söylemektedir.

Sekizinci olarak mektebin birinci sınıfına alınan talebelerden her birine devlet tarafından bir oktant[3], bir ustuç[4] ve bir adet Karadeniz ve Akdeniz haritaları verilmesini, talebeler mektepteki eğitimlerini tamamlayarak mülazım olduklarında bu edevatın padişah tarafından teşvik ve imtiyaz için kendilerine bahşedilmesini söylemektedir.

Dokuzuncu olarak talebenin bedenlerinin sağlıklı olması için her gün iki saat koşmak, sıçramak, direkten ve ipten sarılıp çıkmak gibi spor hareketlerinin yapılmasını söyleyen Walker, yazları da talebeye yüzücülük fenninin öğretilmesini tavsiye etmektedir.

Onuncu olarak derslere tahsis edilen vakitlerin haricinde öğrencilere yeni dersler vermek hocaları meşgul edeceğinden amelî bilgileri icra ettirecek ve talebelerin seyr ve temaşa ve mektep gemisine gidip gelmeleri esnasında tavır ve hareketlerine nezaret edecek bazı memurların tayini gerektiğini söyleyen Walker, donanma-yı hümayun zabitlerinin ihtiyarlarından ve bahriye ilmine amelî olarak vâkıf olanlardan dört veya altı kişinin tayin edilmesini, bunların aynı zamanda emekli gibi olarak padişaha devamlı hayır dua edeceklerini ifade etmektedir.

On birinci ve son olarak Walker, denizcilikle ilgili olarak Türkçe kitapların çoğaltılması için her türlü kolaylık ve teşviklerde bulunulması gerektiğinden bahisle mektepte kitap ve harita basılması için gereken bütün aletlerin toplanıp bahriyeye dair Türkçe, gerek telif ve gerek tercüme, kitap yazıp getirenlere kitabın çeşitli

[3] Oktant: Ecrâm-ı semâviye irtifâlarını ölçmekte kullanılan bir alettir (Lûtfi Gürçay, **Gemici Dili**, İstanbul 1943, s. 309).
[4] Ustuç veya ustunç: Çeşitli alet takımlarının bulunduğu taşınabilir kutu, çanta (Redhouse, **A Turkish and English Lexicon**, İstanbul 1890, s. 90).

özelliklerine nisbetle muayyen bir meblağın padişah tarafından ihsan edilmesini ve bu hususun ilan maksadıyla Takvim-i Vekayi'e dercedilmesini tavsiye etmektedir.

Baldwin Walker, bu lâyihasını hazırladıktan sonra kaptan paşaya sunmuş, kaptan paşa durumu bir tezkire ile sadarete iletmiş, vaziyet daha sonra padişaha arz olunmuştur. Sadrazam, bu hususta hazırladığı ve padişaha arz ettiği takririnde, Mekteb-i Bahriye'nin nizâmı ile ilgili İngiltereli Walker isimli kaptanın kaleme almış olduğu lâyihada belirtilen maddelerin mektep talebelerinin ilim tahsilinde alışkanlık ve bilgilerini artıracağı apaçık belli olduğundan müsaade buyurulursa lâyihadaki hususların icrasına başlanacağını bildirmiştir.

Sadaretin bu takriri üzerine çıkan iradede lâyihadaki hususlar uygun görülmüş, icrasına başlanması istenilmiş ve böylece 15 Zilhicce 1255/19 Şubat 1840 tarihinde Walker'ın sunduğu lâyiha yürürlüğe girmiştir[5].

Walker'ın bu lâyihası üzerine Bahriye Meclisi, okulun durumunu gözden geçirmiş ve hazırladığı mazbata ile mezkur lâyiha istikametinde bazı kararlar almıştır. Diğer taraftan Walker'ın lâyihasında zikrettiği harita ilminin geliştirilmesi için lüzumlu alet ve edevatın da hemen alındığını görüyoruz[6]. Walker'ın ayrıca pusula hakkında kaleme aldığı başka bir lâyihası daha bulunmaktadır ki, bundaki maddelerin yerine getirilmesi için de irade çıkmıştır[7].

C- Mısır Meselesinin Çözümü Sırasındaki Faaliyetleri

Walker'ın Osmanlı bahriyesindeki en mühim hizmetleri Mısır meselesinin halli sırasında gösterdiği yararlıklardır. Bilindiği gibi pek çok sebebe dayanan Mehmet Ali Paşa'nın isyanı 1831 yılının sonlarında Mısır ordularının harekete geçip Osmanlı şehirlerini zaptetmeye girişmesiyle fiilen başlamıştı. 1832 yılında Osmanlı

[5] BOA, **İ.HR** 3/100. Ayrıca bk. Ali İhsan Gencer, **Bahriye'de Yapılan Islâhât Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu (1789-1867)**, Ankara 2001, s. 263-266.
[6] Gencer, **a.g.e.**, s. 272.
[7] Gencer, **a.g.e.**, s. 272-273. Deniz Müzesi Arşivi No: 6079, s. 379'da olduğunu Ali İhsan Gencer'in eserinden öğrendiğimiz bu lâyihaya, Deniz Müzesi Arşivi'nin mevcut kataloglarında olmadığı için ulaşamadık. Bu ve buna benzer nice lâyiha ve raporlar bu arşiv henüz çok cüz'î olarak tasnif edilmiş olduğu için gün ışığına çıkarılacakları zamanı beklemektedir.

ordularının İbrahim Paşa kumandasındaki Mısır ordusuna peş peşe mağlup olması ve Mısırlıların Kütahya'ya kadar gelmesi Osmanlı Devleti'nin Rusya'dan yardım istemesine sebep olmuş, bu süreçte Kütahya ve Hünkar İskelesi Antlaşmaları imzalanmıştı (1833)[8].

Altı yıl süren barış devresinden sonra iki taraf Nizip'te tekrar harbe tutuşmuş, bu savaştan yine Mısır ordusu galip çıkmıştı. Mağlubiyet haberi İstanbul'a ulaştığında Sultan II. Mahmud vefat etmiş, yerine Sultan Abdülmecid padişah olmuştu[9]. İşte bu sırada Türk denizcilik tarihinin ilginç hadiselerinden birisi meydana geldi. Kaptan-ı Derya Ahmet Paşa, Osmanlı donanmasını İskenderiye'ye götürüp Mehmet Ali Paşa'ya teslim etti (Temmuz 1839)[10].

Sultan Abdülmecid, Mehmet Ali Paşa'yı affettiği bir sırada bu hadise yaşanırken diğer taraftan da Avrupalı devletler kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak meseleye el koydular. Osmanlı Devleti ile ittifak eden İngiltere, Avusturya, Rusya ve Prusya, imzaladıkları antlaşma[11] ile (15 Temmuz 1840) Mehmet Ali Paşa'ya veraset yoluyla yalnız Mısır'ın, kayd-ı hayat şartıyla da Güney Suriye ve Akka'nın bırakılmasını kabul ettiler. Bu şartları Paşa on gün içinde kabul etmezse elinde yalnız Mısır kalacak, ikinci on gün içinde bu şartı da kabul etmezse Mısır da elinden zorla alınacaktı. Mehmet Ali Paşa'nın bu şartları reddetmesi ve tayin edilen müddetlerin de dolması müttefiklerin taarruz etmeleriyle sonuçlandı[12].

Harbin ağırlığını İngiltere ve Osmanlı Devleti çekiyor, Avusturya birkaç savaş gemisi vererek sadece donanmaya destekte bulunuyordu. Rusya ve Prusya ise savaşta aktif rol almıyorlardı. Türk, İngiliz ve Avusturya savaş gemilerinden kurulu

---

[8] Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, V, Ankara 1999, s. 129 vd.; İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c. 4, İstanbul 1972, s. 117-119.
[9] Karal, **a.g.e.**, s. 140-142; Danişmend, s. 119-120.
[10] Danişmend, s. 122.
[11] Bu antlaşma beş maddelikti ve sekiz maddelik de bir zeyli (senet) vardı. Asıl metindeki beş madde Mısır meselesinde Osmanlı Devleti ile ittifak yapan dört devletin askerî yardım şekillerine, zeylindeki sekiz madde ise Padişah'ın, Paşa'ya ültimatom şeklinde yapacağı iki teklife aitti. Tafsilat için bkz: Danişmend, s. 128. Antlaşmanın metni için bkz. **Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi**, c. 6, İstanbul 1999, s. 1073-1076.
[12] Karal, **a.g.e.**, s. 196-199.

birleşik filo Beyrut önlerine gelerek mevcut Mısır gemilerini yaktı ve şehri topa tuttu[13]. 15 Eylül 1840 tarihinde de Beyrut'a asker çıkarıldı.

Walker, burada cereyan eden savaşlara Türk donanmasındaki mevcut gemilerin başında olarak iştirak etmiştir. Burada bulunan Osmanlı kara ordusu kumandanı ise İzzet Mehmet Paşa'dır. Gerek Walker'ın ve gerekse İzzet Mehmet Paşa'nın savaşlar cereyan ederken İstanbul'a yazdıkları çeşitli mektuplar bulunmaktadır[14]. Walker'ın öğrenebildiğimiz kadarıyla iki defa İstanbul'a yazdığı anlaşılmaktadır. Bunlardan birisi 7 Ekim 1840 tarihli bir mektup olup şu anda bu mektuba ulaşabilmiş değiliz. Diğeri ise 11 Ekim 1840 tarihli olup Walker'ın cereyan eden savaşlara, gelişen hadiselere dair yazdığı çok önemli bir mektuptur[15].

Walker, 11 Ekim tarihli bu mektubunda, Tair-i Bahrî isimli vapurun yarın sabah (12 Ekim) İstanbul'a döneceğini belirtip 7 Ekim tarihiyle yazdığı mektubu göndermesinden beri meydana gelen hususları beyan etmek için işbu arizasını yazdığını söyleyerek söze başlamaktadır. O sırada Cebel-i Lübnan'a Emir Beşir Eş-Şihâbî isimli birisi hakimdir. Walker, Eş-Şihâbî'ye yapılan tekliflerin vadesinin gelip bir cevap zuhur etmemiş olduğundan onun azliyle yerine (oğlu) Emir Beşir Ebulkasım'ın tayin edildiğini belirtmektedir. Ebulkasım, bundan sonra Gülhâne Hatt-ı Hümayunu'nun gereğini icra edecek, ona muhalif bir harekette bulunursa şiddetle cezalandırılacak, halkın öteden beri sahip oldukları muafiyet ve imtiyazların hiçbirine zarar gelmeyecek ve kendisi tarafından hiç kimsenin hakkına tecavüz olunmayacaktı. Bu hususlar sözlü olarak Emir Beşir Ebulkasım'a bildirilmişti. Bu sırada azledilen Eş-Şihâbî haber göndererek, padişahın merhametine sığındığını, bundan sonra Cebel-i Lübnan ahalisinin işlerine karışmayacağını ifade etmiştir.

---

[13] Karal, **a.g.e.**, s. 200.

[14] BOA, **İ.MTZ(05)** 4/118. Bu vesikada Beriyyetü'ş-şam Seraskeri İzzet Mehmet Paşa'dan gelen birkaç adet mektup ile Walker'ın Kapudan Paşa'ya gönderdiği mektubun tercümesinin padişaha sunulduğu söylenmektedir. Fakat İzzet Mehmet Paşa'nın mektupları mevcut olduğu halde Walker'ın mektubu bu vesikanın leflerinden çıkmamıştır. Söz konusu mektup ya aşağıda bahsedeceğimiz aslı Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde bulunan mektuptur veya Walker'ın bu mektupta belirttiği 7 Ekim tarihli mektuptur.

[15] TSMA, **E**. 4789.

9 Ekim'de Mısırlıların elinde bulunan Beyrut kalesine hücum için gereken hazırlıkların yapıldığını belirten Walker, o gece içinde düşmanın kaleyi boşalttığını, ayın onunda padişah sancaklarının Beyrut kalesine dikilip muhafazası için bir miktar asker tahsis edildiğini ve halen istihkam, tabya ve metrislerin inşa olunmakta olduğunu beyan etmektedir. Walker'ın bu ifadelerinden Beyrut'un 9 Ekim 1840 gecesi zapt edildiği anlaşılmaktadır.

Osmanlı ordugâhının hâlâ eski yerinde olduğunu, Sur ve Sayda kaleleriyle Ruad[16] adasının muhafazasına birer miktar Osmanlı askeri ayrıldığını, Cebâil ve Betrun isimli yerlerin, ahalinin korumasına tevdi edildiğini belirten Walker, Cebel-i Lübnan ahalisine yirmi binden fazla tüfek dağıtılmışsa da ahalinin bölük bölük gelip silah istediklerini, yanlarında bulunan silahların tamamını vermiş olduklarından dolayı ahalinin elleri boş olarak geri döndüklerini, yakında İngiltere'den fazlasıyla tüfeğin gelmesinin beklendiğini ifade etmektedir.

İbrahim Paşa emrindeki Mısır ordusuyla Komodor Napier ve Selim Paşa emirlerinde bulunan Osmanlı ordusu arasında cereyan eden savaştan, alınan esirlerden vs. konulardan bahseden Walker, sözlerine şöyle devam etmektedir:

"Dünkü gün yani Teşrin-i Evvel'in (Ekim) onunda Osmanlı askeri ile Cebel-i Lübnan ahalisi Komodor Napier ve Selim Paşa'nın kumandalarında olarak bir taraftan, Mısır askeri İbrahim ile Hasan Paşalar idaresinde diğer taraftan harp ateşini tutuşturmuşlar, Mısır askeri tamamen bozguna uğrayıp yedi yüzden fazla esir elimizde kalmakla Mehmed Ali'nin davasına öldürücü bir darbe vurulmuştur. Bugün Süleyman Paşa'nın[17] maiyetinde bulunan Mısır askerinden iki bin nefer gelip Beyrut önünde itaatlerini arz etmiş, Süleyman Paşa artık dayanamayıp başına beş yüz kadar asker alıp dağlara kaçmış, geri kalan asker, cephane ve yirmi pare top elimize geçmiştir. Keyvan isimli firkateyne sekiz yüz esir yüklenip yarın buradan İstanbul tarafına gönderilecektir. Tair-i Bahrî vapuruna da yüz yirmi zâbit esiri teslim

[16] Ruad adası, Hatun adası olarak da bilinir. Suriye'nin Tartus liman şehrinin açığında bulunan küçük bir adacıktır. (Pîrî Reîs, **Kitâb-ı Bahriye**, (nşr. Ertuğrul Zekâi Ökte v.dğr.), IV, İstanbul 1988, s. 1560-1563.)

[17] Bu Süleyman Paşa, Mısır ordusunun kumandanlarından olup esasen Fransız asıllı bir mühtedidir.

olunmuştur. Padişah ordularına bu kadar yardım ihsan olunmuş olduğundan taraf-ı devletlerine tebriklerimi arzetmeye cesaret ederim efendim, 11 Ekim 1840, 14 Şaban 1256."

Görüldüğü gibi Mehmet Ali Paşa'ya ağır darbeler vuran müttefikler, üstünlüğü ele geçirmişler ve Mısır kuvvetlerini ağır şekilde mağlup etmişlerdir. Walker'ın alınıp alınmadıklarına dair bir şey söylemeyip yalnız muhafazalarına asker tayin edildiğinden bahsettiği Sayda ve Sur kaleleri birkaç gün sonra ele geçirilmiş olmalıdır. Nihâyet 4 Kasım 1840 tarihinde de Mısır valisi için son derece mühim bir mevki olan Akka zaptedilmiştir[18]. İşte bu başarılarda, Osmanlı hizmetinde bulunan İngiliz kaptan Walker'in büyük emeği geçmiştir. Walker, Akka kuşatması sırasında Mukaddime-i Hayr isimli kalyonla faaliyette bulunmuştur[19].

Cereyan eden savaşlara katılan Kaptan Walker, Akka'nın alınmasından birkaç gün önce Babıali tarafından İskenderiye sahillerini abluka eden İngiltere ve Avusturya gemilerine katılmakla görevlendirildi. Babıali'de toplanan Meclis-i Has'ta bu durum görüşülmüş, Kaptan Walker'ın, maiyetinde bulunan Osmanlı gemileriyle[20] İskenderiye'nin ablukasına gönderilmesine, kendisine Kapudân-ı Deryâ tarafından hususî talimatın ulaştırılmasına karar verilmişti.

Keyfiyet bir tezkire ile sadrazam tarafından padişah Sultan Abdülmecid'e arz edildi. Bu tezkirede hulasa olarak şunlardan bahsediliyordu: Mısır ve Şam liman ve iskelelerinin abluka edilmesi müttefiklerle Osmanlı Devleti arasında daha evvel akdedilen antlaşma ile kararlaştırılmış[21], bu karar gereği İngiltere ve Avusturya harp gemilerinden belli miktarda gemi İskenderiye limanının ablukasına gönderilmişti.

[18] Danişmend, s. 129.
[19] BOA, **İ.MSM** 29/807.
[20] Kapudân-ı Deryâ Hain Ahmed Paşa'nın Mısır'a teslim ettiği donanmanın Osmanlı donanmasının tamamı olmadığı, Osmanlı donanmasından işe yarar bazı gemilerin devletin elinde kaldığı bu ifadelerden anlaşılmaktadır. Bunlardan bir tanesi yukarıda geçtiği üzere Walker'in bizzat içinde bulunduğu Mukaddime-i Hayr kalyonudur.
[21] Abluka maddesi, antlaşmanın beş maddelik asıl metin kısmının ikinci maddesi olup ilgili kısım: "Zât-ı şâhâne Mısır ile Beriyyetü'ş-şâm beyninde olan muhâberâtı bahren kat' etmek ve işbu eyâlâtın birinden diğerine asâkir ve bârgîr ve esliha ve cebehâne ve her türlü mühimmât sevk ü naklini men' eylemek içün kendilerine i'âne etmelerini müttefiklerinden iltimâs buyurmalarıyla…" şeklindedir (**Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi,** c. 6, s. 1073).

Fakat bu ablukanın, Osmanlı padişahı adına olarak icra edilmesi sebebiyle İskenderiye limanının önünde Osmanlı Devleti tarafından da hususî bir memur bulunması gerekmekle kendisine feriklik rütbesi verilen Kaptan Walker'ın maiyetinde bulunan mevcut Osmanlı gemileri ile şu anda bulunduğu Şam taraflarından -İngiltere ve Avusturya amiralleri zaten Şam civarında ablukayı icra ettiklerinden- İskenderiye'ye gitmesine karar verilmiş, bu durum yabancı elçiler tarafından da münasip görülmüştü. Ramazanın beşinci gecesi Babıali'de toplanan söz konusu meclis, Kaptan Walker'ın bu gibi görevleri yerine getirmeye muktedir, malumat sahibi Osmanlı Devleti memurlarından olup bu işi başarabileceğine, İngiltere ve Avusturya amirallerinin Osmanlı ordusunun refakatinde olmaları bakımından onun gitmesiyle Suriye tarafında işlerin aksamayacağına kanaat getirmişti. Walker'e Kapudân-ı Deryâ tarafından hususi talimat da gönderilecekti. Bu talimata, ablukanın merî usullerini ve şartlarını İngiltere ve Avusturya amirallerinden anlayıp onların görüş ve tarifleri üzerine memuriyetini güzelce ifa etmeye gayret etmesi ve mevcut bulunan Osmanlı gemilerinin tamamını veya birkaçını yanına alması konusunu da yine iki devletin amiralleriyle müzakere edip kararlaştırması maddeleri ilave edilecekti. Padişah tarafından tensip buyurulur ise bu talimatın bugünlerde gidecek bir vapur ile Kaptan Walker'e gönderilmesi karar altına alınmıştı[22].

Padişah Sultan Abdülmecid, Meclis-i Has'da müzâkere edilip sadrazam tarafından takdim olunan kararları aynen kabul etti (8 Ramazan 1256/4 Kasım 1840). Fakat iradenin çıktığı gün, Osmanlı ordusu tarafından Akka zapt olunup Mehmet Ali Paşa'nın Suriye hâkimiyetine son verilmişti. Gönderileceğinden bahsedilen talimatın bir vapur ile Walker'a ulaştırılıp ulaştırılmadığına ve Walker'ın İskenderiye ablukasına katılıp katılmadığına dair kesin bir bilgiye ulaşamadık. Suriye bölgesi tamamen ele geçirilip iş başka bir mecrâya girdiğinden Walker'ın İskenderiye'ye gönderildiği de şüphelidir.

[22] BOA, **İ.MTZ(05)** 4/112.

Akka'nın alınmasının ardından İngiliz amirali Napier komutasındaki bir filo İskenderiye önlerine gelmiş (25 Kasım 1840) ve Mehmet Ali Paşa'ya bir antlaşma teklif etmişti. Amiral Napier'in söz konusu antlaşması, Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'den vazgeçip Osmanlı donanmasını iade etmesi şartlarına karşılık -kendisi ve ailesinin, tarih sahnesinden silinmelerine ramak kaldığı bir sırada- babadan oğula geçmek şartıyla Mısır'a sahip olması manasına geliyordu. Hiçbir dayanağı kalmayan Mehmet Ali Paşa antlaşmayı kabul etmiş ve istenilen şartları yerine getirmeye razı olmuştu. Osmanlı hükümeti ise bu son durumdan memnun kalmayıp Mısır valisiyle sonuna kadar harbe devam etmek istediyse de İngiltere'nin ısrarı üzerine yapılan antlaşmayı kabul etti[23].

Walker'ın Mısır meselesinin hallinde yerine getirdiği görevlerin en mühimlerinden biri de donanmayı İskenderiye'den İstanbul'a getirmesidir. Mehmet Ali Paşa'nın donanmayı teslim etmeye razı olmasıyla Osmanlı Devleti tarafından, bu hususlarla alakalı müzakerelerde bulunmak üzere Meclis-i Ahkâm-ı Adliye azasından sâbık bahriye müsteşarı Mazlum Beyefendi, donanmanın teslim alınıp geri getirilmesi vazifesine de Yaver Paşa yani Kaptan Walker tâyin olundular[24].

Donanmanın ve Mısır valisinin elinde kalmış olan diğer yerlerin teslim edilmesi hususunda Mustafa Reşid Paşa kalemiyle 17 Şevval 1256/12 Aralık 1840 tarihli olarak Mehmet Ali Paşa'ya bir kaime yazılmıştır. Bu kaimede donanma ile ilgili olarak, donanma-yı hümâyûnun malum birkaç şahıstan başka "kâffe-i zâbitân ve neferât ve mecmû'-ı edevât ve mühimmâtıyla" İskenderiye limanından geciktirilmeden çıkarılıp gönderilmesi istendikten sonra donanmanın teslim alınıp getirilmesi hususuna da Tersâne Âmire ferikliği rütbesinde bulunan Yaver Paşa'nın müstakil olarak tayin edildiği belirtilmiştir[25].

---

[23] Karal, **a.g.e.**, s. 200-201.
[24] **Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi,** c. 6 s. 1064. Bazı eserlerde Yaver Paşa ile Kaptan Walker farklı kişiler zannedilerek karıştırılmıştır (**Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi**, VI, İstanbul 1972, s. 2973).
[25] **Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi**, c. 6, s. 1064.

Mazlum Beyefendi ve Kaptan Walker'ın bu sıralarda Mısır'a hareket ettikleri anlaşılmaktadır. 29 Zilkade 1256/23 Ocak 1841 tarihli olarak Mazlum Bey'den, Mısır'a giderken bindikleri vapurun geri gönderilmesiyle gelen bir yazı, derhal padişaha takdim olunmuştu. Bu yazıda oraya ulaştıklarının ertesi günü donanmanın Yaver Paşa'ya (Walker'e) teslim edildiği, on güne kadar tamamen hazırlanıp limandan çıkarılacağı ifade ediliyordu. Mazlum Bey ayrıca bazı subaylar ve daimî tabipler istiyordu. Bu isteğin Osmanlı devlet erkânı tarafından müzakere edildikten sonra padişaha arz edileceği kararlaştırıldı[26]. Osmanlı donanmasını teslim alan Kaptan Walker, donanmayı İstanbul'a getirdi ve Kapudân-ı Deryâ Çengeloğlu Tâhir Paşa'ya teslim etti (1841)[27].

D- Rütbe, Maaş ve Taltifat

Walker'ın Osmanlı donanmasında göreve başlamasıyla ilgili vesikalara maalesef ulaşamadık. Onun ilk yıllarda genellikle "İngilterelü Walker nâm kapudan", "Kaptan Walker" ve "Walker Bey" şeklinde anıldığını görmekteyiz. Mısır kuvvetleriyle savaşların devam ettiği sırada veya bundan hemen önce Walker'e bahriye ferikliği rütbesi, savaştan sonra da Osmanlı gemileri kumandanı olması bakımından Yaver Paşa ismi verildi[28].

Walker, kendisine bahriye ferikliği rütbesi verilmesine rağmen eskiden olduğu gibi 7500 kuruş maaş almaya devam ediyordu. Bahriye ferikliği rütbesinin tevcihinden sonra Kaptan Paşa tarafından sadârete bir takrir verildi. Bu takrirde Walker Bey'in, bulunduğu bahriye ferikliği rütbesine nazaran Tersane-i Amire hazinesinden verilen 7500 kuruş maaşının yeterli miktardan az olduğu ve bununla beraber Walker'ın yapılan savaşlarda Osmanlı ordusunda gösterdiği gayret, sadakat

[26] **İ.MTZ(05)** 6/149.

[27] **Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi**, VI, s. 2974. Donanmayı teslim alan Çengeloğlu Tahir Paşa olduğuna göre donanmanın İstanbul'a ulaşma tarihi Tahir Paşa'nın ikinci olarak kapudân-ı deryalığına tayin tarihi olan 29 Mart 1841'den sonraki bir tarih olmalıdır. Bu itibarla da Mısır'a kaçırılan donanma, iki yıla yakın bir müddet Mısır'da kalmış demektir.

[28] Ahmed Lütfî Efendi, eserinde zaman ve mekan belirtmeksizin Osmanlı gemileri kumandanı İngiliz Walker'a Yaver Paşa ismiyle bahriye ferikliği rütbesi verildiğini söylemektedir ki bundan rütbe ve ismin birlikte verildiği gibi bir intiba hasıl olmaktadır. Fakat -bununla ilgili vesikalara tesadüf edemesek de- incelediğimiz diğer vesikalardan bu isim ve rütbenin farklı zamanlarda verildiği anlaşılmaktadır.

ve dürüstlüğü görülerek padişahın lütfuna layık olacağının aşikar bulunduğu ifade edildikten sonra 12500 kuruş zam ile maaşının 20000 kuruşa çıkarılması ve uygun görüldüğü takdirde feriklik rütbesinin tevcihi tarihinden itibaren Tersane hazinesinden verilmesi isteniyordu. Kaptan Paşa'nın takririni sadrazam bir tezkire ile padişaha arz etmiş ve çıkan iradede "ma'âş-ı mezkûrun on iki bin beş yüz guruş zammıyla yirmi bin guruşa iblâğı…" denilmek suretiyle Walker'ın maaşının yirmi bin kuruşa çıkarılması padişah tarafından tasdik edilmiştir (10 Şevval 1256/5 Aralık 1840)[29].

Walker'ın Mazlum Bey ile beraber donanmayı geri getirmek için gittiği Mısır'da bulunduğu bir sırada Rusya Çarı tarafından, Mısır kuvvetleriyle yapılan savaşlar sırasında gösterdikleri gayretlerden dolayı Akka muhafızı Selim Paşa'ya murassa bir kılıç ve donanmada bulunan Walker'a da murassa bir nişan gönderilmişti. Rusya sefareti tarafından Hariciye Nezareti'ne teslim edilen bu kılıç ve nişan padişaha takdim olunmuş ve bunların kabul edilmesi devletler arası usule uygun olmakla irade buyurulursa ait oldukları kimselere ulaştırılmak üzere Serasker Paşa ve Kaptan Paşa'ya teslim olunacakları, Rusya sefaretine de padişah tarafından teşekkür edilmesi gerektiği bildirilmişti. Durumun irade ile tasdik edilmesi üzerine kılıç ve nişan ait oldukları kişilere gönderilmek üzere ilgili kimselere teslim edildi (3 Zilhicce 1256/27 Ocak 1841)[30]. Walker'a Rusya Devleti tarafından verilen bu nişan, St. Anne nişanıdır[31].

Rusya Devleti tarafından, savaşlarda yararlığı görülen iki Osmanlı görevlisine bu şekilde kılıç ve nişan gönderilmesi üzerine Osmanlı Devleti tarafından da hizmeti geçen yabancı amiral ve subayların taltif edilmesine karar verildi. Birkaç gün sonra bu iş için, padişah tarafından kimlere nişan verileceğine dair sefaretlerden gereken defterlerin talep edilmesi istendi[32]. Uzun bir müddet sonra İngiltere ve Avusturya donanma kumandanları ile muharebelerde karada yararlıklar gösteren çeşitli kişilere kılıç ve nişan verilmesi için sefaretlerden defterler geldi. Bu sırada Tersane-i

[29] BOA, **İ.DH** 27/1271.
[30] **İ.MTZ(05)** 6/151.
[31] **The Dictionary of National Biography**, XX, s. 501.
[32] **İ.MTZ(05)** 6/156.

Amire'de hizmet etmekte olan Yaver Paşa'ya da muharebeler esnasında Osmanlı donanmasında bulunarak hayli hizmet etmiş olması, General Çokmus'a[33] murassa bir kılıç ihsan edilmiş bulunması bakımından mükafat olarak bir kılıç verilmesi ve uhdesinde bulunan feriklik nişanının[34] zatına mahsus olmak üzere bir adet beratının ihsan buyurulması İngiltere sefaretinin de isteğiyle uygun görülmüştü. Durum Meclis-i Has'ta görüşüldükten sonra padişaha arz edilmiş ve bütün bu kılıç ve nişanlarla beraber Walker'a da söz konusu kılıç ve feriklik beratının verilmesi onaylanmıştır (19 Şevval 1257/4 Aralık 1841)[35].

Walker'a söz konusu kılıç verildikten bir müddet sonra ona verilen kılıcın General Çokmus'a verilen kılıçtan -aynı evsafta olması gerekirken- hafif olduğu anlaşıldı. Daha evvel Walker'la birlikte nişan ve kılıç verilenler arasında bulunan ve Mısırlılara karşı yapılan savaşların kazanılmasında çok mühim başarılara imza atan İngiliz Komodoru Napier'in nişanı ve kılıcı da İngiliz donanmasında ondan daha alt rütbede olanların nişan ve kılıçları gibi imal edilmişti. Bunların değiştirilmelerinin talep olunması üzerine durum bir daha gözden geçirildi. Gerçekten Yaver Paşa'nın kılıcı, Çokmus'un kılıcından farklı olmaması iradenin gereği olduğu halde sipariş verildiği zaman yanlışlıkla hafifçe imal edilmişti. Komodor Napier de "amiral rütbesinde mu'teber adam olduğu cihetle" kendisinin diğer kumandanlarla bir tutulmaması hal icabındandı. Bunun üzerine bu nişan ve kılıçlar Darphane-i Amire'ye iade edilerek yeni baştan imal ettirilmiş ve ait oldukları kişilere verilmeleri için irade talep edilmişti. 11 Rebiulevvel 1258/23 Nisan 1842 tarihli padişah iradesinin çıkması üzerine de Walker ve Napier'e teslim olunmuştu[36].

Walker'ın hafif yapılan kılıcının yeni baştan imal olunarak teslim edilmesi meselesi sırasında Meclis-i Has'ta Kaptan Çengeloğlu Tahir Paşa tarafından Yaver

[33] Aslen İngiltereli olmayan fakat İngiliz elçisinin iltimasıyla Osmanlı kara ordusu hizmetine alınan yabancı bir subay.
[34] Walker'a daha evvel feriklik rütbesinin verilmiş olduğunu görmüştük. Bu rütbenin bir nişanla birlikte kendisine verildiği anlaşılmaktadır. Burada da bu feriklik nişanının tamamen kendisine ait olduğunu göstermek üzere beratı verilmektedir. Kendisine "nişân-ı âli" verildiğinden, ileride temas edilecek olan bir vesikada da bahsedilmektedir (**İ.MSM** 29/807).
[35] **İ.MTZ(05)TAL** 1/9.
[36] **İ.MTZ(05)TAL** 1/10.

Paşa'ya Tersane-i Amire'de ihtiyaç olmadığı ve kendisine boş yere birtakım maaş ve tayinat verilmekte olduğu ifade edilmişti. Aynı konu ile birlikte durum sadrazam tarafından padişaha arz edilmiş ve gerek Yaver Paşa'nın ve gerek General Çokmus'un istihdamlarında bir fayda düşünülmüyorsa da bu şekilde (durup dururken bir anda) işlerine son verilmesi uygun olmayacağından gereği müzakere olunup her ikisinin de ileride münasip vesileler elde edilerek kolayca gönderilmeleri suretine bakılacağı bildirilmişti. Padişah Sultan Abdülmecid de durumu tasdik etmişti[37].

Osmanlı hizmetine girmesinden itibaren Walker'ın gerçekten takdir edilecek hizmetleri olduğunu görmüştük. Bilhassa bahriye mektebinin ıslahı ile ilgili lâyihaları ve Mısır meselesinin halledilmesi sırasında gerek bizzat katıldığı savaşlarda ve gerekse donanmanın geri getirilmesinde gösterdiği yararlıklar takdire şayandır. Ne var ki yukarıda gördüğümüz gibi Kaptan-ı Derya tarafından onun Tersane-i Amire'de lüzumu olmadığından ve kendisine boş yere maaş verilmekte olduğundan bahsedilmektedir. İlk bakışta Walker'ın Osmanlı devlet adamları tarafından çekilemeyerek kıskanıldığı, bu sebeple gönderilmek istendiği gibi bir ihtimal akla gelse de durumun böyle olmadığı, ileride tafsilatıyla göreceğimiz gibi Walker'ın vazifesini ihmal ettiği ve neredeyse yalnızca "hânesinde ikâmet etmekte" olduğu anlaşılmaktadır. Sir Walker'ın bu şekilde hemen hiçbir hizmette bulunmadan fakat bol maaş ve tayinat almaya devam ederek vakit geçirmesi onun Osmanlı hizmetinden problemli ayrılışıyla son bulacak bazı hadiselerin yaşanmasına sebep olmuştur.

E- Walker'in Osmanlı Bahriyesi Hizmetinden Ayrılışı

Yaklaşık bir sene sonra, devlet adına herhangi bir faaliyette bulunmadığı görülen Walker'ın, işine son verilmesinin yeniden gündeme geldiğini görüyoruz. Bu hususla ilgili Kaptan-ı Derya Halil Rıfat Paşa tarafından sadrazama bir takrir sunuldu. Bu takrirde Mısır meselesinin halledilmesiyle birlikte İstanbul'a dönen Walker'ın, o vakitten beri tersanede bir hizmette bulunmayıp hala daha aydan aya maaşını alarak evinde oturmakta olduğu ifade ediliyordu. Bir anda gönderilmesi

[37] Aynı vesika.

politika bakımından uygun düşmeyeceğinden güzel bir şekilde "def'i" çaresinin düşünüldüğünü belirten Kaptan Paşa söz konusu takririne şöyle devam ediyordu:

"Bir gün Walker mülakat için tarafıma gelmiş olduğundan sohbet sırasında kendisine "selefim devletlü paşa hazretleri[38] sizin iâde olunmanız için gerekli izni almışsa da beş altı ay kadar daha bazı hizmetlerde istihdam olunmanızı isterim" diyerek şöylece geçici olarak bir müddet daha hizmette kullanıldıktan sonra gönderileceği kendisine dolaylı olarak ifade edilmiş ve şu anda Mekteb-i Bahriye-i Şahane'de bulunan üç yüze yakın talebe her ne kadar denizcilik bilgilerini tahsile çalışmakta iseler de yalnız ilmî tahsil ile maksud hasıl olamayıp mutlaka amelî tahsilin de yapılması lazım geldiğinden bu ise gemi ile deryada gezinmeye bağlı olduğundan hem Walker'in biraz müddet daha istihdamı ve hem bahriye talebelerinin amelî olarak da malumat tahsil etmeleri için bu talebelerin Kaptan Walker maiyetiyle donanma gemilerinden Mir'ât-ı Zafer isimli firkateyn ile bu sene altı ay kadar Akdeniz'de gezindirilip döndüklerinde yazıldığı üzere keyfiyet daha evvel kendisine ifade olunmuş olduğundan o vakit gönderilmesi münasip görülmüş olmakla sizin dahi tensibiniz olduğu takdirde keyfiyetin padişaha sunulup çıkacak irade-i seniyyenin tarafıma bildirilmesi babında…"[39].

Görüldüğü gibi derhal gönderilmesi politikaya uygun düşmeyeceğinden Walker'ın Mekteb-i Bahriye talebelerinin faydasına bir hizmette kullanılması ve ondan sonra gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Bu hizmet de, ilmî olarak bahriye fennini tahsil eden talebelerin pratik olarak da malumat edinmeleri için Walker'ın maiyetinde olarak Mir'ât-ı Zafer isimli firkateyn ile altı ay Akdeniz'de eğitim gezisine çıkmalarıdır. Dönüldükten sonra Walker'ın gönderilmesi için politik bir engel de kalmayacak böylece bir taşla iki kuş vurulmuş olacaktı.

30 Safer 1259/1 Nisan 1843 günü Meclis-i Umumî'den sonra akd olunan Meclis-i Hass-ı Meşveret'de, Kaptan Paşa'nın takriri okunarak Yaver Paşa'nın geri gönderilmesinin geciktirilerek zikredilen hizmette istihdam edildikten sonra iade

[38] Çengeloğlu Tahir Paşa.
[39] BOA, **İ.MSM** 29/807, Lef 1.

edilmesi uygun olacağı, zira General Çokmus İngiltereli olmadığı halde bir vesile ile eski İngiliz elçisinin iltimasıyla askerî hizmete alınıp bugün görevde bulunduğu halde Yaver Paşa'nın devlet tarafından resmen birtakım külfetler altına girilerek getirilmiş olması bakımından istihdam olunmaksızın gönderilmesi uygun düşmeyeceğinden Kaptan Paşa'nın düşündüğü şekilde bu yaz Akdeniz'e gönderilmesi ve bahriye talebelerinin denizcilik ilmini pratik olarak da tahsil etmelerinin ardından Çokmus Paşa ile birlikte gönderilmelerinin uygun olacağı tasdik edilmiş ve iradeye göre hareket edileceği bildirilmiştir.

Durum bir takrirle sadrazam tarafından padişaha iletilmiş ve vaziyet padişah tarafından onaylanmıştır. Fakat burada Padişah Sultan Abdülmecid, Yaver Paşa'nın ileride iade olunacağının kendisine açıkça söylenmesi münasip olmayacağından "mûmâ-ileyhe bir şey açılmayarak meskût bırağılması"nı istemiştir (1 Rebiulevvel 1259/2 Nisan 1843)[40].

İradenin çıkmasından bir süre sonra Mekteb-i Bahriye'nin kabiliyetli talebelerinden bir kısmı Mir'ât-ı Zafer firkateynine bindirilerek Walker'ın maiyetinde olarak Akdeniz'e[41] gönderildiler. Firkateynin kendi idaresi altında olmasından ve kendisi de yabancı tebaadan bulunmasından dolayı Ege adalarında yaşayan halk arasında bazı dedikodulara sebep olmaması için firkateynin orta direğine rütbesine mahsus sancağı çektirmemesi hususu yola çıkmadan önce Walker'e ifade edilmişti.

Kaptan Paşa donanma ile Rodos adasına uğradığı sırada Yaver Paşa'nın orta direğe sancak çektirerek oraya gelmiş olduğunu haber aldı. Kaptan Paşa, Walker'ın yanına giderek ona, sancak çektirmemesi İstanbul'da iken kendisine söylendiği halde niçin sancak çektirdiğini sordu ve donanmada bulunan sancak paşalarının bile rütbelerine mahsus sancak çekmelerine izin verilmediğini, bu bakımdan kendisinin de sancak çektirmemesi gerektiğini izah etti. Walker, "mademki feriklik rütbem vardır, sancak çektiririm" şeklinde cevap verdi.

[40] Aynı vesika, lef 2.
[41] Akdeniz deyince bugünkü Ege Denizi'nin de Akdeniz'e dahil olduğu unutulmamalıdır.

Bunun üzerine Kaptan Paşa Walker'ın oradan ne tarafa gideceğini sorup "Sizin sancak maddesindeki cevabınıza göre tarafımdan size bir şey denilemez. Fakat şu anda bindiğiniz firkateyn mademki padişah gemilerindendir, boğaza doğru giderek İstanbul'dan izin alın." dedi. Yaver Paşa yani Walker, Kaptan Paşa'nın bu sözlerine hiç kulak asmayarak oradan kalkıp doğruca Gelibolu civarında bulunan Kâdir köyüne geldi ve firkateyni bırakıp karaya çıkarak on beş-yirmi gün kadar avlanmakla vakit geçirdi. Geminin zâbitleri tarafından hareket yön ve şeklinin devlet merkezinden izin alınarak belirlenmesi kendisine hatırlatıldığında Waker, ister istemez Tersane-i Amire'ye bir kağıt yazdı, cevap verilmesini ise beklemeyerek bir iki gün sonra oradan kalkıp İstanbul'a geldi. Walker'ın, Akdeniz'e gittiği sırada bindiği firkateyni karaya oturtmuş olduğu da anlaşıldı.

Walker'ın bu maceralı ve başına buyruk tavırlarıyla dolu eğitim gezisine dair Kaptan Paşa tarafından yazılan tezkire sadarete verilmiş, bunda, çıkılan Akdeniz gezisinde bahriye talebelerinin denizcilik ilmini öğrenmek bakımından Walker'dan bir fayda göremedikleri, kendisinin tersanede de bir işe yaramadığı belirtilmiş, kendisiyle tercümanının almakta oldukları toplam 21224 kuruş maaş ve tayinatlarının kesilerek Walker'ın memleketine gönderilmesinin münasip olduğu ifade edilmişti[42].

Kaptan Paşa'nın tezkiresi toplanan Meclis-i Has'ta okunmuş, paşa tarafından sözlü olarak Walker'ın diğer bazı yolsuz hareketleri de beyan edilmiş ve meselenin müzakeresine geçilmişti. Neticede Walker'ın Akdeniz'den döndükten sonra gönderileceğinin zaten padişah iradesiyle kararlaştırıldığı ifade edildikten sonra Akdeniz'deki eğitim gezisi sırasında güzelce hizmet etmeyip uygun olmayan hareketlerde bulunduğu, bundan sonra istihdam edilmesinde hiçbir fayda düşünülmediği belirtilip maaş ve tayinatın kesilerek ülkesine gönderilmesine karar verilmiştir.

[42] BOA, **İ.MSM** 29/808, Lef 1. Vesikanın ikinci leffi, Walker ve tercümanının maaş pusulasıdır.

Müzakereler sırasında Çokmuş Paşa'nın durumu da görüşülmüş ve onun da maaş ve tayinatını alıp bir hizmette bulunmadığından bahsedilmişti. Fakat ikisinin birdenbire devlet hizmetinden uzaklaştırılmaları Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'nin aleyhinde bulunmalarına sebep olabileceğinden buna meydan verilmemesi için Çokmus'un da tıpkı Yaver Paşa gibi tecrübe edildikten ve biraz vakit geçtikten sonra gönderilmesi konusunda karara varıldı. Onaylanırsa Walker'ın gönderilme işi kaptan paşaya havale edilecekti.

Meclisin aldığı kararın sadrazam tarafından padişaha aktarılması üzerine çıkan irade, meseleyi çok net bir şekilde şöyle noktalıyordu: "Yaver Paşa'nın istihdamı sırf bahriye askerlerinin bahriye usullerini ve gerekli talimleri öğrenmeleri için olup şu son duruma ve kaptan paşanın bildirmesine nazaran maiyetine verilen talebelerin kumandasında bir fayda görülememiş ve memuriyetinde de bazı uygunsuzluklar ortaya çıkmış olmakla bundan böyle istihdam edilmesinde hiçbir fayda düşünülemeyeceği anlaşılmış olup mezkur maaş ve tayinatın kesilerek kendisine ruhsat verilmesinin kaptan paşaya havale edilmesi…[43]".

Böylece Sir Baldwin Wake Walker'ın, 1839 yılında başladığı Osmanlı bahriyesindeki hizmeti 1843 yılının 25 Aralık günü Meclis-i Hass-ı Vükelâ kararı ve ilgili iradenin çıkmasıyla noktalanmış oldu. Walker'ın beş yıla yakın süren Osmanlı bahriyesi yıllarının sadece 1839-1841 yılları arası dolu dolu hizmetle geçmiş, 1841-1843 yılları arasında ise herhangi bir hizmeti görülmemiştir. Maaşını alıp tersane ile ilgili hiçbir faaliyette bulunmaması ve evinde vakit geçirmesi zaten gönderilmesinin gündeme gelmesine sebep olmuştu.

Walker, işine son verildikten sonra derhal İngiltere sefareti vasıtasıyla birtakım iddialara kalkışarak Osmanlı Devleti'ne çeşitli müşküller çıkarmaya başlamıştır. Zaten Akdeniz'e bahriye talebeleriyle birlikte çıktığı eğitim gezisinde uygunsuz ve başına buyruk hareketleri, Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletlerden

[43] Aynı vesika, lef 3.

ve bilhassa İngiltere'den çekinmesi sebebiyle iyice çekilmez bir hal almış, problemler daha o zaman çıkmaya başlamıştı.

İngiliz elçisi Stratford Canning, Walker'ın İngiltere Devleti tarafından Osmanlı hizmetine terk ve tayin edildiğini, Şam civarındaki savaşlarda faydalı hizmetlerde bulunmuş olması bakımından bu şekilde işine son verilip gerekli mükafatın verilmemiş olmasının layık olmayacağını, kendisine lüzum kalmadı ise emekli edilmek suretiyle işine son verilmesini ve Osmanlı hizmetinde bulunduğu sürece yaptığı hizmetlerinden hoşnut olunduğuna dair kendisine bir vesika verilmesini talep etti.

Bunun üzerine Kaptan Paşa tarafından verilen tezkire geri alınarak[44] münasip bir şekilde ruhsat verildiğine dair Babıali'den bir müzekkire verilmiş, Kaptan-ı Derya tarafından Walker davet edilerek güzel muamelede bulunulmuş ve kendisinden hoşnut olunduğu ifade edilmişti. Emeklilik maaşı verilmesi meselesi ise Hariciye Nezareti ile Canning arasında müzakere edilmeye başlanmıştı. Bu sırada İngiltere elçisi bu hususla ilgili olarak devletinden talimat almış olduğu haberiyle başkatibi Mösyö Alison'u Hariciye Nezareti'ne gönderip Amiral Walker'ın işine Osmanlı Devleti tarafından bu şekilde son verilmesinin İngiltere Devleti hakkında riayetsizlik olduğunu, Walker'ın İngiltere'ye dönmek için hazırlanmakta olmasıyla kendisinin hizmette iken aldığının yarısı kadar maaşla emekli edilmek suretiyle hizmetten ayrıldığını bildiren bir vesikanın eline verilmesini, fakat bundan maksadın maaş almak değil şeref ve namusuna bir laf getirmemek olduğunu, maaş kabul etmeyeceğine dair senet bile vereceğini, maaşına ve Osmanlı Devleti tarafından verilmesi düşünülen mükafata karşılık olarak üç bin liralık bir atiyye-i şahane verildiği takdirde işin güzel bir şekilde neticeleneceğini beyan etmişti.

[44] Daha evvel Akdeniz'e, bahriye talebeleriyle çıkılan geziden döndükten sonra Kapudan Paşa tarafından sadarete verilen tezkire İngiliz elçisi tarafından çok ağır bulunmuştu. Bununla ilgili olarak Canning: "Kapudan-ı Derya'nın hakaret dolu tezkiresi geri alınmamış olsaydı, İngiltere Devleti'nin infialini o sırada layık sözlerle geciktirmeden beyan ederdim." diyecek kadar ileri gitti (Canning'in 6 Nisan 1844 tarihli olarak Babıali'ye yazdığı takrir: **İ.MSM** 29/809, Lef 4).

Canning'in bu isteklerine Babıali'nin talimatı doğrultusunda Hariciye Nezareti tarafından, Osmanlı Devleti'nin Amiral Walker'ın hizmeti bittiğinden dolayı işine son verdiği, başka bir muamelede bulunmaya mecbur değilse de İngiltere Devleti'ne olan hürmet ve riayetine delil olmak üzere dönüş harcırahı olarak 75000 kuruş atiyye ve ayrıca mücevher bir kutu verilmesinin düşünüldüğü, bunlarla namus ve şerefin her şekilde tekmil olunacağı, ancak emeklilik maaşı ve benzeri fevkalade bir muamelenin kabul edilemeyeceği ifade edilmek suretiyle cevap verildi.

Bunun üzerine İngiliz elçisi Canning, tebliğ ettiği usul kabul edilemiyorsa, kendisinin devleti tarafından talimat aldığından bunun hükmünü zatça ve memuriyetçe icra etmeye mecbur olması dolayısıyla durumu resmen beyan ederek evet veya hayır bir cevap isteyeceğini bildirmiş, daha sonra da resmî bir takrir göndermiştir[45].

Bu takririn tercümesi Meclis-i Hass-ı Meşveret'te okunarak mesele müzakere edilmiştir. Neticede Walker'a emeklilik maaşı verildiğini bildiren bir vesika verilmesinin ileride bazı mahzurlar doğurabileceği, bir defaya mahsus olmak ve ileriye şümulü olmamak üzere atiyye verilmesi mantıklı ise de istenen miktar çok aşırı olduğundan verilmesinin mümkün olmadığı, kendisine hizmeti sırasında 20000 kuruş gibi yüksek bir maaş verilmesi İngiltere Devleti'ne ne derece riayet edildiğini gösterdiği, bahriye askerlerinden bazılarına emeklilik maaşı veriliyorsa da onlar uzun yıllar boyu devlet hizmetinde bulunup yara bere görüp hasta ve emektar olmalarıyla o maaşı aldıkları, Walker'ın ise hizmet müddetinin emeklilik maaşı almak için yeterli olmadığını kabul etmek gerektiği ve Avrupa devletlerinin hiçbirinde Osmanlı Devleti'nden aldığı kadar maaş alamayacağını itiraf etmek lazım geldiği ifade edilerek Walker'ın aldığı maaşın pusulası da bu cevaplarla birlikte Hariciye Nezareti tarafından Canning'e ulaştırılmış ve önceki gibi 75000 kuruş atiyye ve mücevher bir kutu verilmesinin düşünüldüğü kendisine anlatılmıştır. Diğer taraftan da mesele bir çözüme kavuşamazsa Walker'ın İngiltere'ye döndükten sonra aynı iddialara oradan

[45] **İ.MSM** 29/809, Lef 4.

da kalkışacağı açık olduğundan Londra sefaretinin meseleden haberdar edilmesi düşünülmüştü.

Canning, Amiral Walker'ın bu şekilde hoşnut edilmesinin mümkün olmadığını ifade etmiş, bu kadar haklı ve mantıklı gerekçelere rağmen isteklerinden bir adım bile geri atmamış ve verdiği takrire yazılı bir cevap verilmesini talep etmiştir[46]. Bu istek üzerine Hariciye Nezareti tarafından hazırlanan yazılı cevap müsveddesi[47], Canning'in resmî takririyle beraber padişaha arz edilmiş ve ne şekilde irade edilirse öyle davranılacağı bildirilmiştir.

İradede, Walker'a emeklilik maaşı verilmemesinin isabetli bir karar olduğu, düşünülen hal çaresinin ise elçi tarafından kabul edilmediğinin aşikar bulunduğu, buna nazaran durum yazılı olarak bildirilip de kabul edilmemesi durumunda Kaptan Walker'ın İngiltere'ye gittikten sonra oradan iddialarını elde etmeye kalkışacağı, orada da mesele güzel bir şekilde neticeye kavuşmayıp Osmanlı Devleti kendi isteklerinden mecburen vazgeçmek zorunda kalırsa hiç de yakışık almayacağı bildirilip meselenin tekrar mütalaa ve muhtemel mahzurlardan kurtarılması için vükela tarafından yeniden müzakere edilmesi istendi (29 Rebiulevvel 1260/18 Nisan 1844)[48].

İrade sureti Meclis-i Has'ta okunarak durum yeniden müzakere edildi. Canning'in takririne karşı Hariciye Nezareti tarafından hazırlanan yazılı cevabın verilmesinden vazgeçildi. Walker'ın İngiltere'ye döndükten sonra oradan iddialarını elde etmeye kalkışacağı ihtimaline karşı "bu makûle şahs-ı nâdânı söyletmekden ise mümkün mertebe tatyîbine bakılmak şân-ı ulyâ-yı mülûkâneye daha çesbân olacağından" denilerek verilmesi düşünülen 75000 kuruşun, Walker'ın altı aylık maaşı demek olan 120000 kuruşa çıkarılarak yine bir murassa kutu ile birlikte verilmesine karar verilip vaziyet İngiltere sefaretine tebliğ edildi. Gelen cevapta

[46] Stratford Canning'in bu kadar diretmesinin ve bütün bu ısrarlarının sırf Walker'ın zoruyla olduğu aşikar olmakla beraber devleti bıktıracak derecedeki bu isteklerin biraz daha fazla para koparmak için yapılması ise manidardır.
[47] Mezkur vesikanın lefleri arasında bu müsvedde görülemedi ki zaten bu yazılı cevabın Canning'e gönderilmesinden vazgeçilecektir.
[48] BOA, **İ.MSM** 29/809, Lef 5.

Walker'ın ısrar ve inadından, artık sefaretinden de bıktığı ifade edilmiş ve ona ya bir senelik maaşının veya İstanbul'dan ayrılması için gerekli cevabın verilmesi istenmişti.

Bunun üzerine tekrar müzakerelere girişildi. Mesele etraflıca tetkik edilerek pek çok açıdan değerlendirildi. Başka bir devlet memuru hizmete alınıp da işine son verileceği zaman ona emeklilik maaşı vermenin Osmanlı Devleti'nin usullerinden olmadığı, Walker hizmete alınırken zaten kontratında böyle bir şeyden söz edilmediği, şimdi verilecek miktarı kabul etmeyip de Londra'ya döndükten sonra iddialarını elde etmek için çalışmaya devam eder ve onda da muvaffak olamazsa verilecek olan mükafatı istemeye hakkı olamayacağı gibi Walker aleyhinde sert düşünceler serdedildi. Fakat Walker'ın İngiltere'ye döndükten sonra Canning'e yeni bir talimatın gönderilmesini sağlayıp onun ağız değiştirmesini temin etmesi halinde zor durumda kalınabileceği düşünülüp işin ileriye bırakılmaması hayırlı olacağından Walker'ın 2000 liraya razı edilebileceği, bundan aşağı fiyata susturulamayacağının anlaşıldığı ifade edildi.

Bu sırada 8 Mayıs 1844 Çarşamba günü Walker İstanbul'dan ayrılacağından aynı gün toplanan meclis durumu bir kere daha görüşüp kendisine 2000 liranın verilmesine kesin olarak karar verdi. Fakat memleketine döndükten sonra yeniden maaş istemeye kalkışmaması için de kendisinden sened alınmasına karar verildi. Söz konusu meblağın Tersane hazinesinden ödenmesi de karar altına alınarak keyfiyet padişaha arz edildi.

Çıkan iradede iki bin liranın verilmesinin ve sonradan bir problem çıkmaması için Walker'dan sened alınmasının uygun olduğu ifade edilip bu işle Hariciye Nezareti'nin ilgilenmesi istendi. Ayrıca verilecek 2000 liranın Tersane hazinesinden bir defada verilmesi mümkün olmadığından Maliye hazinesinden verilerek Tersane gelirlerinden mahsup edilmesi emredildi (22 Rebiulahir 1260/11 Mayıs 1844)[49].

[49] BOA, **İ.MSM** 29/810.

Vaziyet bu şekilde halledilip her şey karar altına alınmışsa da Walker 2000 lirayı almadan ve kendisinden sened alınmadan İstanbul'dan ayrılmıştı. Gerçi Walker'ın ayrılış vaktini önceden belirlemiş olduğu ve iradenin çıkmasından önce ayrıldığı açıktır. Fakat Babıali, kesin olarak 2000 lira vermeye karar verdikten sonra iradenin çıkmasından önce kendisine bunu bildirmiştir. Böyle olduğu sonraki yazışmalardan da anlaşılmaktadır. Walker'ın mesele çözüme kavuşmadan İstanbul'dan ayrılması bu defa işin içine Osmanlı Devleti'nin Londra Sefîri Âlî Efendi (meşhur Âlî Paşa) ile İngiltere Hariciye Nazırı Lord Aberdeen'in de dahil olmasına sebep olmuştur.

Walker'ın İngiltere'ye varıp isteklerini oradan elde etmeye kalkışması Lord ile Âlî Efendi arasında pek çok görüşme ve yazışmaların cereyan etmesine sebep olmuştur. Osmanlı elçisi 1844 yılının 13 Temmuzu tarihiyle Lord Aberdeen'e yazdığı bir mektupta Babıali ile Mösyö Canning arasında her şey kararlaştırıldığı halde Amiral Walker'ın beklenmedik bir şekilde İstanbul'dan ayrılmasının bu kararların icra edilmesine mani olduğunu ifade etmişti[50].

16 Temmuz 1844 tarihli olarak Âli Efendi, İstanbul'a gönderdiği bir arizada Lord Aberdeen ile olan mülakatından bahsediyordu. Lord, Amiral Walker ile görüştüğünü, her ne kadar bazı dostları onu emeklilik maaşı istemeye teşvik etmişlerse de onun Osmanlı Devleti tarafından verilecek nakdî mükafatı (2000 lira) kâfi gördüğünden maaş istemekten vazgeçtiğini ifade etmişti. Âlî Efendi de Walker'ın her istediği şekle Osmanlı Devleti müsaade ettiği halde gücenik olarak İngiltere'ye dönmesinin yakışıksız olduğunu, kendisi mükafatı hak etmişse de bu layık olmayan hareketi sebebiyle Osmanlı Devleti'nin bu mükafatı vermekten bile vazgeçebileceğini beyan etti. Bunun üzerine Lord Aberdeen, "Gerçekten işin neticelenmesine kadar İstanbul'dan ayrılmaması daha münasip olurdu, fakat bir şeydir olmuş, bu maddenin eski karar üzerine bitirilmesi İngiltere Devleti için memnuniyet verici olur, hiçbir türlü sızıltı kalmaz, artık bu işe ben bitmiş nazarıyla bakarım" demişti. Âlî Efendi, Lord Aberdeen'in isteği üzerine, 2000 liranın

[50] BOA, **İ.MSM** 29/813, Lef 2.

verilmesine ve ilgili fıkranın Takvim-i Vekayi'e dercedilmesine müsaade olunursa meblağın verilip senedin alınması işinin de İngiltere'de yapılmasının uygun olacağı düşüncesinde bulunduğunu İstanbul'a bildirdi[51].

Bu görüşme ve yazışmalar olurken sürecin haliyle uzadığını ve meselenin çözümünün geciktiğini görüyoruz. Hatta bu gecikme Lord Aberdeen tarafından Âlî Efendi'ye açıkça söylenmiştir. Osmanlı elçisi, 24 Ekim 1844 tarihli olarak Babıali'ye yazdığı mektupta Lord Aberdeen ile yaptığı başka bir görüşmeden bahsetmektedir. Bu görüşmede Lord, Walker maddesinin değişikliğe uğramasının ve gecikmesinin uygun olmadığını, İngiltere Devleti'nin Babıali'den vadini yerine getirmesini istemekten vazgeçmeyeceğini, adeta kovarcasına hizmetten çıkarılan, hakkında layıksız muameleler yapılan, sonradan uzun müddet bekletilen ve nihayetinde açık hakkını gelip İngiltere'de devletinden istemek zorunda kalan Walker'a döndükten sonra da bütün suçun yükletilmesinin şaşılacak bir şey olduğunu, hasılı İngiltere Devleti'nin bu işten hiçbir şekilde vazgeçmemeye karar verdiğini belirtmiştir. Âlî Efendi karşılık olarak hakaretle hizmetten çıkarılmadığından, kendisinin ansızın İstanbul'dan ayrılmasının işleri bu vaziyete getirdiğinden vb. hususlardan bahsedince Lord Aberdeen, "Bu işte Osmanlı Devleti tarafından beklenenin aksine ısrar edildiği takdirde meselenin fazlasıyla ehemmiyet kazanacağı ve bunun iki devlet arasındaki dostluk bağlarına büyük zararı dokunacağı şimdiden malumunuz olsun" diyerek çok sert bir ifade kullanmıştır. Bunun üzerine Âlî Efendi işi alttan alarak İngiltere Devleti ile olan hiçbir meselenin dostluk usullerini ihlal edecek merkeze gelmeyeceğini ifade etmiş, Lord Aberdeen de Walker maddesinin ehemmiyet ve nezaketini kendisine bir kez daha hatırlatmıştır[52].

Meselenin bu derece vahim bir şekle doğru sürüklenmesi üzerine Kasım ayında Meclis-i Has toplanarak durumu tekrar müzakere etmiştir. Ya Walker'a 2000 liralık mükafatın verilmesinden vazgeçilerek İngiltere Devleti gibi ısrarcı davranılması veya İngiltere Devleti'ne hürmeten Walker'ın vadinin yerine getirilmesi yahut da Canning'den gelecek cevabın beklenmesi şıklarından birinin

[51] Aynı vesika, lef 3.
[52] Aynı vesika, lef 6.

tercih edilmesi gerektiği müzakere edilip cevap beklemeden Walker'a mükafatın verilmesinin en tercih edilebilecek şık olduğu belirtildikten sonra 2000 liranın İngiltere'de mi yoksa İstanbul'da mı verileceği üzerinde durulmuş ve Âlî Efendi her ne kadar İngiltere'de verilmesini tavsiye etmişse de Canning'in gücenip işi zorlaştırmasından çekinilerek İstanbul'da halledilmesine, lazım gelen senedin de Hariciye Nezareti vasıtasıyla alınmasına ve meselenin Takvim-i Vekayi'e dercine karar verilmiş ve mesele padişaha arz edilmiştir.

Çıkan irade ile Meclis-i Has'ta alınan kararlar aynen tasdik edilmiş[53] ve Walker meselesi böylece nihayete ermiştir (16 Zilkade 1260/27 Kasım 1844). Osmanlı Devleti'ni İngiltere ile anlaşmazlığa sürükleyecek kadar ileri giden, Osmanlı bahriyesindeki hizmetine son verildiği 25 Aralık 1843 tarihinden itibaren bir seneye yakın devam eden ve devlet tarafından ilgili vesikalarda "tasdî'ât" yani baş ağrıtma, can sıkma olarak tavsif edilen Walker'ın bu hak arama ve güya namus ve şeref meselesi, devleti "illallâh" dedirttikten sonra ancak kapanmıştır. Bahriyedeki bazı hizmetleri gerçekten takdir edilmesi gereken Sir Baldwin Wake Walker'ın sonraki tembelliği ve işine son verilmesi üzerine çıkarttığı dırıltıları, ettiği hizmetin çok üstünde kendisine para teklif edildiği halde daha fazla istemesi sanki bahriyeyi ıslah etmeye değil de para kazanmaya gelmiş gibi bir düşüncenin doğmasına yol açmaktadır.

[53] Aynı vesika, lef 7.

II- SIR ADOLPHUS SLADE (MÜŞAVİR PAŞA)

A- Kısa Biyografisi

1804 yılında doğan Adolphus Slade, Somerset Baronu General Sir John Slade'in oğludur. 1815'te Porsmouth'daki deniz okuluna kabul edilen 26 çocuktan biri olan Slade, üç yıllık okulu iki yılda tamamlamayı başarınca altın madalya ile taltif edildi. Göreve deniz asteğmeni olarak Güney Amerika istasyonunda başladı. Burada 1820 yılına kadar bulundu. 1824 yılında Sir Harry Burrard Neale'nin amiral gemisi olan Revenge adlı gemide ikinci kaptan olarak Cezayir şehrine karşı yapılan tatbikata katıldı. 1827 yılının Ekim ayında Asya'ya giden bir maiyet gemisinde görevli olduğu sırada Navarin'de Türk donanmasına karşı düzenlenen baskında hazır bulundu. Bir ay sonra yüzbaşılığa terfi ettirildi.

1828 yılında patlak veren Osmanlı-Rus savaşının ilgisini çekmesi üzerine Slade, İngiliz Amirallik dairesinden aldığı izin ile 1829 yılının Ocak ayında İngiltere'den ayrıldı. Fransa, İtalya ve Yunanistan üzerinden ilerleyerek Temmuz ayında İstanbul'a vardı. Kaptan Paşa'nın dikkatini çekmesi üzerine Kaptan-ı Derya Papuççu Ahmet Paşa, onu birlikte Karadeniz seferine çıkmaya davet etti. Bu Slade'in Türklerle ve özellikle de Türk donanmasıyla olan uzun ilişkisinin başlangıcı demekti.

Kaptan Paşa ile yaptığı bu Karadeniz seferinden sonra Slade'i 1830 yılında bu defa bir İngiliz gemisi olan Blonde ile tekrar bir Karadeniz seferine çıkmış görüyoruz. 1831-1832 yıllarında ise Adolphus Slade, Türkiye Avrupası'nda ve

Boğaz çevresinde 18 ay süren bir seyahat daha yaptı. Bu esnada Türkçe'yi bir hayli öğrendi. Memleketine döndükten sonra 1832 yılında, yaptığı bu seyahatlerle ilgili ilk kitabını iki cilt halinde yayınladı: *Records of Travel in Turkey, Greece, etc. and of a Cruize in the Black Sea with the Capitan Pasha in the Years 1829, 1830 and 1831*[54].

1834 yılında Amiral Sir Josias Rowley'in Caledonia isimli gemisine kıdemli yüzbaşı olarak tayin edilen Slade, Ocak 1834-Eylül 1837 tarihleri arasında bu gemide, İngiliz Akdeniz filosu ile İstanbul arasındaki irtibatı sağlayan bir subay olarak görev yaptı. Bu görevi sırasında Osmanlı Devleti ve Rusya'nın deniz ve askerlik gücü hakkında raporlar yazdığı gibi ayrıca Amiral'e Türkiye'nin politik sorunları hakkında devamlı bilgi veriyordu. Bu vazifesiyle ilgili 1837 yılında ikinci kitabı olan *Turkey, Greece and Malta* isimli eserini yayınladı.

Temmuz 1838-Haziran 1839 tarihleri arasında yine İngiltere'den ayrılarak Almanya, Avusturya ve Rusya üzerinden İstanbul'a bir yolculuk daha yaptı. 1840 yılında da üçüncü kitabını neşretti: *Travels in Germany and Russia: including a steam voyage by the Danube and the Euxine from Vienna to Constantinople in 1838-1839.*

1849 yılı başlarında albaylığa atanan Slade, İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Palmerston tarafından bakanlığının Macar mültecileri ile ilgili bazı mesajlarını İstanbul'da bulunan İngiliz Büyükelçisi Lord Stratford Canning'e ve İngiliz Donanma Komutanı Amiral Sir William Parker'a iletmek üzere İstanbul'a gönderildi. Aynı yıl içinde geri döndü.

[54] Bu kitap Türkçe'ye iki defa, fakat kısmî olarak tercüme edilmiştir. Tercümelerden ilki Ali Rıza Seyfioğlu'na aittir. **Sir Adolphus Slade'in (Müşavir Paşa) Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı Karadeniz Seferi** adını taşıyan bu ilk tercüme 1945 yılında yayınlanmıştır. Seyfioğlu, birinci cildin birçok bölümünü çevirirken ikinci cildin çok az bir kısmını çevirmiş, eserin sonuna ise çeşitli yabancı eserlerden yaptığı tercümeleri ilave etmiştir. İkinci Türkçe tercüme ise Osman Öndeş'e ait olup **Kaptan Paşa** ismiyle 1973 yılında yayınlanmıştır. Bu tercüme de diğeri gibi birinci cildin pek çok bölümünü, ikinci cildin ise ilk bölümünü ihtiva etmektedir (Besim Özcan, "Osmanlı Bahriyesinde Bir İngiliz Müşavir: Sir Adolphus Slade (1804-1877)", **Askeri Tarih Bülteni**, 43, Ankara 1997, s. 36).

1850 yılında Türkiye'ye bir daha gelen Adolphus Slade bu defa Osmanlı donanmasına müşavir olarak tayin edildi. "Müşavir Paşa" ismiyle 16 yıl boyunca Türk donanma ve tersanesinde güzel hizmetlerde bulundu. 1866 yılında Türk donanmasındaki hizmetinden emekliye ayrılan ve bir yıl sonra da memleketi İngiltere'ye dönen Adolphus Slade, aynı yıl Kırım Savaşı ile ilgili müşahedelerini de kullanarak kaleme aldığı *Turkey and the Crimean War: a Narrative of Historical Events*[55] isimli kitabını neşretti. 1873 yılında tuğamiral oldu. Geriye kalan ömrünü Londra'da geçiren ve hayatında hiç evlenmeyen Slade, 3 Kasım 1877'de öldü[56].

B- Osmanlı Bahriyesi Hizmetine Girişi

Adolphus Slade'in Macar mültecileri meselesinin hareketli günlerinde İstanbul'a gelerek 1850 yılının Mart ayında Osmanlı bahriye hizmetine girdiği İngiliz kaynakları tarafından ifade edilmektedir[57]. Fakat Osmanlı kaynakları, 1850[58] yılının Mart değil Ağustos ayı ortalarında (Şevval 1266) bahriye ile ilgili "umûr-ı ta'lîmiye-i asâkirin müşâviri" olarak hizmete alındığını belirtmektedirler[59].

Adolphus Slade'in devlet hizmetine alınması ile ilgili olarak sadrazam tarafından padişaha yazılan tezkirede, Osmanlı donanmasında istihdam edilmek üzere celp edilen İngiltereli kaptan İslet'in önceden lâyık görülen müsaade gereğince mirliva rütbe, nişan ve maaşına nail olacağı vaat olunarak donanma tarafına gönderildiği, İngiltere elçisi Mösyö Canning'in Kaptan İslet'in istihdam edilmesi için devletinden izin isteyerek sonradan cevabını da almış olmasıyla meselenin Babıali ile İngiltere sefâreti arasında resmî senede bağlanması vaktinin geldiği ifade edilmişti. Gerçekten de bu şartların, sonradan bir mesele kalmamak üzere açıkça ve yazılı

[55] Bu kitap Ali Rıza Seyfioğlu tarafından **Türkiye ve Kırım Harbi** ismiyle dilimize çevrilmiş ve 1943 yılında yayınlanmıştır.
[56] Bernard Lewis, "Slade On Turkey", **Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920)**, **Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri, 11-13 Temmuz 1977,** Ankara 1977, s. 215-216.
[57] Lewis, a.g.m., s. 216.
[58] Bazı tarihçiler Slade'in Osmanlı bahriyesine intisap tarihi olarak 1849 yılını göstermektedirler ki bunun doğru olmadığı açıktır (Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması**, III, İstanbul 1983, s. 119; Fahri Çoker, "Osmanlı Bahriyesinde İngiliz Islah Heyetleri (1839-1914)", **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, s. 167).
[59] Osmanlı bahriye hizmetine girmesiyle alakalı vesikalarda Slade'in ismi "İslet" olarak geçmektedir. Kısa süre içinde ise "Müşavir Paşa" olarak adlandırılacaktır.

olarak bir neticeye bağlanması gerekli görülmüş ve Kaptan İslet'in zikredilen rütbe, unvan, nişan, üniforma, maaş ve tayinatı ile Kaptan Paşa'nın maiyetinde ve askerin talim işlerinin müşaviri hükmünde bulunacağı, yani kendisinin bilfiil kumanda etmeye hakkı olmayıp işi, bahriyeye dair ıslahatlarda düşüncelerini beyan ve ifadeden ibaret olacağı, hizmete girmesi tarihinden itibaren üç sene müddetle görevde kalıp bu müddetin sonunda istihdam edilip edilmeyeceği iki taraf arasında kararlaştırılacağı belirtilmişti.

Çıkan iradede bu şartların tamamı uygun görülmüş ve padişah tarafından Adolphus Slade'in Osmanlı hizmetine girmesine onay verilmiştir (7 Şevval 1266/16 Ağustos 1850)[60]. Bir ay kadar sonra çıkan diğer bir irade ile Kaptan Paşa'nın maiyetinde istihdam olunacak Kaptan İslet'e nişan ve kılıç verilmiştir[61].

Görüldüğü gibi Adolphus Slade, Kaptan Paşa'nın maiyetinde bulunacak, bahriye askerinin talim edilmesi hususunda müşavir olacak, fakat Osmanlı askerine kumanda etmeyecekti. İşi bahriyeye dair yapılan ıslahatlarda mülahazalarını beyan etmekten ibaret olacaktı. Üç sene müddetle istihdam olunacak ve bu müddet dolduğunda Osmanlı Devleti Slade'i istihdam edip etmemekte; Slade de kalıp kalmamakta serbest olacaklardı. Anlaşılan, Yaver Paşa'nın yani Walker'ın Osmanlı hizmetinden ayrılması konusunda yaşanan problemlerin bir daha gündeme gelmemesi için devlet meseleyi baştan sıkı tutmak istiyordu. Slade'in 16 yıl boyunca Osmanlı Devleti hizmetinde kalması onun ilk üç yılında Osmanlı devlet adamları nezdinde iyi bir intiba bıraktığını göstermektedir.

Adolphus Slade, Osmanlı hizmetine alınmadan önce albaydı (miralay) ve kendisine hizmete girmesinden hemen sonra bir üst rütbe olan mirlivalık rütbesi verildi[62]. Başka bir devletin hizmetine giren subaylara mevcut rütbelerinin bir üstünün verilmesi bütün dünyada çok yaygın tatbik edilen bir uygulama idi. Aynı

[60] BOA, **İ.HR** 67/3281
[61] Bu belgeyi bulamadık, bilgi 30 numaralı Bahriye Nezaret Gelen Giden defterinden alınmıştır.
[62] BOA, **İ.HR** 69/3356.

uygulamayı Osmanlı hizmetine alınırken binbaşı olan ve alındıktan sonra albaylığa yükseltilen Walker'da da görmüştük.

Adolphus Slade'e mirliva rütbesinin verilmesinin ardından kendisine Osmanlı donanmasında bulunan rütbelerden kapudane, patrona ve riyale rütbelerinden birinin verilmesi, yine onun talebiyle gündeme gelmişti. Bununla ilgili olarak sadrazamın padişaha yazdığı tezkirede Kaptan İslet'e mirliva rütbesinin verilmesinden gerek kendisinin ve gerek İngiltere sefaretinin memnun ve müteşekkir oldukları söylendikten sonra Tersane-i Amire'de geçerli olan usul ve nizam gereğince kapudane, patrona ve riyale paşaların da mirliva rütbesinde bulunup fakat derecelerinin farklı olması ve Kaptan İslet bahriye zabitlerinden olup rütbesinin bir yukarısının riyale rütbesi bulunması bakımından kendisine ihsan edilen mirlivalık unvanına riyale payesi de ilave edilirse istihdam şartları ikmal edilmiş olacağı ve buna müsaade buyurulmasını Slade'in bizzat rica ettiği ifade ediliyordu. Mirlivalık ile riyale payesinin aynı şey oldukları, maaş ve tayinatça farkları olmadığı, kendisine riyale payesinin verilmesi Slade'e kontratta mevcut sınırları aşma hakkı vermediği, neticede bu payenin verilmesinde bir mahzur olmadığı söylenerek vaziyet arzedildi. Çıkan irade ile buna müsaade edilerek Adolphus Slade'e riyale payesi de verilmiş oldu (14 Zilkade 1266/21 Eylül 1850)[63].

Adolphus Slade'e verilen rütbeye dair bir emr-i âli yazılması maksadıyla Hariciye Nezareti tarafından Kaptan Paşa'ya yazılan tezkirede, bahriye hizmetine alınmış olan Kaptan İslet ve Harpır'a dair Hariciye Nezareti tarafından İngiltere sefaretine yazılan resmî takririn sureti ve ona İngiliz elçisinin verdiği cevabın aynı ve tercümesinin irade gereğince Tersane-i Amire'de muhafaza edilmesi için gönderildiği ifade edilip daha evvel Tersane-i Amire'de istihdam edilen Yaver Paşa'ya verilen feriklik rütbesi için ferman-ı ali çıkarılmış olduğundan Kaptan İslet ve Harpır'a da rütbeleri için birer emr-i ali verilmesi lazım gelmekle bu konuda Babıali tarafına bir takrir yazıp göndermesi tavsiye edildi[64].

[63] Aynı vesika.
[64] BOA, **HR.MKT** 37/14.

Bunun üzerine Kaptan Paşa tarafından sadarete, bahriye hizmetinde istihdam edilmek üzere irade ile İngiltere Devleti zabitlerinden celp olunmuş olan Kaptan İslet'in uhdesine mirlivalık ve Harpır uhdesine de miralaylık rütbeleri tevcih ve ihsan buyurulmuş olduğundan ve daha evvel aynı devletin zabitlerinden celp edilmiş olup Tersane-i Amire'de feriklik rütbesiyle istihdam edilmiş olan Yaver Paşa'ya bu rütbesi için ferman-ı ali çıkartılıp verildiğinden Kaptan İslet ve Harpır'a da nail oldukları rütbeler için emr-i ali çıkartılması konusunda bir takrir yazıldı. Sadrazam vaziyeti bir tezkire ile padişaha iletti. Çıkan irade ile birer emr-i ali yazılmasına müsaade edildi (25 Zilhicce 1266/1 Kasım 1850)[65]. Bu vesikalardan anlaşıldığına göre Adolphus Slade, Osmanlı bahriye hizmetine kendisi gibi İngiltereli Harpır isimli bir zabitle birlikte başlamıştı. Harpır'ın aynı Walker gibi binbaşı rütbesinde iken miralaylığa yükseltildiği anlaşılmaktadır[66].

C- Kırım Savaşı'ndaki Faaliyetleri

1853-1856 yılları arasında cereyan eden Kırım Savaşı, müttefiklerin Rusya'nın genişlemesini önlemek maksadıyla giriştikleri bir savaş olmuştur. Bir Osmanlı-Rus savaşı olarak başlayan harp, bilahare Fransa ve İngiltere'nin girmesiyle dünya çapında bir savaşa dönüşmüştür. Esasen İngiltere ve Fransa'nın bu savaşa girişmeleri Türk donanmasının Sinop'ta bir Rus baskınına uğrayarak yakılmasıyla alakadardır. Fakat İngiliz ve Fransız donanmaları savaşın başlamasından birkaç ay önce Beşike körfezine gelip demirlemişlerdir.

Sir Adolphus Slade, Kırım Savaşı'nda bazen bilfiil muharebelere katılmış, bazen de sadece müşavirliğine başvurularak aktif hizmet görmesine izin verilmemiştir. Slade'in bu savaşla ilgili olarak kaleme aldığı ve "Türkiye ve Kırım Harbi" ismiyle lisanımıza tercüme edilen kitabı, onun bu savaşta gösterdiği faaliyetlerle ilgili en önemli kaynaktır.

[65] BOA, **İ.HR** 70/3405.
[66] Bu İngiliz zabiti Harpır hakkında fazla bir malumata sahip değiliz. Slade gibi müşavir olarak mı yoksa teknik işlerle ilgili mi olarak getirildiği tetkike muhtaçtır.

Adolphus Slade, kitabında, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilişkilerin gittikçe sertleştiği bir yıl olan 1853 yılında Türk donanmasının vaziyetiyle ilgili görüşlerini belirtmektedir. "Bu yıl müsait mevsimde donanmanın her sınıf gemilerinden bir filo Karadeniz'e çıkarılıp talimler yapılsaydı çok faydalı olacaktı." diyen Slade, buna gerekçe olarak donanmadaki erlerin yarısının memleketten yeni gelmiş acemiler olduğunu, öteki yarısının ise bu acemilerden daha iyi olmadığını ifade etmektedir. Babıali'nin, donanmayı Karadeniz'e çıkarırsa Rusya'yı kızdırıp işlerin kötüye sarmasından endişe ettiğini, bu sebeple gemilerin çıkarılmasından vazgeçildiğini söylemektedir.

Kaptan Paşa'nın gemiler demir üzerinde iken de arma ve yelken talimi yapılmasını yasak ettiğini, talim sırasında direkten er düşecek olursa padişahın yüreği kederlenir diye korktuğunu ve mesuliyetten çekindiğini belirten Slade, kaptan paşayı, "Kışın donanmayı Karadeniz'e çıkarmak lafı olunca korku ile gözlerini öteye çeviriyordu." diyerek tenkit etmekte ve "Gemici erleri Allah'ın lutf u keremiyle yetişsin diye bekleniyordu." demektedir. Fakat Türk deniz erlerinin güvertelerde serili yataklarda yattıkları halde, geceleyin silah başına borusu çalınca beş dakika içinde yataklarından fırlayıp topları doldurmuş oldukları halde ateşe hazır bulunduklarını belirtmektedir. Boğaz istihkamları erlerinin de bu işte aynı çabukluğu gösterdiklerini, bunu bizzat kendisinin gördüğünü ifade etmektedir[67].

Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya harp ilan ettiği sıralarda Karadeniz'de geniş sahili bulunan devletin, sahillerini düşman baskınlarına karşı savunabilmesi ve deniz yolu ile sınırdaki kalelere askerî malzeme ve mühimmat nakledebilmesi son derece ehemmiyetli görünüyordu. Nitekim konunun görüşülmesi ve gerekli bütün tedbirlerin belirlenmesi için Bahriye Meclisi'nde düzenlenen toplantıya Müşavir Paşa da katılmıştı[68]. Müşavir Paşa, Kaptan-ı Derya Mahmud Paşa'ya elde kalan iyi havalı birkaç gün için bütün donanmanın Karadeniz'e çıkmasını teklif etti. Müşavir Paşa'nın bu teklifi yapmaktan maksadı, donanmanın bir gün hep birden denize çıkma emri alması muhtemel olduğundan denize çıkıp kısa bir dolaşma yapmak ve böylece

[67] S. Adolphus Slade, **Türkiye ve Kırım Harbi**, çev. Ali Rıza Seyfi, İstanbul 1943, s. 61-62.
[68] Besim Özcan, a.g.m., s. 29.

eratı arma, yelken ve manevrada denemekti. Fakat paşanın bu teklifi Rus donanmasını limanı bırakıp harekete geçmeye sevkedeceğinden korkulduğu gerekçesiyle kabul edilmedi[69]. Aynı görüşmede bir Osmanlı filosuna Batum'a ve Doğu Karadeniz limanlarına harp mühimmatı sevketme görevi verilirken diğer bir filoya da bu filoyu himaye etmek ve Sinop ile Amasra sularında dolaşarak sahilin emniyetini sağlamak vazifesi verilmişti. Bu ikinci filonun komutanlığına Patrona Osman Paşa ile Riyale Hüseyin Paşa getirildiler[70]. Bu filolar hafif teknelerden oluşmaktaydı.

Bu sırada Mısır'dan gelen yardımcı askerleri Varna'ya götürmek ve Karadeniz'in Rumeli taraflarında karakol görevi yapmak gayesiyle tertip edilen diğer bir hafif filo da Karadeniz'e gönderildi[71]. Bu filonun başında Mısırlı Hasan Paşa ile Riyale Pir Bey bulunuyordu. Karadeniz'den gelen bir vapurun İstanbul Boğazı'nın 120 mil açığında bir Rus filosunun dolaşmakta olduğu haberini getirmesi üzerine gerek bu filoyu desteklemek[72] ve gerekse Rumeli Müşiri Ömer Paşa ile Rus kuvvetleri arasında harbin başlaması üzerine, filoyu son durumdan haberdar etmek lüzumu hasıl olduğundan[73] bu vazife Müşavir Paşa'ya verildi. Paşa, Nusretiye firkateyni ile bu vazifeyi ifa edecekti.

Bu görev kendisine verildiği sırada Büyükdere'de bulunan Müşavir Paşa İstanbul'a geldi, Kaptan-ı Derya Mahmud Paşa'yı gördü ve kendisine, yalnız firkateynlerden oluşan hafif bir filoyu Rusların kuvvetli donanması karşısında yalnız bırakmanın büyük bir tedbirsizlik olacağını söyledi. Hafif filoyu desteklemek için firkateynle beraber iki birinci saffıharp gemisi (kalyon ve kapak) daha göndermesi gerektiğini de hatırlatmıştı. Kaptan paşanın verdiği cevap Babıali'nin kendisine Karadeniz'e yalnız bir firkateyn gönderilmesini emretmiş olduğu şeklindeydi ve devletle bu hususta münakaşaya girişmek kendisine yakışmazdı. Fakat Mahmud Paşa, Sinop filosunun firkateyn ve korvetlerden değil saffıharp gemilerinden

[69] Slade, s. 79.
[70] Özcan, gös. yer.
[71] Aynı yer.
[72] Slade, s. 81
[73] Özcan, gös. yer.

oluşması hususunda Müşavir Paşa'ya muvafakat ediyor ve vaziyeti böylece Babıali'ye arzetmeyi vaat ediyordu.

Kaptan-ı Derya, Müşavir Paşa ile görüşmesini, ona eğer düşmana rastlanırsa ilk önce kendisinin ateş etmemesi hakkında yazılı bir emir vererek bitirmişti. Bunun üzerine Müşavir Paşa "Rusyalılarla harp halinde değil miyiz?" diye sordu. Kaptan paşa: "Evet, harp halindeyiz, lakin Babıali'nin emri böyledir" deyince Müşavir Paşa, böyle bir emre itaat etmekte mazur olduğunu, çünkü bir deniz savaşında mevkiini almış olan bir geminin ilk önce ateş etmesinin zaferi temin etmesinin mümkün bulunduğunu söyleyince kaptan paşa: "Orası sizin bileceğiniz iştir, ben size lazım gelen emri verdim, bu bana yeter." diyerek sözlerine son verdi[74].

Müşavir Paşa, Nusretiye firkateyni denize çıkınca altından geçen ilk Karadeniz dalgalarının eratın acemi olduğunu gösterdiğini belirtiyor. Adamakıllı dümenci de bulunamadığını belirten paşa, gemi süvarisinin kaportaları kafeslerle kapamak tedbirini tavsiye ettiğini ve "Muharebe başlayınca herkes aşağı kaçar" dediğini, kendisinin böyle bir şeye ihtimal verip vermediğini sorması üzerine bu hususu teyit eden süvarinin sözünün kızgınlık ve partizanlık eseri olduğunu, halbuki Türk askerinin harp müddetince gerek karada ve gerek denizde subaylarından fazla gayret gösterdiğini anlatmaktadır.

Müşavir Paşa, Nusretiye firkateyni ile boğazdan çıktıktan sonra ikinci gün akşam üzeri hafif filoyu buldu ve Mısırlı Hasan Paşa'nın gemisi tarafından karşılandı. Müşavir Paşa, Hasan Paşa ile konuştuğu zaman filonun bütün kaptanlarına "Rus gemilerine ilk ateşi siz etmeyiniz." emrinin verilmiş olduğunu anladı. Hatta kendi gemisi olan Nusretiye kaptanına da bu şekilde bir emir verilmiş olduğunu anladı. İki gün sonra çıkan bir fırtına üzerine Hasan Paşa, Müşavir Paşa'ya denizde kalmanın mı yoksa Boğazdan içeri girmenin mi münasip olacağı şeklinde bir işaret çekti. Piyale Pir Bey'e de "Hava gerçekten çok fena görünüyor." işaretini vermişti. Bunun üzerine Müşavir Paşa "Denizde kalmak doğrudur." karşılığını verdi.

[74] Slade, s. 81-82.

Bu cevap gerçekten çok isabetli olmuştu. Aksi takdirde filo rüzgaraltı kıyısında büyük tehlike altında kalmış olacaktı[75].

Bundan sonra denizdeki fırtınalı havada geçirdikleri zorluklardan bahseden Müşavir Paşa, birkaç gün sonra İstanbul'a döndüğünü belirtir. Kaptan Mahmud Paşa ile görüşen Müşavir Paşa, Sinop filosunu küçük çaplı gemiler olan firkateyn ve korvetlerden teşkil ettiği için ona bir defa daha sitemde bulundu. Kaptan paşa ise bu işte kendisinin kabahati olmadığını ifade etti. Kaptan paşa Slade'in tavsiyelerine uyarak Babıali'ye onun filo hakkındaki düşünce ve tavsiyelerini arzetmiş, filoyu büyük çaplı gemiler olan kalyon ve kapaklardan teşkil etmek üzere elinden geleni yapmıştı. Babıali de bu tavsiyeleri uygun bularak kalyon ve kapakların hazırlanmasına başlamış ve işler bitmek derecesine gelmişti. Fakat tam o sıralarda Babıali'den kaptan paşaya kalyonların gönderilmesinden vazgeçildiğini bildiren ikinci bir emir gelmişti. Kaptan paşa, bu emrin İngiliz elçisinin arzusuna uyularak verildiğini ifade etmekteydi.

Müşavir Paşa, kaptan paşanın bu sözlerine inanmak istemez ve bunu "İnsanın katiyen inanamayacağı bir sözdü." diyerek ifade eder. Fakat sonradan İngiliz elçisi ile İngiltere Hariciye Nezareti'nin yazışmaları yayınlandığında bunun gerçek olduğunun ortaya çıktığını belirtir. İngiliz elçisi Lord Stratford Canning, İngiliz hariciye nazırına 5 Kasım 1853 günü Tarabya'dan yazdığı mektupta "Babıali'yi şu sırada Karadeniz'e birinci sınıf harp gemileriyle firkateynlerden müteşekkil bir filo göndermek teşebbüsünden vazgeçmeğe ikna ettim." demektedir. İngiliz hariciye nazırı da 21 Kasım tarihiyle yazdığı cevapta elçinin sözlerini tasvip etmektedir[76].

Müşavir Paşa, işin başından beri Karadeniz'e hafif bir donanmanın gönderilmesini tenkit etmiş ve mutlak surette bu donanmanın büyük çapta gemilerle desteklenmesini salık vermiştir. Babıali bu öğütleri tam tutacağı sırada işe müdahale eden İngiliz elçisi hafif filonun yalnız kalmasına sebep olmuş, neticede Türk donanması Sinop'ta Ruslar tarafından yakılmıştır. Yani İngiltere'den getirtilen

[75] Slade, s. 82
[76] Slade, s. 83-85.

yabancı müşavir görevini yapmış, doğru tavsiyelerde bulunmuş fakat İngiltere Devleti vaziyete müdahale ederek işin seyrini değiştirmiştir. Müşavir Paşa, kitabında İngiltere hariciye nazırının elçiye yazdığı mektubu işaretle: "Bu sözlerin yazıldığı tarihten dokuz gün sonra Sinop yangınının alevleri ufku kapladı." diyerek Sinop felaketine kimlerin sebep olduğunu açıklamaktadır[77].

Nihayet Müşavir Paşa'nın işaret ettiği tehlike vukua gelmiş ve 30 Kasım 1853 günü hafif Türk filosu, sayıca az fakat vasıfça üstün bir Rus filosunun baskınına uğrayarak Sinop önlerinde yakılmıştır. Ruslar sadece Türk donanmasını değil aynı zamanda Sinop'un Müslüman mahallelerini de yakmışlardı. Bu felaket haberini İstanbul'a yaralı olarak kaçıp kurtulabilen Tâif vapuru getirdi (2 Aralık 1853).

Bu perişan vaziyet içinde Müşavir Paşa, hiç olmazsa iki makineli firkateynle denize çıkıp bir keşif hareketi yapmaya ve mümkünse Sinop'a gidip bir haber almaya hazır bulunduğunu söyledi[78]. Kaptan paşa, Müşavir Paşa'ya İngiliz ve Fransız elçileriyle görüşmesini ve onlarla Sinop'a, yanlarında bir de Türk vapuru bulunmak üzere bir Fransız ve bir İngiliz vapuru gönderilmesini konuşmasını söyledi[79].

Müşavir Paşa, elçilerin yanına gittiğinde onları İngiliz ve Fransız amiralleriyle Sinop meselesini konuşmakta buldu. Hadiseye ait alınabilen yeni haberleri onlara anlattı. Gerek elçiler ve gerekse amiraller, Sinop'ta bir Türk donanmasının bulunduğundan haberleri olmadığını söylüyorlardı! Müşavir Paşa "Bu adamların iddiaları çok garipti" diyerek onları tenkit etmektedir. Görüşmeler sonucunda elçiler, sadece bir İngiliz ve bir Fransız vapurunun Sinop'a gitmesine razı oldular[80].

4 Aralık 1853 günü yanlarında Müşavir Paşa olduğu halde İngiliz donanmasından Retribution ve Fransız donanmasından Mogador vapurları 50 saatlik

[77] Slade, s. 85.
[78] Slade, s. 91
[79] Slade, s. 92
[80] gös. yer.

bir yolculuktan sonra Sinop'a vardılar. Müşavir Paşa, eserinde Sinop'un içler acısı vaziyetini hikaye etmekte ve yaralılar ve şehir halkı için yaptıklarını anlatmaktadır. Karaya çıktıkları vakit Sinop'u büyük bir ordunun hücumuna uğramış bir kasaba halinde bulduklarını, fırınların kapalı olduğunu, yiyecek bulunmadığını ifade eden Müşavir Paşa, gelişlerinin intizamı biraz iade eder gibi olduğunu ve halka bir parça emniyet duygusu verdiğini belirtmektedir. Kasabanın köşe bucağındaki Türk deniz subaylarıyla erlerini toplayıp bunları yapabilecekleri işlerde kullanmaya başladıklarını, yanlarında 13 subayla 120 deniz erinin toplandığını söyler. İlk işlerinin yaralılara bakmak olduğunu, harap kahvehanelerde azap içinde yüzden fazla yaralı er bulduklarını söyleyen paşa bunların feci hallerini anlatmaktadır. Gönüllerinin bu zavallılara yardım için en ateşli duygu ve isteklerle dolu olduğu halde asaplarının bu vaziyete dayanamadığını, yanlarında bulunan İngiliz deniz erlerinin yürekler parçalayıcı ıstırap önünde kendilerini tutamayarak ağladığını söylemektedir. Zavallı Türk deniz erlerinin yattıkları yerden kendisini görünce sevindiklerini ve "Hoş geldin baba! Şimdi kurtulduk" dediklerini, İngiliz ve Fransız vapur süvarilerinin bu sözlere dayanamayıp onları İstanbul'a götürmeye razı olduğunu belirtmektedir. Daha sonra, iki geminin doktor ve cerrahlarının yaralıların tedavisi için çalışıp büyük işler başardıklarını hikaye eder. İşlerini tamamladıktan sonra muharebeden kurtulan yaralı yarasız subay ve deniz erlerinin vapurlara konularak yola çıkıldığını ve selametle İstanbul'a vardıklarını anlatmaktadır (9 Aralık 1853)[81].

Müşavir Paşa İstanbul'a döndüğünde Türk donanmasının Karadeniz'e çıkmak için hazırlanmakta olduğunu gördü. Sinop felaketinin sebep olduğu heyecan içinde donanmanın hemen kalkması emri verilmişti. Bir paşa, Müşavir Paşa'ya, eğer donanmanın Karadeniz'e çıkmasının önünü alabilirse kendisinin ve bütün gemi süvarilerinin ayaklarını öpeceklerini söyledi. O sırada Sinop muharebesine dair tafsilat vermek üzere Müşavir Paşa Babıali'ye çağrıldı ve vaziyeti sadrazam başta olmak üzere nazırlara anlattı[82]. Sonra Türk donanmasının o andaki durumundan

[81] Slade, s. 92-95.
[82] Müşavir Paşa, odada nazırlara bilgi vermeyi bitirdiği sırada içeriye sevinçle diğer bir nazır girmiş ve Kastamonu'dan gelen bir tatarın Sinop'taki Türk donanmasının Rus filosunu iki gemi kaybederek

bahsederek denize çıkmanın doğuracağı neticeleri izah etti. Ezcümle donanmanın en iyi unsuru olan dört-beş bin kişinin birkaç gün önce ya öldüğünü veya etrafa dağıldığını, şu anda donanmada bulunan efradın acemilerden oluştuğunu, bunların da yiyecek ve içeceklerinin kafi olmadığını söyledi ve daha birtakım makul fikirler serd ederek nazırları donanmayı ilkbahara kadar limanda tutmaya razı etti. Fakat üç dört gün sonra hükümet tarafından kaptan paşaya dört makineli firkateynin Karadeniz kıyılarında devriyeye çıkması emri verildi[83].

Müşavir Paşa, böyle bir hareketin donanmayı denize çıkarmaktan bile daha kötü olduğunu söylemekte, yastıkları arkasına rahatça yerleşmiş ve denizden zerre kadar anlamayan bir kara adamının verdiği karmakarışık emirlerin işte böyle feci safhalar gösterdiğini belirtmektedir. Bu firkateynlerin bir yıldan beri asker veya muhacir taşıdığını ifade eden paşa, bunların yoğunluktan güvertelerinin bile yıkanmaya vakit olmadığını söylemektedir.

Babıali tarafından bu emrin verilmesi üzerine kaptan paşa, bu gemilerle Müşavir Paşa'nın gitmesinin iyi olacağını ileri sürmüş ve ona: "Ben bu hareketin en büyük ahmaklık olduğunu biliyorum, fakat resmi surette itiraz etmeme imkan yoktur. Siz itirazlarınızı icap eden makama resmen yapınız" demiştir. Bunun üzerine Müşavir Paşa, Reşit Paşa'nın katibine şunları söylemiştir:

"Eğer ortada kazanılacak bir maksat, varılacak bir hedef varsa gemiler Karadeniz'in dört kıyısını dolaşsınlar, bu vazifeyi yapmaktan göz kırpacak kimse yoktur. Fakat gemiler sadece sancak göstermeye gidecekse bu işi yapmayınız! Bu tarzda caka yapmak iddiası yüzünden zaten iki korvet kaybettiniz. Onların kaybedilmesiyle makinalı firkateynlere olan ihtiyacınız üç dört kat artmıştır. İlkbaharda asker ve mühimmat taşımak için bu gemilerin hepsine ihtiyacınız olacak

---

kaçmaya mecbur ettiği haberini getirdiğini söylemiştir. Fakat arkadaşlarının söylediği bir iki kederli söz, zavallı nazırın sevincini alt üst etmiştir.

[83] Slade, s. 95-96

ve daha fazla gemi de arayacaksınız." Müşavir Paşa'nın bu sözleri makinalı firkateynlerin gönderilmesi emrinin geri alınmasına sebep oldu[84].

Sinop felaketi, Karadeniz'deki Türk sahillerinde bulunan müdafaa istihkamlarının ne derece zayıf olduğunu ortaya çıkarmıştı. Müşavir Paşa'ya bu konuyla ilgili olarak Tophane Meclisi ile müzakerede bulunması emri verildi. Meclise, Sinop limanının ileride müstahkem bir tersane haline getirilmesi gerektiğini söyleyen paşa, aynı zamanda bir proje takdim etti. Bu projeye göre körfezin belli noktalarına dört tabya yapılacak, bunlar piyade siperleriyle takviye edilecek ve bu tabyaların her birine on top konulacaktı. İğneada, Ereğli, Samsun ve Trabzon'da da böyle tabyalar inşa edilecekti. Burgaz ve Kavarna gibi yerlere ise birer tabya yapılacaktı.

Müşavir Paşa'nın çok sade ve çok masrafsız olduğunu söylediği bu projesi Tophane Meclisi tarafından kabul edilmiş ve mümkün olan çabuklukla tatbiki için bir de mazbata yapılmıştı. Elde mevcut imkanlar tabyaların bir ay içinde yapılabileceğini gösteriyordu. Fakat o sırada, Müşavir Paşa'nın tabiriyle, tek sözü İstanbul'da kanun olan bir diplomat yani İngiliz elçisi Lord Stratford Canning bu işe başlanmasına mani oldu. İngiliz elçisi tahkimat işinde ihtisas sahibi bir zat tanıdığını ve o zat gelip de Türkiye kıyılarını dolaşıncaya kadar tahkimat işine başlanmamasını hükümete bildirdi. Müşavir Paşa, bundan iki ay sonra bir Türk istihkam subayı ile bir İngiliz istihkam subayının elçinin tavsiyesiyle Sinop ve Trabzon'a gidip mükemmel bir rapor hazırladıklarını, fakat bu raporun harbin acil ihtiyaçlarına yaramayacak kadar mufassal ve tantanalı bir şey olduğundan bir tarafa atılıp kaldığını ifade etmektedir. Paşa, acele lüzum görülen şeyleri elde bulunan vasıtalarla ölçerek ona göre hareket etmemek yüzünden hükümete yapılan tekliflerin birçoğunun faydasız kaldığını ifade etmekte ve Türkiye'de benzeri şeylerin sıkça yaşandığını belirtmektedir[85].

Müşavir Paşa'nın bir-iki ay kadar sonra yani 6 Şubat 1854'te, İstanbul'dan hareket eden ve Trabzon ve Batum'a 8000 kişilik Türk askeri götürecek olan Türk

[84] Slade, s. 96-97
[85] Slade, s. 97-98.

makineli harp ve nakliye gemileriyle birlikte yola çıktığını görüyoruz. Donanma 8 Şubat'ta Sinop'a uğradıktan sonra 10 Şubat'ta Trabzon'a ulaşmış, askerin bir kısmı buraya çıkarılıp ertesi gün Batum'a varılmış ve geri kalan asker de burada tahliye edilmiştir[86].

Batum'dan Sinop'a geriye dönüş seferinde Feyz-i Bahrî isimli makineli yandan çarklı vapurda bulunan Müşavir Paşa, çıkan bir fırtınanın donanmayı dağıttığını, kendi gemilerinin de dümeninin kırıldığını ve denizde dümensiz bir gemiyle fırtınalar içinde üç gün oradan oraya sürüklendiklerini anlatmaktadır. Nihayet gemide kendi imkanlarıyla vapura dümenlik edecek bir tertip vücuda getirdiklerini ve bu sayede geminin başını kıbleye çevirerek Sinop'a zor zahmet ulaşabildiklerini hikaye etmektedir[87].

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında başlayan harbe Sinop felaketinden sonra yavaş yavaş İngiliz ve Fransız devletleri de müdahil olmaya başlamıştı. 1854 yılının ilk günlerinde müttefik filo Karadeniz'e çıktı[88]. Müttefik devletler Ruslara, işgal etmiş olduğu Memleketeyn'in tahliyesi hakkında bir ültimatom verdiler. Bunun reddedilmesi üzerine de 27 Mart 1854'te Rusya'ya harp ilan ettiler[89].

Bu sırada ilkbahar da gelmiş olduğundan Müşavir Paşa, kaptan paşaya Türk donanmasının yazın denizde hizmet görmesi teklifinde bulundu. Paşa, donanmanın Karadeniz'in doğu kıyılarında pek uygun iş yapabileceğini düşünüyordu. Şubat ayında Batum'a kadar yapılan nakliyat sırasında Müşavir Paşa, bu konular üzerinde bazı fikirler edinmiş olmalıdır. Rusya ile başlayan harp, Balkanlar ve Kafkaslar olmak üzere esas olarak iki cepheden devam ediyordu. Batıda başarılar elde edilirken doğu tarafında bazı muvaffakiyetsizliklere uğranılmıştı. Müşavir Paşa, Çerkezlerin ve Kafkasyalıların Ruslara karşı kullanılmasını düşünüyordu. Böylece buralarda işin

[86] Slade, s. 104-106.
[87] Slade, s. 110-112.
[88] Müttefik İngiliz-Fransız donanmasının bu Karadeniz'e ilk çıkışıdır. Bu çıkıştan üç hafta sonra geri dönen müttefikler ancak 1854 Mart'ı sonuna doğru kesin bir şekilde Karadeniz'e çıkmışlardır (Slade, muh. yer).
[89] Danişmend, s. 150 ve 153.

Ruslar aleyhine çevrilmesi ihtimali vardı. Rusya'nın zayıf yeri burası idi. Ona doğudaki hırs ve emellerini kıracak darbe ancak buradan vurulabilirdi[90].

Müşavir Paşa bu düşüncelerinin tatbik sahasına konulması için Kaptan-ı Derya Kıbrıslı Mehmed Emin Paşa'ya bir mektup yazarak bazı tekliflerde bulundu. Rapor şeklinde yazılan bu mektupta[91] Türk donanmasının Çerkezlere yardım etmek ve onlara askeri malzeme ve silah götürmek maksadıyla o tarafa gideceği, ahaliyi cesaretlendirmek gayesiyle Anadolu sahili boyunca seyredilerek birkaç gün Sinop'ta kalınacağı, burada karaya asker çıkarma ve gemiye alma tecrübeleriyle ateşli silah talimleri yaptırılacağı söyleniyordu. Oradan Batum'a gidilecek, askeri komutanlarla yapılacak işler görüşülecek, bundan sonra da Sohumkale ele geçirilerek burası bir hareket üssü haline konacaktı. Donanma bu işten sonra Abaza kıyılarındaki Rus kale ve istihkamlarını düşürüp Kırım sahillerindeki ahaliye, bir asırdan beri harp halinde görmedikleri Türkiye sancağını gösterecekti[92].

Müşavir Paşa'nın bu projesi devlet tarafından uygun görüldü. Donanmaya denize çıkmak üzere hazırlanma emri verildi. Kaptan paşa da Müşavir Paşa'ya, Balçık'a kadar gidip bu iş için İngiliz ve Fransız amiralleriyle görüşmesini bildirdi. Zira elçiler, amirallerle müşavere edilmedikçe Türkiye'nin hiçbir deniz hareketinde bulunmamasını Babıali'den istemişlerdi. Bunun üzerine Müşavir Paşa Balçık'a gitti. Fakat amiraller Türk donanması hakkında onunla müşavere etmeye tenezzül etmediler. Fakat paşanın ısrarı üzerine Türk donanmasının ne işte kullanılacağı hakkında kendi aralarında konuşmaya razı oldular. Sonuçta Türk donanmasının Karadeniz boğazını müdafaa için orada kalması gerektiğine karar verdiler. Yalnız iki birinci sınıf harp gemisi Varna'yı, muhtemel bir Rus hücumuna karşı korumak için oraya gönderilecekti[93].

Amirallerin bu cevabına çok şaşırdığını ifade eden Müşavir Paşa, onlara, Rusların boğaza hücumlarının ihtimalden uzak olduğunu anlatmaya çalıştı. Askeri

[90] Slade, s. 124-126.
[91] Mektubun tamamı için bkz. Ek A-2.
[92] Slade, s. 126.
[93] Gös. yer.

denize alışmamış ve boş dura dura gevşekliğe ve şevksizliğe düşmüş Türk donanmasını bir yıl daha limanda kapamanın iyi bir şey olmadığını söyledi. Bu mevzuda birtakım izahatta daha bulundu. Kendisini dinleyen amiraller meseleyi bir kere daha müzakere etmeye karar verdiler ve bu müzakere de şöyle neticelendi: Türk donanmasının Rumeli sahili boyunca dolaşması. Müşavir Paşa, bu dolaşmanın harp maksatlarına hizmet eden bir dolaşma olmadığını söylemektedir. Donanmanın Kafkasya kıyılarında kullanılması hakkındaki teklifin İngiliz ve Fransız deniz komutanları tarafından rağbet görmediğini, müttefiklerin esas maksatlarının, Kafkasya kıyılarından kendilerinin istifade etmek olduğunu belirtmektedir[94].

Müşavir Paşa amirallerle bu şekilde görüştükten sonra iki Türk harp gemisinin Varna'yı nasıl müdafaa edebileceğine dair bir fikir edinmek üzere oraya gitti. Fakat Varna'nın vaziyetinin pek uygun olmadığını gördü. Daha sonra görüp işittiği şeyleri amirine bildirmek üzere İstanbul'a döndü. Müşavir Paşa'nın amiraller hakkında anlattığı şeyler Babıali'nin Kafkasya hakkındaki kararlarını değiştirmedi. Kafkasya seferinin müttefik devletler elçilerine bildirilip onlarca da iyi görüldüğü söyleniyordu. Babıali, donanmanın hazırlıkları tamam oluncaya kadar müttefik devletler amirallerinin Kafkasya kıyısına yapılacak bu hareketin ehemmiyetini anlayacakları ümidindeydi[95].

Bir aya yakın bir müddet sonra, yani 1854 Mayıs'ının 6. günü hazırlıkları biten Türk donanmasının Çerkezistan sahillerine yol vermek maksadıyla İstanbul'dan hareket ettiğini görüyoruz. 23 gemiden oluşan donanmada ileri gelen Çerkez büyükleriyle 300 kadar Çerkez de bulunuyordu. Donanmaya verilen talimatta önce Sivastopol açığındaki müttefik amirallerle buluşması, onlarla Çerkezistan sahillerinde yapılacak harekatı kararlaştırdıktan sonra doğruca Batum'a gitmesi emrediliyordu. Donanma kumandanı Kayserili Ahmed Paşa idi. Donanmada Müşavir Paşa da bulunuyordu[96].

[94] Slade, s. 126-127.
[95] Slade, s. 129.
[96] Slade, s. 136-137.

Donanma Mayısın sekizinci günü Varna hizasına vardığında limana bir vapur gönderildi. Bu vapur oradan, Amiral Dundas'ın Türk donanması kumandanına 5 Mayıs tarihiyle yazmış olduğu mektubu alıp getirmişti. Dundas mektubunda Çerkezistan sahiline göndermiş oldukları müttefik filonun geri dönmesine kadar Türk donanmasının Rumeli sahili boyunca Tuna ile Karadeniz Boğazı arasında dolaşmasını tavsiye ediyordu[97].

Her türlü hazırlığını doğruca Çerkezistan sahillerine gitmek üzere yapmış olan Türk donanması böyle keyfi bir mektup karşısında çok güç durumda kalmıştı. Müşavir Paşa, donanma komutanına doğruca Batum yolunun tutulmasını tavsiye etti. Filonun İstanbul'dan çıkmasının maksadı buydu. Komutanını ikna etmek için, bütün milletin isteğinin bu harekete taraftar olduğunu, Babıali'nin milletin isteğine karşı komutanın hareketini münasip göreceğini sözlerine ekledi. Fakat Ahmed Paşa, amirallerin kendisini Babıali'ye şikayet edeceklerinden korkuyor, o zaman da devletin kendisine sahip çıkmayacağını söylüyordu. Yapılan müzakerelerden sonra amirallerle tekrar görüşülmesine ve bu işi Müşavir Paşa'nın üstlenmesine karar verildi. Paşa, Sivastopol'a giderek Türk donanmasının aldığı talimatı amirallere gösterecek, gemilerin içinin kalabalık ve rahatsız olduğunu anlatıp hemen Kafkasya sularına hareket için onların rızasını kazanacaktı. Müşavir Paşa, kendisine verilen bu yeni memuriyeti kabul ederek hemen yola çıktı. Yolda amirallere verilmek üzere Kafkasya seferinin haklı gerekçelerini içeren bir de rapor kaleme aldı[98].

11 Mayıs 1854'te Feyz-i Bahrî vapuru ile müttefik filoya ulaşan Müşavir Paşa, ilk önce İngiliz amirali Dundas ile görüştü. Amiral Dundas Feyz-i Bahrî'yi, Çerkezistan sahiline gönderilecek filoya katılmak üzere daha evvel istediği tek Türk gemisi zannederek sevinmişti. Fakat paşanın getirdiği haberi öğrendiği zaman birden sertleşti. Babıali'nin, tavsiyelerine kulak asmaması onu kızdırmıştı. Amiral Dundas, Müşavir Paşa'nın gösterdiği Türk donanmasına ait emirle Müşavir Paşa tarafından yazılmış olan raporun okunmasını sabırsızlıkla dinledi. İkisine de kulak asmadan Müşavir Paşa'ya, Türk donanmasının Çerkezistan seferine sebep olduğu için sitemde

[97] Slade, s. 137-138.
[98] Slade, s. 138-140.

bulundu. Aynı zamanda Babıali'ye, kendi fikrine aykırı tavsiyelerde bulunmaya cesaret ettiği için hayret ettiğini söyledi. Müşavir Paşa bu sözlere bazı itirazlarda bulunduktan sonra Amiral Dundas, Fransız Amirali Hamelin'le konuşmadıkça Türk donanması işini kendisiyle münakaşa etmeyeceğini, onunla istişare ettikten sonra kararını kendisine bildireceğini söyledi[99].

Müşavir Paşa, buradan Fransız amirali Hamelin'in yanına gitti. Ona da İstanbul'dan verilen direktifin Fransızca tercümesini teslim edip kendi yazdığı raporu okuyarak Fransızca'ya tercüme etti. Amiral Hamelin Müşavir Paşa'ya Türk donanmasının başına ikinci bir Sinop faciası gelmesinden korktuğunu ifade etti. Müşavir Paşa ise ona bunun imkansız olduğunu anlatmaya çalıştı. Fakat amiral, bu konuda çeşitli bahaneler ileri sürüyordu. Nihayet Amiral Hamelin de Müşavir Paşa'ya Amiral Dundas ile görüştükten sonra nihai kararını vereceğini söyledi[100].

Müşavir Paşa'nın müttefik donanmaya geldiğinin üçüncü günü, Amiral Dundas ona iki amiralin müşterek cevabını bildiren ve Türk donanması komutanına yazılmış 13 Mayıs tarihli mektubu verdi. Bu mektuplarında amiraller, 5 Mayıs tarihiyle yazdıkları mektubun içeriğine göre hareket edilmesini diliyorlar ve ağızdan gönderilen haberlerin vahim uygunsuzluk ve yanlışlıklara sebep olması ihtimalinden dolayı bundan sonra yazılı olarak haberleşilmesini bildiriyorlardı[101]. Bu durumda Kafkasya sahillerine yapılacak deniz seferi çok zor bir duruma düşmüştü. Yani Türk donanması Karadeniz Boğazı ile Tuna arasında dolaşmaya devam edecekti. Donanmada bulunan Çerkezler de bu seferden ümitsizliğe düşmeye başlamışlardı[102].

On gün kadar sonra müttefik filo Sivastopol açığından Balçık'a geldi. Birkaç gün sonra da Balçık'a Çerkezistan sahilinden Mogador adlı Fransız vapuru geldi ve oraya gönderilen müttefikler filosundan ilk haberleri getirdi. Bu haberler oldukça olumluydu. Sohumkale ve Redutkale Ruslar tarafından boşaltılıp Çerkezlerin eline

[99] Slade, s. 140-142
[100] Slade, s. 142-143.
[101] Osmanlı donanma komutanının Müşavir Paşa gibi yüksek rütbeli bir subayla gönderdiği malumatı müttefik filo komutanları ağızdan gönderme haber addediyorlardı.
[102] Slade, s. 144-145.

geçmişti. Müttefikler bunu büyük bir başarı saydılar ve Çerkezistan sahiline götürülmek üzere Türk donanmasına yükletilmiş olan bütün yolcularla harp malzemesinin derhal Sohumkale ile Redutkale'ye götürülmek üzere bir İngiliz kalyonu ile iki makineli Türk firkateynine bindirilmesini emrettiler. Müşavir Paşa amirallerin bir ince noktayı anlamamakta inat ettiklerini söylemektedir. Bu ince nokta, büyük, tantanalı bir donanmanın Kafkasya sahillerine gidip memurlar, elçiler, yardımcı taburlar, silahlar ve cephane çıkarması ile tıka basa dolu birkaç nakliye gemisinin gidip onları paldır küldür deniz kumları üzerine atması arasında büyük bir fark olduğudur. 24 Mayıs 1854 günü Çerkez paşaları, talimci subaylar, tüccarlar, kadınlar, çocuklar, sahra topları, hafif silahlar, barut, tüccar malları ne varsa beş saat gibi kısa bir süre içinde gemilere yüklendi. Bütün bunlar on iki gemiden üç nakliye gemisine taşındı. Aktarma o kadar büyük telaş ve acele içinde yapılıyordu ki bu sırada önüne geçilmesi imkanı olmayan karışıklıklar, ziyanlar, insan sakatlıkları oluyordu. İşin bu kadar aceleye getirilmesi de amirallerin arzusuydu. Böylece her şey yüklendikten sonra gemiler hareket etti[103].

Bundan üç gün sonra da müttefiklerin Çerkezistan sahillerine gönderdikleri filoları geri döndü. Daha evvel amiraller Türk donanmasının Çerkezistan sahillerine gitmesi işini müttefik filonun dönmesine bağlamış bulunuyorlardı. Filo döndüğüne göre Türk donanması harekete geçebilirdi. Müşavir Paşa dahil Türk subaylarının içinde bir ümit doğmuştu. Fakat müttefikler buna, bu defa da izin vermediler. Bunun üzerine Türkler, Anadolu kıyılarında bir dolaşma için izin istediler. Amiraller buna da razı olmadılar. Müşavir Paşa amirallerin Türk donanmasının gözden kaybolur kaybolmaz pruvasını Çerkezistan sahillerine çevirmesinden korktuklarını söylemektedir[104].

Böylece müttefikler Türk donanması için besledikleri maksatlarına kavuşmuş oluyorlardı. Kavuştukları şey şu idi: "Başarı vadeden ve büyük ustalık ve gayretle hazırlanarak denize çıkarılmış olan bir sefer kuvvetini atıl hale getirmek." Türk donanmasının Çerkezistan macerası, hiçbir faaliyette bulunamadan 3 Temmuz

[103] Slade, s. 146-149.
[104] Slade, s. 150-151.

1854'te Karadeniz Boğazı'ndan girip demirlemesiyle son buldu[105]. Üç nakliye gemisiyle Çerkezistan'a gönderilen yolcu ve harp malzemelerinden ise hiçbir sonuç çıkmamıştı. Çünkü öyle bir yere bir sefer heyeti ve kuvveti götürmek, yolcu ve tüccar eşyası taşımak değildi. Bu işi böyle yapmaktansa her şeyi tekrar İstanbul'a göndermek daha iyi olurdu[106].

Müşavir Paşa, Türk donanması Kafkasya seferini icra edebilmiş olsaydı şu dört faydanın elde edileceğini söylemektedir: Birincisi Sohumkale'yi Kafkasya harekatı için üs haline getirmek ki buna on yedi ay sonra yeni baştan teşebbüs edilmişse de artık çok geç kalınmıştı. İkincisi Abaza sahilindeki başka Rus müstahkem mevkilerini zaptetmek. Üçüncüsü birlik halinde olmayan Çerkez kabilelerini birleştirmek ki müttefik ajanlar on beş ay sonra buna da teşebbüs ettilerse de yine çok geç kalmışlardı. Dördüncüsü de Türk devleti sancağının Kırım Tatarlarına gösterilmesi idi[107]. Müttefikler bu işlerde Türk donanmasına yardımcı olacak yerde engel olmayı tercih ettiler. Belki de esas maksatları Türklere engel olmaktı. Böylece mühim bir harekat başlamadan bitmiş oldu.

Burada şunu söylemek gerekir ki aslen İngiliz olup o sırada Türk donanmasında yabancı müşavir olarak hizmet eden Adolphus Slade'in yani Müşavir Paşa'nın bu Çerkezistan projesini ortaya atması, bunun gerçekleşmesi için canla başla çalışması ve bu uğurda İngiliz amiralleri tarafından horlanmayı göze alması onun görevini gerçekten yaptığını göstermektedir.

En son İstanbul'a gelmiş olduğunu gördüğümüz Türk donanması, Sivastopol'dan kalkan bir Rus harp gemisinin Batı Karadeniz kıyılarında iki Türk ticaret teknesini yakması üzerine 1854 Temmuz'unun 29. günü tekrar Karadeniz'e açıldı ve doğruca Varna'ya gitti. Türk donanması bundan sonra müttefik donanma ile birlikte hareket etmeye başlamıştı. Donanmada Müşavir Paşa da bulunuyordu[108].

[105] Slade, s. 152-153.
[106] Slade, s. 148-149.
[107] Slade, s. 152.
[108] Slade, s. 157.

Muharebe tamamen Kırım'a kayıp Sivastopol muhasara edildikten sonra müttefikler tarafından donanmaların da iştirakiyle şehre büyük bir bombardıman başlatılmıştı. Bu bombardımanda Türk donanması ve Müşavir Paşa da bulunuyordu. Müşavir Paşa 17 Ekim'de gerçekleştirilen bu harekata Teşrifiye isimli Türk gemisi (kapak) ile iştirak etti[109].

Müşavir Paşa'nın harpte, bundan sonra pek fazla fiilî görev almadığını görüyoruz. Paşa, 14 Kasım 1854 günü Karadeniz'de çıkan ve üç müttefik devletin de birçok gemi ve insan kaybettikleri şiddetli fırtınaya da şahit oldu. Bu fırtına Sivastopol'un alınması ümitlerini gelecek seneye bıraktığından zaten epeyce bir zedelenmiş olan donanmalar da dağıtıldı[110]. Müşavir Paşa, muhtemelen bu hadiseden sonra İstanbul'a gelmiş olmalıdır. Onun bir daha İstanbul'dan çıkıp çıkmadığını bilmiyoruz fakat bu hususa dair istediği bir iznin kendisine verilmediğini arşiv vesikalarından öğreniyoruz.

Şöyle ki Müşavir Paşa 23 Ramazan 1271/9 Haziran 1855 tarihiyle Kaptan-ı Derya Halil Paşa'ya yazdığı mektupta harbin başından beri donanma ile birkaç defa Karadeniz'e gidip geri döndüğünü, şu anda ise donanmanın orduya levazımat nakliyle meşgul olduğunu belirtip harp cephesine yakın bulunduğu takdirde hayırlı bir hizmet göstermeye muvaffak olacağını söylemekte ve kendisine Nusretiye veya başka bir geminin verilerek geçici olarak müttefik devletler donanmaları refakatine memur edilmesini istemektedir.

Kaptan paşa durumu Bahriye Meclisi'ne havale etmiş ve meclis şu anda Müşavir Paşa'nın binmesine uygun bir gemi olmadığına, böyle bir gemi olması halinde de şu anda donanma kumandanı olan Ahmed Paşa'ya müracaat edilmesi gerektiğine karar verip vaziyeti kaptan paşaya bildirmiştir. Kaptan paşa da durumu bir tezkire ile sadarete iletmiştir. Sadrazam tarafından padişaha yazılan tezkirede de eğer Müşavir Paşa Karadeniz'e gönderilecek olursa o zaman Ahmed Paşa'nın kumandası altında olması gerektiği, bu ise aralarında bir zıtlığa sebep olabileceği,

[109] Slade, s. 193.
[110] Slade, s. 206-210.

ayrıca kendisinin İstanbul'da istihdamına lüzum olduğu ve ileride münasip bir hizmet olursa o zaman kullanılacağı şeklinde uygun bir cevap verilerek bu niyetinden vazgeçirilmesinin münasip olacağı ifade edilmiştir. Çıkan irade ile bu vaziyet onaylanmış ve Müşavir Paşa'nın bu isteğine olumsuz cevap verilmiştir[111].

Müşavir Paşa, muhtemelen Türk donanması aktif bir hizmet yerine eşya ve erzak taşımak gibi nisbeten pasif bir hizmette bulununca, o sırada Ruslarla ölümüne mücadele eden ırkdaşlarının yanında yer almak istemiş olabilir. Veya Kırım harbinin artık en şiddetli bir devresine girildiği için harbin o son safhalarına bizzat şahit olmak istemiş de olabilir. Fakat kendisine izin verilmemiştir. Nitekim Kırım harbiyle ilgili kitabının son kısımlarından Kırım'da olmadığını anlayabiliyoruz.

Kırım harbine nihayet veren Paris Barış Antlaşması'nın imza edilmesinden kısa bir süre sonra Müşavir Paşa'ya üçüncü rütbeden Mecidiye nişanı verildiğini görüyoruz. 13 Şaban 1272/19 Nisan 1856 günü kaptan paşanın sadarete verdiği takrir padişaha arzedilmiş ve paşaya nişanın verilmesi hususunda irade çıkmıştır (19 Şaban 1272/25 Nisan 1856)[112]. İngiltere Devleti de Müşavir Paşa'nın çalışmalarını takdir sadedinde kendisini Knight Commander of The Bath nişanıyla mükâfatlandırdı[113].

D- Müşavir Paşa'ya Feriklik Rütbesinin Verilmesi

Kırım Harbi'nden sonra Müşavir Paşa, Tersane-i Amire'de hizmet etmeye devam etmiştir. Müşavir Paşa Osmanlı devlet hizmetine girdiği sırada mirliva rütbesine çıkarılmış ve o andan itibaren rütbesi hiç değişmemişti. Halbuki gerek bahriyenin ıslahında ve gerekse Kırım Savaşı sırasında sayısız hizmetleri olmuştu. Türkleri çok seven ve Türk bahriyesinde canla başla çalışan paşanın rütbesinin terfi ettirilmemesi onun biraz içerlemesine sebep olmuştu.

---

[111] BOA, **İ.DH** 322/20946; **A.AMD** 54/81.
[112] BOA, **İ.DH** 344/22675. Bu nişanın imalinin Maliye hazinesine havale olunmasına dair **A.MKT.NZD** 185/4 ve **A.DVN** 113/86 numaralı vesikalarda malumat bulunmakta olup Müşavir Paşa'ya verilen nişanın beratı sureti de **A.DVN.MHM** 16/45 numaralı vesikadadır.
[113] **The Dictionary of National Biography**, XVIII, London 1938, s. 362.

Müşavir Paşa 1 Receb 1274/16 Şubat 1858 tarihinde sadrazama hitaben, oldukça gecikmiş olan rütbesinin ferikliğe terfi ettirilmesi işiyle alakalı bir ariza kaleme aldı. Müşavir Paşa, ilk olarak iki buçuk yıl önce Halil Paşa'nın, hizmetlerine mükafat olarak rütbesinin ferikliğe terfiini Babıali'ye yazmış olmasına rağmen netice çıkmaması sebebiyle paşanın kendisine İngiltere sefiri tarafından tavsiye ettirilmesini dostça hatırlattığını, fakat kendisinin sefire değil padişaha hizmet ettiği için bunun uygun olmadığı cevabını verdiğini söylemektedir. İkinci olarak Halil Paşa'nın halefi Mehmed Ali Paşa'nın da iki defa bu terfi işini gündeme getirdiğini, nihayet ikincisinde bunun Babıali tarafından kabul edilerek kaptan paşanın, bundan böyle rütbesine, ferik rütbesine terfi edilmiş nazarıyla bakmasını Tersane baştercümanı vasıtasıyla tarafına yazdığını, hatta tercümanın da kendisini tebrik ettiğini, fakat bundan da bir şey çıkmadığını ifade etmektedir. Üçüncü olarak Sivastopol muharebesine katılan ileri gelen bahriye zabitlerinin çoktan beri rütbeleri terfi ettirildiği halde kendi rütbesinin terfi ettirilmediğini, dördüncü olarak da bu gibi subayların iki kaptan paşa tarafından yapılan iltimasları haber alıp da bunların bir türlü yerine getirilmediğine bakarak bunu kendisinin tahkirine hamlettiklerini söylemekte ve bu rezil vaziyetten dolayı teessüfe hak ve salahiyeti olduğunu, iki kaptan paşanın iltimaslarına emniyet olunmadığına zahip olmak istemediğinden bu hususta bir yanlışlık olduğunu düşündüğünü belirtmektedir[114].

Bu arizası henüz görüşülmemişken Müşavir Paşa, memleketine gitmek için Kaptan-ı Derya Mehmed Ali Paşa'dan izin istedi. 21 Mart 1858 tarihli takririnde paşa, sekiz seneden beri vatanı olan İngiltere'den uzakta Osmanlı Devleti nezdinde hizmet etmekte olduğundan gerek hava değişikliği olması gerekse bazı şahsi işlerini görmek arzusuyla münasip görüldüğü takdirde 1858 yılı Mayıs ayının başından itibaren dört ay müddetle İngiltere'ye gitmek için izin talep etti[115].

Müşavir Paşa, feriklik rütbesiyle alakalı isteğini sadrazama, izin talebini de kaptan paşaya yazmıştı. Bahriye mensubu olması itibarıyla ilgili hususların Bahriye Meclisi'nde görüşülmesi gerekiyordu. Sadaret meseleyi kaptan paşaya geç

[114] BOA, **A.MKT.NZD** 255/50 Lef 2.
[115] BOA, **İ.HR** 154/8182 Lef 2.

aksettirmiş olduğundan evvela Bahriye Meclisi'nde izin isteği görüşüldü ve gitmesine onay verildi[116]. Kaptan paşa da vaziyeti sadarete o şekilde tebliğ etti[117].

Bu sırada sadaret de Müşavir Paşa'nın ferikliğe terfii ile ilgili dilekçesini kaptan paşaya iletmiş, kaptan paşa da görüşülmek üzere Bahriye Meclisi'ne havale etmiştir. Bahriye Meclisi meseleyi tetkik ederek boşta feriklik rütbesi olmadığını, paşanın fevkalade bir hizmet ibraz edip de kendisine, rütbesinin terfi ettirileceğine dair bir vaatte bulunulmamış olduğunu ve Sivastopol muharebesinde bulunan zabitlerin hiçbirine liva ve feriklik rütbesi verilmediğini söyleyerek Müşavir Paşa'nın isteğinin yerine getirilemeyeceğinin açık olduğuna karar vermiştir[118]. Kaptan paşa da vaziyeti bu şekilde sadarete iletmiştir[119]. Fakat kaptan paşa ile sadrazam arasında, Müşavir Paşa'ya feriklik rütbesi tevcih edilmesinin münasip olduğuna dair bir konuşma geçtiği anlaşılmaktadır.

Nitekim sadrazam tarafından padişaha yazılan tezkirede, Müşavir Paşa'nın dört ay zarfında gidip gelmek üzere Londra'ya gitmek için izin istediği belirtildikten sonra paşanın yaptığı hizmetlerin Osmanlı Devleti nezdinde makbul olduğunun İngiltere Devleti'nce de malum olması için rütbesinin terfii emelinde olduğundan ve kendisi hayli vakitten beri Tersane-i Amire'de müstahdem olarak taltife lâyık bulunduğundan maaş ve tayinatına döndüğünde karşılık bulunarak zam yapılmak üzere uhdesine feriklik rütbesinin tevcihini kaptan paşa ile uygun gördükleri ifade olunmaktadır. Çıkan irade ile Müşavir Paşa'nın memleketine gitmesine izin verildiği gibi uhdesine feriklik rütbesinin tevcih edilmesi hususu da tasdik edilmiştir (29 Şaban 1274/14 Nisan 1858)[120].

Müşavir Paşa böylece arzusuna nail olmuş ve kendisine feriklik rütbesi tevcih edilmiştir. Mayıs ayından itibaren de izne çıkmış, memleketine gitmiştir. Paşa'nın, izinden döndükten sonra maaş ve tayinatının feriklik rütbesine göre verileceği

[116] Gös. yer.
[117] BOA, **İ.HR** 154/8182 Lef 1.
[118] BOA, **A.MKT.NZD** 255/50 Lef 1.
[119] BOA, **A.MKT.NZD** 255/50 Lef 3.
[120] BOA, **İ.HR** 154/8182 Lef 3.

söylendiği halde buna riayet edilmediğini görüyoruz. Nitekim Müşavir Paşa izinden döndükten sonra bu vadin yerine getirilmesi için bir müracaatta bulunmuş, bu arzusu kaptan paşa tarafından 2 Cemaziyelahir 1275/8 Ocak 1859 tarihinde sadarete iletilmişse de bundan bir netice çıkmamıştır[121]. Bunun üzerine paşa 13 Şevval 1275/16 Mayıs 1859'da ikinci bir müracaatta daha bulunmuştur. Müşavir Paşa bu müracaatında, uhdesine feriklik rütbesi tevcih olunduğu sırada, izinden döndüğü tarihten itibaren maaş ve tayinatının yeni rütbesine göre verileceğine dair emir çıkarıldığı halde yedi aydan beri vazifesine devam etmesine ve sair bahriye ümerasının maaş ve tayinatı Mart ayının sonuna kadar verilmiş olmasına rağmen hala daha kendi maaşına dair bir emir çıkarılmamış olduğunu ifade etmiş ve hususiyle tahsisat konusunda daha önce de beyana cüret etmiş olduğu üzere asıl maksadın para değil gayret-i akran maddesi olduğunu belirtip dost bir devletin zabitleri arasına dahil olan bir şahsın burada akranlarıyla eşit tutulmamasının Osmanlı Devleti nezdinde reva görülemeyeceğinden isteklerinin süratle yerine getirilmesini talep etmiştir.

Kaptan paşa da durumu 25 Şevval/28 Mayıs'ta bir tezkire ile yeniden sadarete iletmişse de bundan da bir sonuç çıkmadığını görüyoruz[122]. Babıali bu meseleyi Müşavir Paşa'yı liman memurluğuna tayin ederek çözümleyecektir.

E- Müşavir Paşa'nın Liman Memurluğu ve Emekliliği

1859 yılının Haziran ayında İstanbul liman memurluğunun boşalması üzerine bahriye ileri gelenlerinden birinin tayin edilmesi düşünülmüş, liman dairesinin ve ona bağlı olarak idare edilmekte olan fenerler odasının işlerinin önceki halinde olmayıp büyüdüğü ve ehemmiyet kazandığı söylenerek tayin edilecek kişinin yeterli bilgiye sahip bir kimse olması gerektiği üzerinde durulduktan sonra Tersane-i Amire'de müstahdem Ferik Müşavir Paşa'nın dirayet sahibi ve diğer devletlerin liman nizam ve kanunlarına vakıf olması bakımından oraya tayin edilmesi halinde liman için gerekli olan usul ve nizamları kararlaştırmaya ve her taraf hakkında hükümlerini uygulamaya gayret edeceği söylenerek liman memuru tayin edilmesi

[121] BOA, **A.MKT.NZD** 282/62
[122] Gös. yer.

istenmiştir. Müşavir Paşa liman memuru tayin edildiği takdirde selefi Maşuk Paşa'nın uhdesinde bulunan feriklik maaş ve tayinatını alacak, kendi uhdesinde bulunan mirliva tayinatı ile 6750 kuruş olan maaşının bir kısmı Tersane-i Amire liman reisliği görevinde bulunan Reşid Paşa ile diğer kimselere taksim edildikten sonra geri kalanı hazineye alınacaktı.

Kaptan Paşa bu vaziyeti bir tezkire ile sadarete yazmış, sadrazam da durumu padişaha arzetmiş ve çıkan irade ile de paşanın liman memurluğu tasdik edilmiştir (5 Zilhicce 1275/6 Temmuz 1859)[123].

Müşavir Paşa, 17 Zilhicce 1278/15 Haziran 1862 tarihiyle kaptan paşaya yazdığı bir takrirde hem hava değişikliği olması hem de vatan ve akrabalarını ziyaret etmek düşüncesiyle ve bazı karışık işlerini yoluna koymak niyetiyle, memuriyetiyle iftihar ettiği Kurşunlu Mahzen liman odasının idaresinin vekaleten münasip bir kişiye verilerek kendisinin üç ay müddetle Londra'ya gitmesine izin verilmesini talep etmektedir. Kaptan paşa vaziyeti sadarete ileterek Müşavir Paşa'nın izin istediğini belirtmiş ve onun yerine de geçici olarak bahriye miralaylarından Mehmed Bey'in tayin edilmesini -fevkalade bir şey zuhurunda Bahriye Meclisi'ne müracaat etmek üzere- tavsiye etmiştir. Sadrazam durumu bir tezkire ile padişaha arzetmiş ve çıkan irade ile Müşavir Paşa'ya üç ay müddetle Londra'ya gitmesi için izin verildiği gibi yerine de geçici olarak Mehmed Bey tayin edilmiştir (5 Muharrem 1279/2 Temmuz 1862)[124].

Müşavir Paşa, izni bitip geriye döndükten yaklaşık bir sene sonra hizmetlerini takdiren kendisine ikinci rütbeden Mecidiye nişanı verildiğini görüyoruz. Kaptan paşa tarafından, Liman Memuru Müşavir Paşa'nın liman işlerini istenilen şekilde görmekte ve gayretle çalışarak güzel hizmetler yapmaya ihtimam etmekte olduğu belirtilerek sadarete yazılan tezkirede bu hizmetlerinin takdiriyle taltif edilmesi için kendisine ikinci rütbeden bir adet Mecidiye nişanı verilmesi istenmiştir. Sadaretin

[123] BOA, **İ.DH** 437/28874.
[124] BOA, **İ.DH** 492/33325.

vaziyeti padişaha iletmesiyle çıkan irade ile Müşavir Paşa'ya ikinci rütbeden bir adet Mecidiye nişanı verilmesine karar verilmiştir (16 Rebiulahir 1280/30 Eylül 1863)[125].

1865 yılında Ticaret-i Bahriye Mahkemesi'nin kurulması ve bu kuruluşun İstanbul Liman Memurluğu'nun vazifelerini üstlenmesi üzerine burada feriklik rütbesinde bir zatın bulunmasına lüzum kalmadığından Müşavir Paşa'nın dört bin kuruş maaşla emekliye ayrılmasına ve yerine yine bahriye askerlerinden Miralay Yusuf Bey'in tayinine karar verilmiştir (16 Nisan 1865)[126].

Emekliliğinin icra edilmesi üzerine Müşavir Paşa'nın, derhal istifa ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim 5 gün sonra (21 Nisan 1865) o sırada İngiltere elçiliği maslahatgüzarı olan Mösyö İstuvart tarafından Mösyö Pizani'ye yazılan talimatta, kaptan paşanın inhası ve Babıali'nin tensibi ile emekliliği icra edilen Müşavir Paşa'nın bu durum karşısında istifa etmesinin İngiltere tarafından hoş karşılanmadığı, Müşavir Paşa'nın liman riyasetinden vuku bulan istifası sahip olduğu feriklik rütbesine şamil olmadığından eski rütbe ve memuriyetinde bırakılmasının gerekeceği, Müşavir Paşa'nın feriklik rütbesiyle Bahriye Meclisi azalığında bırakılacağının ümit edildiği belirtilmektedir[127].

İngiltere'nin Müşavir Paşa'nın emekli edilmesine karşı çıkması üzerine Babıali'nin onu emekli etmekten vazgeçtiği ve fakat memuriyet yerini tekrar Tersane-i Amire'ye çevirdiği görülmektedir. Müşavir Paşa feriklik ünvanıyla bir yıl daha Osmanlı bahriyesinde çalışmıştır.

1866 yılı Mayıs ayı başlarında Müşavir Paşa, kaptan paşaya yazdığı bir takrirde, vücuduna hastalık ve gözüne zayıflık gelmiş olması cihetiyle yaptığı hizmetlere mükafat olarak emekliliğinin icra edilmesini istemiştir. Kaptan paşa

[125] BOA, **İ.DH** 515/35045. Bu nişanın imal ettirilmesine dair **A.MKT.MHM** 279/84 numaralı vesikada malumat vardır. Müşavir Paşa'ya bu nişanın verilmesine dair ayrıca bkz. **Vak'a-nünis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi**, X, (haz. Prof Dr. Münir Aktepe), Ankara 1988, s. 114.
[126] BOA, **A.MKT.MHM** 329/63.
[127] BOA, **HR.TO** 242/20.

durumu Bahriye Meclisi'ne havale etmiş, meclis de emsaline uygun olarak aylık dört bin kuruş maaşla emekliliğinin icra edilmesine karar vermiştir.

Kaptan paşa da durumu sadarete yazmış ve ayrıca Müşavir Paşa'ya ikinci rütbeden bir adet Osmâni nişanının verilmesini talep etmiştir. Sadrazam tarafından durum padişaha arz edilmiş, Müşavir Paşa'nın dört bin kuruş maaşla emekliye sevk edildiği, maaşının geriye kalanı olan altı bin kuruşun ve tayinatının da hazineye kaldığı ifade olunmuştur. Çıkan irade ile de Müşavir Paşa'nın emekliliği icra edilerek kendisine ikinci dereceden bir adet Osmâni nişanı verilmesine müsaade edilmiştir (29 Zilhicce 1282/14 Mayıs 1866)[128].

F- Müşavir Paşa'nın Bazı Lâyihaları

Müşavir Paşa'nın Osmanlı hizmetine alındıktan kısa bir süre sonra, Rebiulahir 1267/Şubat 1851 tarihinde, Peyk-i Zafer kalyonunun mektep gemisi haline getirilerek talimlere başlanılmasına dair bir lâyiha kaleme aldığını görüyoruz[129]. Bunun -şimdilik- Müşavir Paşa'nın sunduğu ilk lâyiha (rapor) olduğunu söyleyebiliriz.

Müşavir Paşa'nın donanma ve mektep talim ve terbiyesine ait takdim etmiş olduğu pek çok lâyihadan geniş ölçüde faydalanıldığını da öğreniyoruz. Müşavir Paşa'nın bahriyeye girdikten sonra ilgilendiği konulardan birisi de topçuluktur. Paşa, top talimiyle ilgili Kırım harbi yıllarında kaptan paşaya sunduğu bir lâyihasında şöyle demektedir:

"Necm-i Şevket gemisinde top talimine başlanmasından maksat, Avn-i Bâri gemisi ile top talimi yapıp neferleri hazırlamak ve bütün donanma gemilerine topçu muallimleri yetiştirmektir. Bu esnada donanmada haylice yeni asker mevcut olduğundan vakit kaybetmeyerek bunlara süratle top fennini öğretmeye ihtiyaç

[128] BOA, **İ.DH** 548/38188. Müşavir Paşa'ya ikinci dereceden Osmâni nişanı verilmesine dair ayrıca bkz. **Vak'a-nünis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi**, XI, (haz. Prof. Dr. Münir Aktepe) Ankara 1989, s. 38.
[129] Bu belgeye ulaşamadık, bilgi 30 numaralı Bahriye Nezaret Gelen Giden defterinden alınmıştır.

vardır. Bu şekilde hareket edildiği takdirde birçok topçu muallimlerine sahip olunacaktır.

Bundan böyle top fenninin tahsil ve talimi için Necm-i Şevket gemisine kimse gönderilmeyerek mevcut gemilerin her biri birer talim gemisi itibar olunması, topçuluğu tahsil etmiş olanların maharet kazanmaları ve yeni askeri de kolaylıkla talim etmeleri için her gün iki-üç saat top talimi icra edilmesi, Bahri Bey'in her gemiyi muayene ederek her bir hususun nizamına uygun bir şekilde yapılmasına çalışması ve Kasım'dan sonra yine eskisi gibi yeni askerle bazı talimciler Necm-i Şevket gemisine gönderilerek talime başlamalarına müsaade edilmesi niyaz olunur"[130].

Müşavir Paşa, 1854 yılında subaylığa yükseltilen deniz erleri ve umumiyetle donanmada kullanılan subayların terfileri hakkında da bir rapor hazırlamıştı. Bu raporun esasını şu maddeler teşkil ediyordu:

"Heybeliada'da tanzim edilmekte olan Bahriye Mektebi'nden mezun olacakların donanmaya iltihak etmeleri için birkaç seneye ihtiyaçları vardır. Şimdiki halde talim ve terbiyeleri istenilen derecede bulunmayan kimselerin de eskisi gibi zabitliğe nasp ve tayin edilmeleri lazım gelecek ise de bu hususta zuhur edecek uygunsuzluğun mümkün mertebe giderilmesi gerekmektedir. Askerlerden bazı dirayetli ve liyakatli olanların imtihanda gördüğüm gibi okur yazarlarının diğerlerine tercih kılınması her bakımdan iyi olacaktır.

Öteden beri büyük makamlarda bulunan zatlar kendi bendelerini ileri çekmek ve onlara rütbe vermek emelindedirler. Liyakatleri olmadığı halde böylece makam ve memuriyetlere getirilenler her tarafta zararlı olmaktadırlar. Bu şekilde zâbit tayini men'ine çalışılmış ise de her devlet nezdinde iltimas maddesi henüz ortadan kalkmamış olup fakat şu kadarı söylenilebilir ki iltimas yine dirayetli ve ehliyetli zatlar hakkında cari olup bu sınıftan bulunmayan yani liyakatten uzak olan zatlar

[130] Haluk Y. Şehsuvaroğlu, "Müşavir Paşa", **Donanma Dergisi**, 64/401, İstanbul 1952, s. 40-41.

hakkında iltimas kesinlikle cari olmamıştır. Zabitler maddesi hakkında Avrupa usulü üzere bazı nizamlar kaleme alınmıştır. Bu nizamlar donanma zabitleri hakkında da icra edilmek üzere kaptan-ı deryalık makamına takdim olunur.

Birinci Madde: Her bir mülazım bölük üzerinde üç sene hizmet ettikten sonra üç süvariden oluşan bir mütehassıs meclis huzurunda imtihan olup yüzbaşılığa yükselecek kadar malumatı olup olmadığı ortaya çıkacaktır. Fakat imtihana kabul olunmadan önce maiyetinde bulunduğu süvari tarafından yazılmış güzel hizmet ve dirayetini beyan eden şahadetname bulunması şarttır. Mülazımların imtihan olacakları başlıca maddeler, gemiyi teçhiz etmek, arma donatmak, derya seferinde yelken açıp kapamak ve sair armayla ilgili hususlardır.

İkinci Madde: Her yüzbaşı birinci ve ikinci olmak üzere toplam üç sene müddetle bölük üzerinde yüzbaşılık hizmetinde bulunacak ve kolağası tayin edilmeden önce de bir imtihan verecektir. Bu gibi yüzbaşılar, gece gündüz işaretleri, gemi nizamı ve bölük tertibi gibi hususlardan imtihan edilecektir. Yine yüzbaşıların, vapurların gece yaktıkları renkli kandillerin manasını bilmeleri ve bir vapura tesadüf edildiğinde çatmamak için nasıl hareket etmek gerekeceğini de tahsil etmiş olmaları lazımdır.

Üçüncü Madde: Her bir kolağasının binbaşı tayin edilmeden önce iki sene korsanla sefere çıkmış olması gerekip imtihanda yukarıda tarif edilen hususlara vukuf gösterdikten başka top ilmini ve münasebeti olmuş ise buhar ilminin evveliyâtını da bilmesi lazımdır.

Dördüncü Madde: Her binbaşının kaymakam rütbesine yükselmeden önce iki sene olsun gemi üzerinde memur bulunması gerekir. İmtihan olacağı maddeler, donanma manevrası, gerek muharebede ve gerek korsanda filo usulünü kâmilen bilmek, yelken üzerinde filoyu bozmamak ve demirleyecek mahalli doğru belirlemek hususlarından ibarettir.

Beşinci Madde: Kaymakamlar iki sene müddetle hizmette bulunmadıkça miralay nasp olunamazlar. Ve kaymakamdan büyük rütbesi olan zabitlerin imtihan olması lazım gelmez.

Altıncı Madde: Gerek hocalardan ve gerekse çarkçı mühendislerinden hiçbirine, hiçbir sebebe dayanarak gemi kumandası verilmemesi gerekir. Gerçi bahriye işlerinde müstahdem bulunan zabitlere hususi bir memuriyet verildiği takdirde bunların o memuriyetten çıkarak daha büyük memuriyetlere de tayin kılınabilecekleri ümidi bulunduğundan işlerine dikkat etmeyip daima ileri seğirtmeye mecbur olacakları ve bu suretle her bir hususta malumatlı zatlar peyda olamayacağını söylemeğe hacet yoktur. İngiltere Devleti donanmasında bu hususa son derece dikkat edilmekte olup Osmanlı Devleti donanmasında da o şekilde icra edilmesi münasip görünmüştür. Bu konuda hocaların rütbelerinin sınırlandırılması gerekip nihayet binbaşıya kadar olabilmeleri uygun görülmüş ve bundan yüksek olduğu takdirde bazen bulundukları geminin süvarisinden rütbeleri olmaları da mümkün olabileceğinden bu uygunsuzluğun da hallolunacağı aşikârdır.

Yukarıda yazılı nizamlara riayet olunduğu takdirde gerçi bu şekilde bahriye hizmetinde bulunan zatların tamamı rütbe kat' edemezse de iltimas maddesi dahi mümkün mertebe azalacağı, hasılı birkaç sene zarfında donanmada istihdam edilecek zabitler her bakımdan şimdikilerden üstün olacağı tabiîdir[131]."

Adolphus Slade'in bir de Osmanlı hizmetinde bulunduğu süre içinde çoğunu İngiltere Devleti'nin İstanbul elçisine sunduğu raporlar bulunmaktadır ki bunlarda Slade İngiliz yetkililerine Osmanlı donanmasının durumu hakkında bilgi vermektedir. Bu raporlarla ilgili bir çalışma Bernard Lewis tarafından yayınlanmıştır[132].

[131] Şehsuvaroğlu, a.g.m., s. 41-42. Bu raporlar, Haluk Şehsuvaroğlu tarafından Deniz Müzesi Arşivi'ndeki çeşitli defterlerde bulunmuştur. Şu anda henüz tasnifinin çok az bir kısmı bitmiş olan bu arşivde sadece Adolphus Slade'in değil diğer yabancı müşavirlerin de sunduğu yüzlerce rapor olduğu muhakkaktır. Bunların ortaya çıkarılması ise bu arşivlerdeki bütün dokümanların araştırmacılara açılmasıyla olacaktır.

[132] Bernard Lewis, "Slade On The Turkish Navy", **Journal of Turkish Studies**, Harvard 1987, vol. II, s. 1-10.

Osmanlı bahriyesinde güzel hizmetlerde bulunan Müşavir Paşa 1850 yılında Osmanlı bahriyesi hizmetine girip 1866 yılında emekliye ayrıldığına göre 16 yıl hizmette kalmış demektir. Müşavir Paşa, gemilerimizin, tersanemizin ve Bahriye Mektebi'nin modernleştirilmesinde büyük hizmetlerde bulunmuştur.

Adolphus Slade'e "Müşavir Paşa" ismi verilmiş olması esasen onun, doğrudan doğruya deniz işlerinin ve donanmanın idaresi ile alakalı olmayıp yalnız müşkül, içinden çıkılamayacak meselelerde görüşü sorulacak bir kişi olarak Osmanlı bahriye hizmetine alındığını göstermektedir. Nitekim Hobart ve Woods paşalarla mukayese ettiğimiz zaman onun hakikaten müşavirlik sıfatının ön planı çıktığını, çok fazla aktif faaliyette bulunmadığını görürüz.

Müşavir Paşa'nın donanmamızda bulunduğu sıralarda gemilerimizi disiplin ve nizama sokmak için ne derece titizce uğraştığını anlatan bir anekdotu Ali Rıza Seyfioğlu, Slade'in "Türkiye Seyahatnamesi" ismiyle tercüme ettiği kitabının önsözünde nakletmektedir. Seyfioğlu'nun adını hatırlayamadığı bir İngiliz seyyah, Müşavir Paşa'nın donanmamızda hizmet ettiği yıllarda İstanbul'a gelir, şehrin birçok yerlerini gezdiği sırada donanma gemilerinden bir harp gemisine gider. İngiliz seyyah geminin temizliğinden ve gemi süvarisi ile subayların kendisine gösterdikleri iyi yürekli muamele ve iltifattan bahsettikten sonra şöyle yazmaktadır: "Gemi komutanı çok neşeli, konuşkan bir adamdı, beni her bakımdan hoşnut etmek istiyordu. Geminin halinden ve intizamından konuşurken bana gülerek dedi ki: "Eee, ne yapalım, biz elimize geçen ve elimizden gelenle gemiyi bu kadar temiz tutabiliyor, bu kadar nizama koyabiliyoruz. Bizim gemi Müşavir Paşa'nın gemisi değil ki… Çok şık, mükemmel harp gemisi görmek istiyorsanız oraya gidersiniz…[133]"

Bu satırlar, Müşavir Paşa'nın donanmamızda ne derece takdire şayan hizmetler gördüğüne delildir. Müşavir Paşa, başka seyyahların da dikkatini çekmiştir.

[133] **Sir Adolphus Slade'in (Müşavir Paşa) Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı Karadeniz Seferi**, (çev. Ali Rıza Seyfioğlu), İstanbul 1945, s. XII-XIII.

Bunlardan Kırım Savaşı yıllarında İstanbul'da bulunan bir İngiliz avukatının eşi olan Lady Hornby, mektuplardan oluşan eserinde Müşavir Paşa'yı şöyle anlatmaktadır: "Burada Amiral Slade adında çok değerli ve hoş bir tanışımız var. Kendisi Türk ordusunda hizmet veren bir İngiliz, onların bahriyesi için çok işler yapmış ve İstanbul'da yıllarca yaşamış. Çeşitli vilayetleri de gezmiş ve hem Türkçe, hem Rumca'yı mükemmel konuşabiliyor, aynı zamanda Türkiye'yle ilgili çok hoş bir kitap yazmış. Türkler arasında "Müşavir Paşa" olarak tanınıyor. Galiba İngilizler tarafından daha ziyade tuhaf bir kişi sayılıyor, çünkü doğu hayatının rahatlık ve özgürlüğünü Londra ve Paris'in katı kuralcılığına tercih etmiş görünüyor. Türkiye'deki yönetim ve hükümetle ilgili tüm şikayetlerine rağmen, Türkleri insan olarak çok seviyor ve galiba çok da iyi anlıyor[134]."

Ahmet Vefik Paşa da, Adolphus Slade'i ve eserlerini incelemiş ve onun Osmanlı Devleti hakkındaki müşahedelerinin çok kıymetli olduğunu İngiliz iktisatçısı Senior'a "Slade'in kitapları Türkiye hakkında yazılmış eserlerin en iyisidir" diyerek ifade etmiştir[135].

[134] Lady Hornby, **Kırım Savaşı Sırasında İstanbul**, (çev. Kerem Işık), İstanbul 2007.
[135] Özcan, a.g.m., s. 36.

İKİNCİ BÖLÜM

ZIRHLI VE TORPİDO DEVRİNDE YABANCI MÜŞAVİRLER

I- HOBART PAŞA

A- Kısa Biyografisi

Hobart-Hampden Augustus Charles, Haziran 1822'de İngiltere'de, Leicestershir'de doğmuştur. Buckinghamshir'ın altıncı kontu Augustus Edward Hobart'ın dördüncü çocuğu ve üçüncü oğludur. 1835 yılında 13 yaşında iken Rover gemisinde İngiliz bahriyesine dahil olmuş, 1838 yılından itibaren Rose gemisinde devam eden denizcilik eğitiminden sonra 1842 yılında deniz kolejindeki sınavları geçerek subay çıkmıştır.

Önce Excellent gemisine atanan ve bir yıl sonra da Dolphin gemisine verilen Hobart'ın bulunduğu bu gemiler, Güney Amerika kıyılarında esir ticaretine engel olmak üzere görevlendirilmişti. Hobart bu gemilerle büyük başarılara imza attı[1].

Hobart bundan sonra İngiltere'ye dönmüş ve başarılarının bir değerlendirmesi olarak Kraliçe'nin yatına atanmıştır. 1845 yılında yüzbaşı rütbesiyle yeniden aktif hizmete dönerek Akdeniz'deki Rattler gemisine verilmiş, 1847'de de Bulldog gemisiyle Kırım Savaşı'na katılmıştır. Savaş devam ettiği sırada bazı küçük

[1] Hobart Paşa, **Yadigâr-ı Hayâtım**, (çev. Mehmed Aziz Giridî), İstanbul 1304, s. 6-78.

gemilerde komutan olarak başarılı hizmetleri takdir edilen Hobart, 1855'te Amiral Dundas'ın sancak gemisi olan Duke of Wellington'a atanmış, Helsingfors'a yapılan hücumda havan topu gemileri emrine verilmiştir. Hobart, bundan sonra altı yıl kara hizmetinde kıyı savunma subayı görevi ile önce Dingle, sonra Co Kerry ve Malta'da bulunmuştur (1858-1861).

Hobart, 1861 yılında Akdeniz'deki Foxhound gemisi komutanlığına atandı ve 1863 yılında da albay oldu. Kısa bir süre sonra da yarım aylıkla emekliye ayrıldı[2]. Fakat Hobart karakter yapısı itibarıyla boş oturabilecek bir insan değildi. Onun için Amerikan iç savaşı başlayınca koyu bir güneyli olarak kardeş subaylarla birleşti. Önce Güney Carolina kıyısındaki ablukayı yardı. Cesareti ve mükemmel denizciliği ile Wilmington ve Charlestone limanlarına yardım malzemesi çıkarmayı başardı[3].

Bu macera dolu hayatı sürdürme arzusu onu Yakındoğu'ya sürüklemiş ve Osmanlı bahriye hizmetine girmesiyle Hobart, kendisini yeni bir hayatın içinde bulmuştur (1867). Bundan sonraki hayatını Osmanlı bahriyesine adayan Hobart Paşa, tedavi için gittiği İtalya'nın Milano şehrinde 18 Haziran 1886 tarihinde ölmüştür[4].

B- Osmanlı Bahriyesi Hizmetine Girişi

Hobart Paşa'nın Osmanlı bahriye hizmetine girişi o sırada Girit'te çıkan ve Yunanlılar tarafından sürekli desteklenen isyanla yakından alakadardır. Amerikan iç savaşındaki faaliyetlerinden sonra bir doğu seyahatine çıkan[5] Hobart, Yunanistan'ı gezdikten sonra İstanbul'a gelir (1867)[6]. İstanbul'da Osmanlı Bankası'nın genel müdürlüğünde Hobart'ın ağabeyi bulunmaktadır. Geniş bir çevreye sahip olan

[2] Hobart Paşa, **a.g.e.**, s. 79-96.
[3] Hobart Paşa, s. 97-124.
[4] BOA, **Y.A.HUS** 192/62.
[5] Hobart Paşa, s. 125.
[6] Woods Paşa hatıralarında, onun Yunanistan'a uğramasının sebebini, içindeki macera hevesinin kendisini Girit isyanında Yunanlılar lehine çarpışmaya zorlaması olarak gösterir. Hobart'ı bu vaziyetten o zaman Osmanlı Bankası'nın genel direktörü olan ağabeyi Lord Hobart kurtarmış ve kardeşinin Osmanlı bahriyesinde hizmet alması için ileri gelen Osmanlı devlet adamlarına tavsiyelerde bulunmuştur (Sir Henry F. Woods, **Türkiye Anıları Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl 1869-1909**, (çev. Amiral Fahri Çoker), İstanbul 1976, s. 201).

ağabey Lord Hobart[7], kardeşini bu geniş çevresiyle tanıştırmış ve birçok dost edinmesini sağlamıştır.

O sırada Osmanlı Devleti, bir yıl kadar önce çıkan, Giritli Rumların adayı Yunanistan'a ilhak etmek istemeleri sebebine dayanan ve Yunanistan tarafından da silah, mühimmat ve askerle desteklenen bir isyanla karşı karşıya bulunmaktadır. Esas sıkıntı adanın abluka altına alınmış olmasına rağmen uluslararası hukuk kurallarına aşina olmayan Osmanlı komutanlarının ablukayı tam manasıyla yürütememeleri ve vaziyetin Yunanlılar lehine işletilmesidir. Hobart'ın gözükara bir denizci olduğunu öğrenen ve Amerika'daki faaliyetlerini haber almış olan Osmanlı Hariciye Nazırı Fuad Paşa, kendisiyle görüşmek ister.

Fuad Paşa Hobart'ı nezaketle kabul ettikten sonra Girit isyanı ile ilgili vaziyeti anlatıp bilhassa ihtilale destek veren Yunan gemilerinin bir türlü önünün alınamadığını ifade etmiştir. Uluslararası kanunlar gereği abluka edilen yere yardımda bulunan bir gemi, abluka hattını geçtiği görülse bile sahilden on mil açıldıktan sonra takip olunamıyordu. Uluslararası kanunların buna benzer daha birçok hükümleri Osmanlılar aleyhine ve Yunanlılar lehine idi. Hobart, Fuad Paşa'ya hiçbir kanuna aykırı harekette bulunmaksızın bu tür Yunan gemilerinin zararlı teşebbüslerine son vermenin kolay olduğunu anlattı. Bu açıklamalardan memnun olan paşa, kendisiyle birkaç gün sonra bir defa daha görüşmek istedi. Yapılan ikinci görüşmede Fuad Paşa Hobart'a: "Padişahımız efendimiz Osmanlı hizmetine girmenizi teklif etmemi arzu ediyorlar, sizinle birçok ıslahatın icrası mümkündür, fakat bu hususdan dolayı milletinizi gücendirmek mesuliyeti size ait olacaktır." dedi[8].

İngiltere Devleti'nin kapak süvarisi rütbesinde olup bahriye ilimlerinde ve hususiyle abluka konusunda mükemmel bilgi sahibi bulunan Kaptan Hobart, Osmanlı devlet adamlarının derhal ilgisini çekmiş, böyle bilgili bir kişinin bilhassa Girit adasının abluka edilmesi işinde çok işe yarayacağı düşünülmüştür. Hobart

[7] Lord Hobart veya Mösyö Hobart, Osmanlı Devleti'nin mâlî işlerinde istihdam edilmek üzere İngiltere Devleti'nden istenmiş ve uzun zaman hizmette bulunarak sadakatini ibraz etmiş bir kişidir. (BOA, **İ.HR** 229/13448-1)
[8] Hobart Paşa, s. 125-127.

yapılan teklifi şimdilik hususi surette ve gizli olarak Osmanlı Devleti hizmetinde bulunmak, ileride ise devletin İngiltere'den isteyip istihdam edeceği resmi memurlardan olmak üzere kabul etmiştir. Bunun üzerine kendisinin devlet hizmetine alınıp Girit adasının abluka işini yoluna koymak üzere süratle orada bulunan Sadrazam Âlî Paşa'nın yanına gönderilmesine karar verilmiştir.

Hobart Girit'e gönderilmeden önce kendisiyle istihdam edilme şekli ve maaşıyla ilgili olarak bir mukavele imzalanmıştır. Bu mukaveleyi Osmanlı Devleti adına Fuad Paşa imzalamıştır. Söz konusu mukavele 30 Kasım 1867 tarihinde imzalanmıştır. Bu mukavelenin önemli maddeleri arasında Hobart'ın Osmanlı Bahriye Nezareti emrinde görevlendirildiği, kendisine aylık 100 lira sterlin maaş verileceği, beş sene müddetle istihdam edileceği ve hizmetinin sonunda kendisine beş bin sterlin verileceği gibi hususlar yer almaktadır.

Bu mukavele ile birlikte durumun padişaha arzedilmesi üzerine iradesi çıkarak Hobart'ın Osmanlı Devleti bahriyesi hizmetinde gizli olarak istihdamına karar verilmiştir (10 Şevval 1284/6 Aralık 1867)[9].

Hobart Paşa, hatıralarında Osmanlı bahriye hizmetine girişini "Kabul şartlarım pek teşekküre şayan bir derecede bulunmakla beraber İngiltere'de rütbe ve memuriyetim mevcut bulunmak ve Britanya tabiiyetim olduğu gibi kalmak üzere beş sene müddetle Osmanlı Devleti'nin bahriye defterine kaydolundum." diyerek anlatmaktadır[10].

Şurasını belirtmekte fayda vardır ki Hobart Paşa'nın hizmete alınacağı sırada kendisinden önceki yabancı müşavir Adolphus Slade'in vazifesinin sona ermesinin üzerinden bir sene geçmişti. Ayrıca bu 1867 yılı içinde Sultan Abdülaziz bir Avrupa seyahatine çıkmış, bu seyahatin İngiltere durağında İngiltere Devleti ile Osmanlı bahriyesini kalkındırmak için yeni bir İngiliz deniz misyonunun gönderilmesine dair bazı görüşmeler yapılmış ve İngiltere buna sıcak bakmıştı. Hatta Hobart'la Fuad Paşa

[9] BOA, **İ.HR** 229/13448-1; BOA, **HR.TO** 474/6
[10] Hobart Paşa, s. 128

görüşmesinin cereyan ettiği sıralarda İngiltere Devleti Osmanlı bahriyesine hangi subaylarını göndereceğini dahi kararlaştırmıştı. İşte beklenmedik bir şekilde ve İngiltere devletinin isteği dışında Hobart'ın Osmanlı bahriyesi hizmetine girmesi ileride kendi devletiyle bir dizi sürtüşmeler yaşamasının başlangıcını oluşturacaktır[11]. Hatıralarında bu hususa değinen Hobart Paşa, "İngiltere Bahriye Nezareti eskiden beri hakkımda beslediği düşmanlığı göstermiştir" diyerek bu hakikate işaret eder[12].

Hobart devlet hizmetine alınır alınmaz yukarıda görüldüğü gibi alelacele Girit'e gönderildi. Girit'e varan Hobart hemen Âlî Paşa ile buluştu. Girit isyanı sadece süratli Yunan teknelerince değil aynı zamanda bazı yabancı harp gemileri tarafından da dolambaçlı yollardan destekleniyordu. Hobart'ın Girit'e vardığı günlerde ablukayı yaran bir Fransız harp gemisi Suda koyuna demir atmıştı. Hobart'ın tavsiyesine uyan Sadrazam Âlî Paşa, Fransız komutanına haber göndererek kendisini sancak gemisine davet etti. Fransız komutanı bu davete gelince sorguya çekildi. Kendisinden Girit sularında bulunmasının sebebi soruldu. Bu arada yan kamarada bulunan Hobart'ın akıllıca yönelttiği sorular Fransız komutanı zor durumlarda bırakmıştı. Sonunda Fransız, Girit sularında bulunmasının kanunlara aykırı olduğunu kabul etmek zorunda kalarak gemisine döndü ve Girit sularını derhal terk etti[13].

Hobart'ın etkileyici bilgisi ve bu başarısı başta Sadrazam Âlî Paşa olmak üzere Osmanlı devlet adamlarının üzerinde son derece iyi bir tesir bıraktı. Bu, bir vesikada "müddet-i cüz'iye-i istihdâmında gayretini ve saltanat-ı seniyyeye olan hayırhâhlık ve sadâkatini isbât ederek…"[14] denilmek suretiyle ifade edilmektedir.

Hobart'ın bu devlet hizmetine girişinin ilk safhası hususi ve gizli bir surette cereyan etmiş ve yukarıda da gördüğümüz gibi hizmete alındıktan sonra Girit'e gönderilmişti. Girit'teki durumu yakından gördükten sonra İstanbul'a dönen Hobart, çok geçmeden İngiltere hizmetini tamamıyla terk edip Osmanlı hizmetine girmeye

[11] Woods, s. 204.
[12] Hobart Paşa, aynı yer.
[13] Woods, s. 202-203.
[14] BOA, **İ.HR** 229/13470, lef 2.

karar vermiş ve istihdam şartlarını beyan eden bir dilekçe sunmuştur. Bu istihdam şartları doğrudan doğruya İngiltere'den getirtilmesi planlanan subayın şartları derecesinde bulunuyordu. Hobart bu şartlar ile alenî olarak Osmanlı Devleti hizmetine alınıp uhdesine bahriye kumanda meclisi azalığı tevcih olunacak ve bu sıfatla malumat ve tecrübesinden istifade edilmek üzere Bahriye Nezareti'nin maiyetine verilecekti.

Hobart'ın bu defa sunduğu şartlar gizli olarak devlet hizmetine girişi sırasında imzalanan mukaveledeki şartlardan pek az farklı idi. Hobart, İstanbul'daki iskan masrafları için 5000 lira, geçen 1867 Aralık ayının başından itibaren aylık 200 lira, hizmet müddeti olan beş senenin bitiminde memuriyette bırakılsın veya bırakılmasın 3000 liranın ödenmesi konusunda bankaya gerekli emirlerin verilmesini istiyordu[15].

Çıkan irade ile Hobart'ın alenî olarak devlet hizmetine alınmasına, uhdesine bahriye kumanda meclisi azalığının[16] tevcih edilip Bahriye Nezareti'nin maiyetine verilmesine karar veriliyor ve Hobart'ın şartları da kabul ediliyordu (24 Ramazan 1284/19 Ocak 1868)[17].

Böylece Hobart, resmen ve alenî olarak Osmanlı bahriye hizmetine girmiş oldu. İngiltere Devleti ise Hobart'ın Osmanlı hizmetine girmesini engellemeye çalışmış, Hobart, İngiliz elçisinin baskı ve tehditleriyle karşı karşıya kalmış, fakat bunlara karşı lakayt davranmakta tereddüt etmemiştir. Hobart hatıralarında Osmanlı Devleti ile imzalamış olduğu mukavele sayesinde isminin İngiltere bahriye defterinde kayıtlı olup olmamasının o kadar da önemli olmadığını, İngilizlerin kendisini serseri ve entrikacı olarak tarif ettiklerini, yeni göreviyle İngiltere'dekinden kat kat üstün büyük bir makama eriştiğini ifade etmektedir[18].

[15] BOA, **İ.HR** 229/13470; BOA, **HR.TO** 450/13
[16] Hobart, hatıralarında da Osmanlı bahriyesi hizmetine, bahriye kumanda meclisi azası tayin edilerek girdiğini ifade etmektedir (Hobart, s. 127). Bu memuriyete tayinine, **A.MKT.MHM** 398/101 numaralı vesikada da temas edilmektedir.
[17] BOA, **İ.HR** 229/13470.
[18] Hobart Paşa, s. 129.

Bir ay kadar sonra Hobart'a mirlivalık rütbesi tevcih edildiğini görüyoruz. Bahriye Nezareti'nden sadarete yazılan tezkirede Osmanlı Devleti hizmetine alınarak uhdesine kumanda meclisi azalığı tevcih edilen Mösyö Hobart'ın, münasip bir rütbe ile kadrinin yüceltilmesini arzu ettiği belirtilip kendisinin İngiltere Devleti hizmetinde miralaylık rütbesine sahip olduğu halde oradaki hizmetini bırakarak Osmanlı Devleti hizmetini tercih etmiş olmasından dolayı şevk ve gayretini artırmak üzere uhdesine miralaylık rütbesinin bir derece üstü bulunan mirlivalık rütbesinin tevcih edilmesinin münasip göründüğü ifade ediliyordu[19].

Durum bir tezkire ile sadrazam tarafından padişaha arz edilmiş, çıkan iradede "mûmâ-ileyhe rütbe-i mezkûrenin tevcîhi müte'allık ve şeref-sünûh buyurulan emr ü irade-i inâyet-âde-i cenâb-ı mülûkâne muktezâ-yı münîfinden olarak" denilmek suretiyle Hobart'a mirlivalık rütbesi verilmesi onaylanmıştır (1 Zilkade 1284/25 Şubat 1868)[20]. Böylece Mösyö Hobart, artık Hobart Paşa olmuştur.

C- Girit İsyanının Bastırılmasındaki Faaliyetleri

Hobart'a paşalık rütbesi verildikten sonra kendisi Osmanlı donanmasının ikinci amirali nasbedilmiş[21] ve Girit'te bulunan donanma gemilerinin başkomutanlığına getirilerek[22] adaya gönderilmiştir. Gayet parlak olan al bayrağını elli toplu güzel bir firkateynin üzerinde dalgalandırarak Girit'in en büyük limanı olan Suda'ya doğru hareket ettiğini belirten Hobart Paşa, vardığında orada altı adet Osmanlı harp gemisi buldu. Hobart Paşa, Osmanlı bahriye zabitlerinin kendisine abluka konusundaki şikayetlerini dile getirdiklerini, gayretle çalışmalarına rağmen onların uluslararası hukuka aykırı bir harekette bulunmaktan korktuklarını ifade etmektedir[23]. Gerçekten de o zamana kadar uluslararası hukuk dalında herhangi bir bilgiye sahip olmayan Türk donanmasına mensup komutanlar, Girit'in ablukası

[19] DMA, **MKT** 74/22.
[20] BOA, **İ.DUİT** 185/94.
[21] Hobart Paşa, aynı yer.
[22] Woods, s. 203.
[23] Hobart Paşa, s. 129-130.

konusunda haklı oldukları halde bilgili ve kibirli yabancı gemi komutanlarının ileri sürdükleri argümanlara cevap vermekte zayıf ve aciz kalmakta idiler[24].

Bundan sonra Hobart Paşa'nın ilk işi Girit'teki büyük devletler konsoloslarına "Girit adasının abluka altında olduğunu, abluka hattını geçmeye cesaret eden her geminin müsadere edileceğini, ablukaya memur Osmanlı gemilerine ateş açanların korsan sayılarak şiddetle cezalandırılacağını" tebliğ etmek oldu[25].

Girit isyancılarının mümkün mertebe önünü almaya karar veren Hobart Paşa, kumandası altında bulunan filodan iki seyyar vapurla bizzat bindiği hızlı bir firkateyni seçerek Girit'e kaçırılan zahire ve mühimmatın merkezi olması bakımından Şira adasına doğru hareket etti. Ertesi sabah Şira adasının sekiz mil açığında yavaş yavaş dolaşırken son süratle bir Yunan gemisinin adaya doğru ilerlediğini gördü. Fakat bu Yunan gemisinin adanın limanına girmesi için Hobart Paşa'nın gemilerinin sadece yarım mil açığından geçmesi gerekiyordu. Yunan gemisinin top atışına hazırlanmakta olduğunu gören Hobart Paşa, seyyar vapurlara gemiyi zapt etmelerini emretti. İkaz için de gemiye boş bir top atışı yaptı. İsyancı gemi buna bir Armstrong topunun güllesiyle karşılık verdi ve üstelik bu mermi Hobart'ın firkateynde üzerinde gezindiği köprüye isabet ederek onu yıktı. Boşa attığı topa bu şekilde karşılık verilmesi üzerine Hobart Paşa, Yunan gemisinin korsanlık sıfatı kazandığını ve yakalanmasının kanuni olduğunu ifade etmektedir[26].

Takibe gönderdiği seyyar vapurlar Yunan gemisini Şira limanına kadar kovalamışlar, fakat Hobart'ın verdiği işaret üzerine geri dönmüşlerdi. Bu Yunan gemisinin ismi "Enosis" idi[27]. Şira limanında Enosis'ten başka iki Yunan gemisi daha bulunuyordu. Hobart Paşa, bu gemileri burada kıstırdığından artık isyan konusunda bir korkuya gerek kalmadığını Girit valisine müjdeledi. Zira Girit'e bu gemiler tarafından bir hafta erzak ve mühimmat yetiştirilmese isyanın bastırılacağı

[24] Woods, aynı yer.
[25] Fahri Çoker, "Osmanlı Bahriyesinde İngiliz Islah Heyetleri (1839-1914)", **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, Ankara 1994, s. 168.
[26] Hobart Paşa, s. 131-133.
[27] Hobart Paşa, s. 133.

kesindi. Hobart Paşa, daha sonra Şira limanındaki ablukayı seyyar vapurları değiştirip yerlerine üç zırhlı alarak kuvvetlendirdi. Sonra da Şira ada yönetimine bir mektup yazıp attığı boş topa karşılık üzerine top ateşi açmaya cesaret eden geminin teslimini istedi ve bu mesele hallolmadıkça gemileri limandan dışarı çıkarmayacağını bildirdi[28].

Şiralılar, paşanın bu teklif ve ihtarından telaşa kapılmış ve Atina'ya bir posta vapuru göndermişti. Bununla birlikte, Enosis'in muhakemesinin uluslararası kanunlar gereğince görüleceğini ve bundan dolayı da bu konudaki protestosunu verdikten sonra limanı terk etmesi gerektiğini cevap olarak Hobart'a bildirdiler. Ayrıca yabancı devletler konsolosları toplanmış ve Hobart'a baskı yapmaya başlamışlardı. Fakat Hobart Paşa limanı terk etmemekte sebat gösterdiği gibi İstanbul'dan daha fazla savaş gemisi gönderilmesi hususunda İzmir'e telgraf çekti[29].

Hobart Paşa bir taraftan da faaliyetlerinden Babıali'yi haberdar ediyordu. Gerek bu Şira adası ile yaptığı yazışmaları ve gerekse bu işe aracı olan Fransız bir gemi kaptanıyla yaptığı mektuplaşmaların bir suretini Osmanlı hükümetine göndermişti[30].

Bu sıralarda Pire'den, bir vapurla gelen bir Osmanlı zâbiti, bir Yunan firkateyninin Hobart Paşa'yı yakalamak için hareket ettiği şeklinde bir malumat getirdi. Bunun üzerine gemisiyle o gemiyi karşılamak için denize açılan paşa, bu geminin de Şira limanına kaçıp demirlediğini gördü. Meğerse bu Yunan gemisinde barut olmadığı sonradan ortaya çıkmıştı[31].

Birkaç gün sonra, talep ettiği altı-yedi kadar Osmanlı savaş gemisinin gelmesiyle gücünü iyice artıran paşa, bilhassa Osmanlı Devleti'nin düşmanlarının taraf tutan tembih ve ihtarlarına kulak asmayarak denizcilik bakımından stratejik öneme sahip yerlerde hakimiyetini tesis etmeye başladı. Bir taraftan da paşa, -yardım

[28] Hobart Paşa, s. 134-135.
[29] Hobart Paşa, s. 135.
[30] BOA, **İ.MTZ(01)** 15/460.
[31] Hobart Paşa, s. 137.

alamayarak- Girit valisi tarafından yakalanıp kendisine teslim edilen asileri diğer Yunan adalarına götürüp dağıtmakla meşgul oldu[32].

Nihayet Hobart Paşa, ablukayı çok güzel bir şekilde uygulamayı başarmış ve yaklaşık üç yıldan beri devam eden Girit isyanının bastırılmasında büyük pay sahibi olmuştur. Hobart Paşa'nın uyguladığı bu abluka 1868 yılının sonlarında icra edilmiştir.

Hobart'ın ablukayı güzel bir şekilde uygulamayı başarması üzerine sadrazam tarafından kendisine 5 Şevval 1285/19 Ocak 1869 tarihiyle iltifat edici ve hizmetinin beğenildiğini bildiren bir mektup yazılmıştı. Hobart buna 28 Ocak tarihiyle yazdığı cevapta teşekkür ettikten sonra Suda limanına dönmesine müsaade edilinceye kadar gönlünün rahat olamayacağını ifade etmiş ve artık Enosis ve diğer Yunan gemilerinin Girit adasına karşı tecavüzkarane bir harekette bulunmalarının mümkün olmadığını belirtmiştir[33]. Aynı gün (28 Ocak) mirliva rütbesinde bulunan Hobart'a hizmetlerine mükafat olarak feriklik rütbesi tevcih edilmiştir[34].

Hobart'ın yaklaşık bir hafta sonra Girit'in Suda limanına döndüğünü görüyoruz. Hobart Paşa Yunanlıların, Enosis ve diğer vapurlarını Girit adasına göndermelerinin mümkün olmadığını Osmanlı yetkililerine bir defa daha bildirdi. Ayrıca paşa, Bahriye Nezareti'nden İstanbul'a gelmek için izin de istedi[35]. Fakat kendisinden bir ay kadar daha Girit sularında beklemesi istendi[36].

Kendisine feriklik rütbesi tevcih edilmesi üzerine Hobart Paşa, 9 Şubat 1869 tarihinde sadaret makamına teşekkürü havi bir mektup yazdı[37]. Sadrazam tarafından Hobart'ın bu teşekkürü padişaha arzedilmiş ve ferman buyurulduğu takdirde bu teşekküre karşılık padişahın bundan sevinç duyduğunun kendisine müjdeleneceği

[32] Hobart Paşa, s. 138-139.
[33] BOA, **HR.TO** 509/63. Bu layihaya ulaşamadık.
[34] BOA, **C.BH** 10558.
[35] BOA, **A.MKT.MHM** 433/25.
[36] BOA, **A.MKT.MHM** 433/41.
[37] BOA, **İ.HR** 235/13941, lef 1; **HR.TO** 451/30.

ifade edilmiştir. İradenin çıkmasıyla[38] Hobart Paşa'ya tekrar cevap yazılarak padişahın, arz ettiği teşekkürlerden sevinç duyduğu bildirilmiştir[39].

Hobart Paşa ile ilgili olarak bazı ince noktaların üzerinde hassasiyetle durulması devletin kendisine verdiği kıymeti göstermektedir. Zira çok müşkül bir durumda hizmete giren ve üstlendiği vazifeyi hakkıyla yerine getirerek devleti yıllarca uğraştıran bir durumdan kurtaran Hobart Paşa'yı Osmanlı Devleti her bakımdan el üstünde tutmayı kendisine bir borç bilmiş görünmektedir.

Girit'in Suda limanında bulunduğu sırada, 2 Mart 1869 tarihiyle sadaret makamına yazdığı arizada Hobart Paşa, Girit adasında asayişin sağlanarak ablukanın kaldırılmış, İstanbul'a dönmesine dair tayin edilen vaktin de yaklaşmış olmasından dolayı taraflarından yeni bir talimat verilmeyecek ise on beş güne kadar İstanbul'a döneceğinin münasip olacağı zannında olduğunu ve İstanbul'da bazı mühim mali işleri olup onları göreceğini belirttikten sonra Rusya sefareti tarafından hakkında açılan haksız dava konusunda bazı soruşturmalarda bulunmak üzere üç-dört haftalığına memleketi İngiltere'ye gidip gelmek için müsaade talep etmiştir[40]. Paşanın böyle bir müsaade istemiş olmasına rağmen İngiltere'ye gidip gitmediğine dair bir vesikaya ulaşamadığımız gibi hatıralarında da bundan bahsetmemektedir.

Girit'teki vazifesi sona ererek İstanbul'a dönen Hobart Paşa'yı bazı yabancı devletler, çıkması muhtemel bir Avrupa savaşını mümkün mertebe engellemesine mükafat olarak çeşitli nişanlarla taltif ettiler[41]. Fransa imparatoru kendisine Legion d'Honour nişanını, Avusturya imparatoru ise Order of St. Joseph plakasını verdiler[42]. Hobart, birçok devlet tarafından alkışlanırken kendisine karşı çıkan en büyük devletin İngiltere olduğunu söylemektedir. İngiltere Bahriye Nezareti derhal ülkesine geri dönmesini, aksi takdirde adının İngiltere bahriye defterinden silineceğini kendisine tebliğ etmiş, Hobart'ın sert bir cevap yazarak karşılık vermesi üzerine de

[38] BOA, **İ.HR** 235/13941, lef 3.
[39] Aynı vesika, lef 2.
[40] BOA, **HR.TO** 451/38.
[41] Hobart Paşa, s. 140.
[42] Woods, s. 205.

ismi İngiltere bahriye defterinden (Admiralty subay listesi) silinmiştir[43]. Bu suretle 1869 yılında silinen ismi 1874 yılında ancak Lord Derby'nin teşebbüsleriyle yeniden listeye alınacaktır[44].

İstanbul'a döndükten sonra Hobart Paşa'ya liman nazırlığının verildiğini görüyoruz. İlgili vesikada, teşkil edilen Bahriye Kavanin ve Islahat Komisyonu geçici başkanlığı uhdesinde olmak üzere liman nazırlığının Tersane Meclisi azasından Hobart Paşa'ya verildiği ifade olunmaktadır[45].

Hobart Paşa, 15 Nisan 1869 tarihiyle yazmış olduğu bir arizasında, Rusya sefaretinin tahrik edici teşebbüslerine son vermekte kullanmak üzere Osmanlı Devleti ile yaptığı sözleşme şartlarından olan ve kendisine verilmesi vaat edilen 3000 liranın şimdiden verilmesini talep etmiştir[46]. Sadrazam tarafından durum bir tezkire ile padişaha bildirilmiş ve Hobart Paşa'ya üç bin liranın verilmesine dair irade çıkmıştır[47].

D- Hobart Paşa'nın Kontratının Yenilenmesi

Liman nazırlığında yaklaşık bir yıl bulunduktan sonra Hobart Paşa'ya, Islahat Komisyonu başkanlığı uhdesinde kalmak üzere yeni teşkil edilen Talim Sefine-i Harbiyesi Nezareti'nin ilave memuriyet olarak verildiği bildiriliyordu. Boşalan liman başkanlığına ise bahriye feriklerinden Edhem Paşa tayin edildi (23 Zilkade 1286/24 Şubat 1870)[48].

Islahat-ı Bahriye Komisyonu başkanlığında bulunan Hobart Paşa'nın memur olduğu işlerde görülen gayretli çalışmaları üzerine ikinci rütbeden bir adet Mecidiye nişanı ile taltif edilmesine karar verilmiş ve Bahriye Nezareti'nden yazılan bir tezkire

[43] Hobart Paşa, s. 140-141.
[44] Çoker, a.g.m., s. 169.
[45] BOA, **A.MKT.MHM** 438/35. Bu konuda ayrıca **A.MKT.MHM** 425/90 ve **C.BH** 10558 numaralı vesikalarda da malumat bulunmaktadır.
[46] BOA, **HR.TO** 451/53.
[47] BOA, **İ.DH** 591/41120.
[48] BOA, **İ.DH** 607/42333.

ile durum sadarete bildirilmiştir[49]. Sadrazam tarafından keyfiyet padişaha arzedilmiş ve çıkan irade ile Hobart Paşa'ya ikinci rütbeden bir adet Mecidiye nişanı verilmesi onaylanmıştır (14 Şaban 1287/7 Kasım 1870)[50].

Hobart Paşa 20 Ekim 1870 tarihiyle sadaret makamına bir ariza takdim etmiştir. Arizasında, Osmanlı hizmetine girmesine karşılık 33 yıl emek verdiği İngiltere bahriyesinden alacağı mükafat ve maaşları terk etmeye mecbur kaldığını, yaşlılığında ise çoluk çocuğunu geçindirecek bir şeye sahip olmadığını ifade ederek mukavelesinin müddeti olan beş senenin on seneye uzatılarak bu suretle yedi sene daha Osmanlı Devleti hizmetinde bulunmasının lütfedilmesini istemektedir[51].

Sadaret makamı Hobart'ın arizasını ve vaziyeti Bahriye Nezareti'ne ileterek nasıl davranılması gerektiği konusunda görüş bildirilmesini istemiş, bunun üzerine Bahriye Nezareti tarafından yazılan tezkirede kendisinin istihdamından hasıl olan istifadeye nazaran istihdam müddetinin uzatılmasının münasip olacağı belirtilmiştir[52]. Bunun üzerine sadrazam tarafından padişaha yazılan tezkirede Hobart Paşa'nın beş seneden ibaret olan kontrat müddetinin on seneye çıkarılmasına dair talepte bulunduğu belirtildikten sonra gerçekten de paşanın bahriyece görülen güzel çalışmalarından ve kendisinin memur olduğu işlerde göstermekte olduğu gayretlerden dolayı kontratının uzatılmasının münasip olacağı, bununla birlikte ne şekilde emir buyurulursa ona göre hareket edileceği ifade edilmiştir. Çıkan iradede "paşa-yı müşârun-ileyhin konturatosunun temdîd-i müddeti şeref-sünûh ve sudûr buyurulan emr ü irâde-i seniyye-i hazret-i mülûkâne îcâb-ı celîlinden olarak" denilmek suretiyle Hobart Paşa'nın kontrat müddeti on seneye çıkarılmıştır (3 Muharrem 1288/24 Mart 1871)[53].

Tersane-i Amire feriklerinden Hobart Paşa'nın memur olduğu işlerde güzel hizmet ve gayreti görülmekte ve bu gibilerin bir şekilde taltif edilmeleri gerekmekte

[49] BOA, **İ.DH** 623/43304, lef 2; DMA, **MKT** 114/25.
[50] BOA, **İ.DH** 623/43304, lef 1.
[51] BOA, **İ.HR** 248/14757, lef 1; **HR.TO** 453/65.
[52] BOA, **İ.HR** 248/14757, lef 2.
[53] Aynı vesika, lef 3.

olduğundan kendisine ikinci rütbeden bir adet Osmani nişanı verilmesine dair Bahriye nazırının sadarete yazdığı tezkire padişaha arz edilmiş ve çıkan irade ile Hobart Paşa'ya mezkur nişan ihsan olunmuştur (13 Şevval 1291/23 Kasım 1874)[54].

Hobart Paşa, 1876 yılı Mayıs'ının son günlerine doğru bazı Osmanlı savaş gemileriyle Akdeniz'e gitmekle görevlendirilmiştir. Bazı yabancı devletlere ait çok sayıda savaş gemisinin Akdeniz'de bulunan Osmanlı sahillerinde gezmekte olmasından dolayı bunlara karşı gösteriş yapmak ve seyyar halinde bulunmak üzere Bahriye Meclisi azasından Hobart Paşa'nın bu seyyar Osmanlı filosunun kumandanlığına tayini kararlaştırılmıştı. Diğer bazı Osmanlı savaş gemileri de gruplar halinde Akdeniz'deki çeşitli Osmanlı sahillerinde bulunacaktı. Hobart Paşa refakatindeki savaş gemileriyle Selanik, Golos, Girit, Ostropalya (İstanbulya), Kaşot, Kerpe ve Rodos ve mülhakatı bulunan yerlerde gezecekti. 30 Mayıs Salı günü İstanbul'dan hareket edecek olan Hobart Paşa'ya 200 Osmanlı lirası harcırah ve memuriyet ve hareketinin ne olduğunu bildiren bir de talimat verilecekti[55].

Hobart Paşa, maiyetinde bulunan beş Osmanlı savaş gemisiyle[56] seyyar halde gezecek, Girit adasında altı, Selanik limanında dört, İzmir'de iki, Midilli adasında yine iki ve Çanakkale'de de vilayetin maiyetinde bir Osmanlı savaş gemisi bulunacaktı[57]. Akdeniz'de gövde gösterisi yapacak Osmanlı savaş gemilerinin adedi böylece yirmiye ulaşıyordu.

Bahriye Nezareti ile sadaret arasında yapılan görüşme ve yazışmalardan sonra durum sadrazam tarafından bir tezkire ile padişaha bildirildi. Çıkan irade ile de bu hususta müsaade alındı[58]. İlginçtir ki donanmanın bu Akdeniz'e gönderilmesi işi tam Sultan Abdülaziz'in hal'ine tesadüf etmektedir. Şöyle ki sadrazam tarafından durumun bir tezkire ile saraya arzedildiği gün olan 6 Cemaziyelevvel 1293/30 Mayıs

[54] BOA, **İ.DH** 692/48347.
[55] BOA, **İ.DH** 723/50443, lef 1.
[56] Hobart Paşa'nın refakatinde bulunacak Osmanlı savaş gemileri Selimiye firkateyni, zırhlı Asar-ı Şevket, zırhlı Necm-i Şevket, zırhlı İclâliye ve Resmo vapuruydu.
[57] Aynı vesika, lef 3.
[58] Aynı vesika, lef 2.

1876 sabahı Sultan Abdülaziz hal' edilmişti. İradenin çıktığı gün ise (7 Cemaziyelevvel 1293) tahtta Sultan Beşinci Murad oturuyordu.

22 Şevval 1293/10 Kasım 1876 tarihinde, memur olduğu işlerde gösterdiği gayret ve sadakatten dolayı Bahriye Feriki Hobart Paşa'ya, birinci rütbeden bir adet Mecidiye nişanı verilmesine dair irade çıkmıştır[59]. Kendisine bu nişanın verilmesinden bir gün önce Hobart Paşa, bahriye nazırına yazdığı bir arizada Osmanlı Devleti ile olan kontrat müddetinin yakın bir zamanda biteceğinden bahisle müddetin bitiminde İngiltere'ye çağrılabileceğini belirtip "ömrü oldukça padişah hizmetinde istihdam edilmek ve o yolda canını feda etmek emelinde bulunduğundan" kontratının yenilerek 10 sene daha uzatılmasını istemektedir.

Bahriye nazırı sadarete yazdığı tezkirede, Hobart Paşa'nın Osmanlı Devleti'nde istihdam edileceği zaman önce beş seneden ibaret olan mukavelesinin sonradan beş sene daha ilavesiyle on seneye uzatıldığını, bu müddet de yakında biteceğinden kendisinin Osmanlı Devleti hizmetinde daimi suretle istihdam edilmesi arzusunda bulunduğunu ve mukavelenin yenilenerek on sene daha uzatılmasını istediğini belirtmiştir.

Sadrazam tarafından vaziyet Padişah II. Abdülhamid'e arzedilmiş ve bahriye fenlerinde ve kumandada mahareti mükemmel olan Hobart Paşa'nın memuriyetinde kalmasının devletçe de gerekli olduğu bildirilmiştir. Çıkan irade ile de Hobart Paşa'nın kontratının on sene daha uzatılmasına karar verilmiştir[60].

E- 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşındaki Faaliyetleri

Harbin ilanından birkaç gün önce deniz muharebesi bakımından keşifte bulunmak için Tuna'ya gönderilen Hobart Paşa, düşmanın yapacağı saldırıların önünü kesmek için gereken planları düzenlemiş ve Rusçuk'ta bulunduğu bir sırada harp ilan edilmişti. Yaptığı süratli hazırlıklarla düşmanın her türlü saldırısına karşı

[59] BOA, **İ.DH** 735/60204. Aynı vesikada diğer bazı paşalara da ikinci rütbeden Mecidiye nişanı verilmesinden bahsedilmektedir.
[60] BOA, **İ.DH** 736/60317.

koymak istemesine karşılık Sünne (Sulina) ağzında bulunan Osmanlı donanmasına katılması konusunda sert bir emir almış olmasından dolayı, Rusların İbrail ve Kalas dışında inşa ettiği tabyalara ve nehre koyduğu söylenen torpillere aldırış etmeyerek gemileriyle o yoldan donanmaya katılmaya karar vermiştir.

Rus istihkamlarından geçecekleri zaman ne gibi tehlikelerle karşılaşacaklarını keşfetmek için maiyetinde bulunan zabitlerden oluşan bir meclis kurduğunu ve bu meclisten oy birliğiyle yola devam kararı çıktığını belirten Hobart Paşa, İbrail ve Kalas'tan gece geçmek en uygun olduğundan dolayı hazırlıklarını tamamlayarak yola revan olduklarını, güneş battıktan üç saat sonra İbrail'in ışıklarının görünmeye başladığını, akıntının süratiyle gemilerin sevk gücünün kendilerine yüksek bir hız verdiğini ve gecenin kesif karanlığının kendilerini gizlediğini kaydetmektedir. Tehlikeye meydan bırakmamak için Rus tabyalarındaki topların gerektiği kadar aşağıya meyl ettirilemeyeceğini düşünerek mümkün olduğunca nehrin kenarından gitmeye çalıştıklarını, düşman istihkamları altına yaklaştıklarında sahilden üzerlerine doğru kırmızı alevler püskürtülmüş ise de kendilerinin çoktan oradan firar etmiş olduklarını, sahile düşman askerlerinin seslerini duyacak kadar yaklaşmış bulunduklarını ve bu sulardan kurtuluncaya kadar tam bir saat kırk dakika geçtiğini ifade etmektedir[61].

Bu tehlikeli yerlerden kurtulduktan sonra Hobart Paşa, nehir sahilinde bulunan Rus çadırlarına bir batarya top boşaltmaktan kendisini alamadığını ifade ediyor. Karadeniz'e çıktıktan sonra burada bulunan Osmanlı donanmasının başına geçen Hobart Paşa, Odesa ve Sivastopol limanlarına devamlı gidip gelmekte olan ve harp gemisi armasıyla donatılmış bulunan Rus posta vapurlarına göz açtırmadı[62].

Osmanlı-Rus Savaşı başlayıp daha üzerinden on gün geçmeden İngiltere elçiliğinden Hariciye Nezareti'ne gönderilen bir takrirde, İngiltere Devleti'nin bu savaşta tarafsız olması bakımından Hobart Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin bahriye işlerinde istihdam edilemeyeceği ifade ediliyordu. Hariciye Nezareti durumu Bahriye

[61] Hobart Paşa, s. 143-145.
[62] Hobart Paşa, s. 146.

Nezareti'ne bildirmiş, nezaret, keyfiyeti Bahriye Meclisi'ne havale ettiği gibi Hobart Paşa da durumdan haberdar edilmişti.

Bu durum karşısında Hobart Paşa, hayli vakitten beri Osmanlı Devleti hizmetinde bulunduğu halde şimdi harp sırasında hizmetten ayrılmayı vicdanen kabul edemeyeceğini ifade edip harpte güzel hizmetler ibraz etmek üzere Osmanlı hizmetinde kalmayı tercih ederek devleti tarafından sahip olduğu rütbeyi terk edeceğini beyan etti. Paşanın bu davranışı takdire şayan bulunmuş olduğundan keyfiyetin İngiltere sefaretine bildirilmesi ve Hobart Paşa'nın gösterdiği fedakarlığı takdir etmek üzere Babıali tarafından taltif edilmesi isteniyordu[63].

Bunun üzerine sadaret meseleyi padişaha arzetmiş ve paşanın taltif edilmesi konusunda da ev inşa etmek için arsa aradığı duyulduğundan gereken kolaylığın gösterilmesinin uygun olduğu belirtilmişti. Çıkan irade ile de buna müsaade edildi[64]. Diğer taraftan devleti tarafından Osmanlı hizmetinden ayrılması konusunda yapılan çağrıyı kabul etmemiş olduğu için Hobart Paşa'nın adı bir kere daha İngiltere bahriye defterinden silindi[65].

Osmanlı-Rus savaşında iki devletin Karadeniz'deki deniz kuvvetlerinin azlığından dolayı çarpışmaların az olduğunu, bununla beraber Osmanlı donanmasının umulanın ve beklenenin üstünde güzel hizmetlerde bulunarak sığınağı olmayan Karadeniz gibi tehlikeli bir yerde süratli torpidolarından hiçbirini kaybetmeksizin düşman taarruzlarından korunduğunu ifade eden Hobart Paşa, yalnız Tuna nehrinde iki ufak geminin nehrin tamamen düşman eline geçmiş olmasından dolayı telef olduğunu söyler[66].

Hobart Paşa emrindeki gemilerin bu savaş sırasında gördüğü en büyük hizmetlerden biri 1877 yılının Temmuz ayında, Hersek'te bulunan Süleyman Paşa kolordusunu Bar limanından alıp 12 gün içinde Dedeağaç'a çıkarmasıdır. Hobart

[63] BOA, **İ.DH** 746/61204, lef 1; DMA, **ŞUB** 109/103-A; **MKT** 284/151.
[64] BOA, **İ.DH** 746/61204, lef 3.
[65] Woods, s. 201.
[66] Hobart Paşa, s. 143.

Paşa bu seferin o asırda benzeri görülmemiş bir denizcilik hadisesi olduğunu ifade etmektedir[67].

Bu savaş sırasında Karadeniz'deki küçük Rus filosu, Hobart Paşa emrindeki Osmanlı donanmasının karşısına çıkmayı göze alamamış ve Sivastopol ve Odesa gibi şehirlerle Azak denizi boğazını kuvvetli bir şekilde tahkim etmekle yetinmişti. Hobart Paşa, Asar-ı Tevfik isimli sancak gemisiyle Karadeniz'i Rus akıncılardan temizlemişti[68].

Rusların çok kere beş-altı zırhlıdan oluşan Osmanlı donanmasına karşı mukabele edecek gemileri olmadığından beklentileri ve başarı ümitlerinin hep torpillerle ufak vapurlara kalmış olduğunu ifade eden Hobart Paşa, bunlara karşı aldığı tedbirlerden birisinin, bu ufak vapurların makinelerini işlemez hale getirmek veya bunları hareketten kesmek için Osmanlı donanmasındaki maiyet vapurlarını birbirine iplerle bağlamak suretiyle bir kordon oluşturmak olduğunu söylemektedir. Böylece Rus torpidolarının haberleri bile olmadan Türk vapurları tarafından yakalandığını ifade etmektedir[69].

Hobart Paşa bununla ilgili bir hadiseden de bahseder. Şöyle ki, bir defasında Osmanlı donanmasına hücum etmek üzere bir Rus vapuruyla beş torpido, Odesa'dan hareket etmişler, Osmanlı deniz kuvvetleri de bunu casuslar vasıtasıyla öğrenerek tedbirler almıştı. İşte bu sırada Osmanlı zırhlılarından biri üzerine hücum etmek isteyen bir Rus torpidosu torpilini ateşlemişse de isabet ettirememiş ve tam bu sırada ne olduğunu anlamadan Türk nöbetçi botlarının iplerine takılıp alabora olarak zapt edilmişti[70].

Saatte on üç deniz mili hıza sahip amiral gemisiyle bir gün kömür almak için Varna'ya uğrayan Hobart Paşa, ufukta bir duman göründüğünü haber alıp dikkatlice

[67] Hobart Paşa, s. 146-147; Woods, s. 206; İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c. 4, İstanbul 1972, s. 303. Hobart Paşa, Süleyman Paşa ordusunun kırk bin kişi olduğunu söylerken Danişmend bu sayıyı 25 bin kişi olarak gösterir.
[68] Woods, s. 206.
[69] Hobart Paşa, s. 149-150.
[70] Hobart Paşa, s. 154-155.

baktığında bunun bir vapur olduğunu görmüş, bu vapurun ise Rusya imparatorunun Livadya isimli yatı olduğu anlaşılmıştı[71]. Rus Çarının büyük paralar sarfederek inşa ettirdiği bu azametli yat zaman zaman Anadolu kıyı şehirlerine baskınlar düzenlemekteydi[72]. Derhal Livadya'nın peşine düşen Hobart Paşa, kendisinden yaklaşık dört mil uzakta görünen yatı bütün çabalarına rağmen yakalayamadı ve Livadya yakayı kurtararak Sivastopol limanına girdi. Paşa da geri döndü[73].

Hobart Paşa'nın Osmanlı-Rus savaşı sırasında gösterdiği son başarı, Çerkezlerin başlattığı isyanı desteklemek üzere Oçamçıra'dan karaya çıkan Türk kuvvetlerini imha edilmekten kurtarmasıdır. Türk donanmasıyla Batum'a giden Hobart Paşa, orada Derviş Paşa'nın karargahında bulunduğu bir sırada, gelen bir telgraftan Oçamçıra'da beş bin Türk askerinin sarıldığını ve durumlarının çok vahim olduğunu öğrenmişti. Bu birliklerin Sohum'a giden ricat yolları da Ruslar tarafından tutulmuştu. Derviş Paşa'nın isteği üzerine derhal sancak gemisi Asar-ı Tevfik'e dönüp hareket eden Hobart Paşa, sahile yaklaştığında Osmaniye zırhlısının demir atmakta ve Rus sahra toplarına cevap vermekte olduğunu gördü.

Burada bulunan Türk birliklerinin komutanı Hobart Paşa'ya başvurarak kendilerinin Batum'a sevk edilmesini talep etti. Maiyetinde bulunan İngilizlerden Woods[74] ve Mantrope beylerin hazırlayıp sundukları planı tatbik sahasına koyan Hobart Paşa, asker sevkinde kullanılacak geminin kifayetsiz olmasına rağmen aldığı bazı tedbirler sayesinde sabah güneşiyle birlikte donanmaya bağlı bütün filikaların sahile yanaşmasını emretmiş ve Rusların gözü önünde 24 saat boyunca Türk askerlerini gemilere naklettirmişti[75].

Harp devam ederken Hobart Paşa'nın, Bahriye Nezareti'ne çektiği bir telgrafla bazı harp malzemeleri talep ettiğini görüyoruz. Bunlardan dinamit, dinamit

[71] Hobart Paşa, s. 150-151.
[72] Woods, aynı yer.
[73] Hobart Paşa, s. 151-152.
[74] Meşhur Woods Paşa ki o zaman Woods Bey diye anılmaktaydı.
[75] Woods, s. 206-208.

barutu ve torpido edevatının noksanı için gereken yeni icat aletler kendisine Asar-ı Tevfik gemisiyle gönderilmişti (12 Zilhicce 1294/18 Aralık 1877)[76].

Savaştan Rusların galip çıkarak Ayastefanos'a kadar geldikleri bir sırada peş peşe Balkanlı devletler de bazı Osmanlı topraklarını işgal etmeye başlamışlardı. Bu sırada Yunanistan da güya Slavlığa karşı Yunan hukukunu temin bahanesiyle Teselya'ya 12 bin asker sevk etmişti[77]. İşte bu sıralarda Osmanlı Devleti Yunanlıların da herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermemesi için Golos ve Narda cihetlerine bazı savaş gemileri göndermeyi düşünmüştü. Narda sahilleri Korfu, Kefalonya ve Zanta adalarına komşu olup buraların muhafazasını sağlamak yalnız oraya tahsis edilen Osmaniye zırhlısıyla mümkün olamayacağından Narda sahillerine iki ve Morto taraflarına da iki gemi olmak üzere oralarda dört savaş gemisinin bulunması kararlaştırılmıştı. Gelibolu'da bulunan Mukaddime-i Hayr zırhlısı ile İstanbul'dan İzmir ve Muzaffer korvetlerinin tayin edilip gönderilmesi, bu korvetlerden birinin Osmaniye firkateyninin yanına verilerek Narda kıyılarında, Mukaddime-i Hayr ile diğer korvetin de Morto sahillerinde bulundurulması ve Ferik Hobart Paşa'nın bu gemilere kumandan tayin edilmesi düşünülmüştü. Bu konuda Bahriye Nezareti, Şura-yı Bahri'nin hazırladığı mazbata ile birlikte durumu tezkire ile sadarete bildirmiş, sadaret de vaziyeti padişaha arzetmişti. Çıkan irade ile de bahsedilen gemiler, Hobart Paşa'nın kumandası altında olarak Narda ve Morto sahillerine gönderilmişlerdi (1 Rebiulevvel 1295/5 Mart 1878)[78].

Bir vesikadan, daha evvel Golos taraflarına gönderilen beş adet Osmanlı harp gemisinin kumandasının da Hobart Paşa'da olduğu anlaşılmaktadır ki söz konusu vesikada "Golos'da bulunan donanma-yı hümâyûn kumandanı sa'âdetlü Hobart Paşa"nın gönderdiği bir telgraftan bahsedilmektedir (26 Rebiulevvel 1295/30 Mart 1878)[79]. Hobart Paşa, Osmanlı Rus savaşı sona erdikten sonra daha çok Yunanistan'la olan sınır tashihi meselesine dair çalışmalarda bulundu[80].

[76] DMA, **ER.HAR** 6/68.
[77] Danişmend, s. 307.
[78] BOA, **İ.MTZ(01)** 16/519; DMA, **MKT** 264/62.
[79] DMA, **MKT** 264/103-A.
[80] BOA, **İ.MTZ(01)** 17/562; BOA, **Y.EE** 147/7; BOA, **HR.TO** 7/70.

F- Hobart Paşa'nın Müşirliği ve Vefatı

7 Safer 1298/8 Ocak 1881 tarihinde çıkan bir irade ile Hobart Paşa'ya Osmanlı Devleti'ndeki askerî rütbelerin en yükseği olan müşirlik rütbesi ihsan olundu[81]. Hobart Paşa bahriyede istihdam edilen yabancı müşavirler içinde bu rütbeye yükselebilen tek kişidir. Kendisine müşirlik rütbesinin verilmesi üzerine Hobart Paşa padişaha takdim ettiği bir arizasında teşekkür etmektedir[82].

Hobart Paşa ile birlikte Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'ya da müşirlik rütbesi verilmişti. Her ikisine verilen bu müşirlik rütbeleri için birer menşur-ı âli çıkarılması hakkında yazışmalar olduğunu görüyoruz. Nihayet 9 Rebiulevvel 1298/8 Şubat 1881 tarihinde yazılan menşurların Hasan ve Hobart paşalara ulaştırılmasına dair irade çıkmıştı[83]. Kendisine müşirlik verildiği gün, yani 8 Ocak'ta, diğer bir irade ile Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Riyaseti'nin de Hobart Paşa uhdesine tevcih edildiği bildiriliyordu[84] ki bu Osmanlı bahriyesinin en yüksek makamlarından biriydi.

Osmanlı-Rus savaşı sırasında devleti tarafından yapılan çağrıya kulak asmayıp Osmanlı Devleti hizmetinde kalmaya devam etmesi sonucu adının İngiltere bahriye defterinden bir kere daha silindiğini gördüğümüz Hobart Paşa, 1885 yılında isminin tekrar listeye alınması için Lord Granvil'e müracaatta bulundu. Lord da bunun padişah hazretleri tarafından arzu ediliyorsa yerine getirileceğini söyledi[85]. İngiltere Mebusan Meclisi'nin 14 Temmuz 1885 tarihli içtimaında Hobart Paşa'nın rütbesinin iade edilmesinin aleyhinde bir teklif, 55'e karşı 107 oyla reddedilmişti[86]. Yapılan görüşmelerden sonra Hobart Paşa'nın isminin yeniden Admiralty listesine alındığı anlaşılmaktadır. Hatta eski listede "captain" olarak yazılı rütbesi bu yeni listede "vice admiral" olarak görünmektedir[87].

---

[81] BOA, **İ.DH** 822/66255. Müşir rütbesinin mülkiyedeki karşılığı vezirdir.
[82] BOA, **Y.PRK.MYD** 1/69.
[83] BOA, **İ.DH** 1295-1/101908; **İ.DH** 1295-1/101901; BOA, **Y.A.Res** 9/51.
[84] BOA, **İ.DH** 822/66250.
[85] BOA, **HR.TO** 61/41.
[86] BOA, **HR.TO** 61/67.
[87] Çoker, s. 169.

Rahat ve eğlenceli bir hayata sahip olan Hobart Paşa'nın boş vakitlerini avcılıkla geçirdiği bilinmektedir. Hatta o sıralarda Osmanlı ülkesinde kendisine en keskin nişancı olarak bakılıyordu. Kuvvetli bir fiziğe sahip olmasına rağmen geçirdiği bazı hastalıklar vücudunu zayıf düşürdüğünden doktorları da kendisine av yasağı getirmişti. 1886 yılının bir Şubat ayında bu yasağı delmesi, soğuğun da tesiriyle Hobart Paşa'yı fena halde etkileyerek yatağa düşürdü. Paşa, şiddetli üşütmenin tesiriyle kalp astımına yakalanmıştı[88].

25 Mayıs 1886 tarihinde padişaha yazdığı mektupta Hobart Paşa, vücudunda hiçbir iyilik göremediğini teessüfle arzedip beş doktorun muayene ve nezareti altında bulunduğunu fakat kuvvet kazanamadığını, doktorların ifadelerine göre daha yüksek enlemlere (arz) gitmesinin icap ettiğini, hizmet ifa etmeye muktedir olmadığından Osmanlı hizmetinden ayrılmaya mecbur olduğunu yine teessüfle belirttikten sonra padişaha yirmi seneye yakın bir zamandan beri hizmet ederek Osmanlı ülkesini vatanı gibi sevdiğini, fakat şimdi hizmet etmeye kuvveti olmadığından kendisince "en ahsen tarîk isti'fâ-yı me'mûriyet ve istid'â-yı bekā-yı teveccüh-i şehinşâh-ı ma'delet" olduğunu arzetmektedir. Yazdığı diğer bir mektupta ise Hobart Paşa, sıhhatinin geri gelmesinin birkaç ay süreceğini, zira yorulmaksızın odasını boydan boya gezmeye bile muktedir olamadığını ifade etmektedir.

Görüldüğü gibi Hobart Paşa istifa etmiş ve bunu padişaha arzederek çıkacak iradeyi beklemeye koyulmuştur. Padişahın isteğiyle Hobart Paşa'nın mektupları görüşülmek üzere Mabeyn'den Babıali'ye gönderilmiştir (26 Şaban 1303/30 Mayıs 1886)[89].

Sadaret, Hobart Paşa'nın tehlikeli surette hasta olduğu haber alındığından istifasının kabul edilmesi gerekeceğine, kendisine, devlete olan hizmeti gereğince maaş ve tayinatı nisbetinde bir maaşın tahsis edilmesinin de uygun olduğuna karar vererek durumu padişaha arz etti. Padişah Sultan İkinci Abdülhamid, istifasıyla maaş

[88] Woods, s. 205 ve 210.
[89] BOA, **İ.HR** 338/21943.

tahsisi hususunun bir kere de Meclis-i Vükelâ'da görüşülmesini arzu ederek kararı geri çevirdi (1 Ramazan 1303/3 Haziran 1886)[90].

Bunun üzerine aynı gün konu Meclis-i Vükelâ'da görüşüldü. İstifasının kabulü "ma'zeret-i vücûdiyesinden nâşî" tabiî olmakla beraber her ne kadar kendisine kontrat şartlarında olmadığından dolayı mazuliyet ve emeklilik maaşı verilemezse de uzun müddet devlet hizmetinde bulunması ve padişahın hususi merhametine mazhariyeti açısından kendisine aylık elli Osmanlı lirası maaş tahsisinin uygun olduğu belirtildi[91].

Hobart'ın istifasının kabul edilip edilmediğine dair bir vesikaya rastlamadık. Padişah onun istifa edip devlet hizmetinden çıkmasına razı olmuş gibi görünmemektedir. Nitekim istifasının kabul edilmediği anlaşılıyor. Bundan hemen sonra Hobart Paşa'nın hastalıktan dolayı hava değişikliğine muhtaç olduğu doktorlar tarafından tavsiye edildiğinden altı hafta zarfında gidip gelmek üzere İtalya'ya gitmesi için kendisine irade ile izin verildiği görülüyor[92]. Haziran ayının başlarında aldığı bu izinden hemen sonra Hobart Paşa, yanında eşi olduğu halde İtalya'nın Milano şehrine hareket etti.

Woods Paşa'nın hatıralarında anlattığına göre Hobart Paşa, İtalya'da bir gün hareket etmek üzere olan trene binmek için koşarken kalbi durarak öldü[93]. Hobart Paşa 18 Haziran 1886 tarihinde Milano şehrinde vefat etmişti. Nitekim aynı günün sabahı Milano şehrinden alınan bir telgraf Hobart Paşa'nın vefat ettiği haberini bildirmişti. Bu haberi Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa sadarete, Sadrazam Kamil Paşa da padişaha bildirdiler[94].

[90] BOA, **İ.DH** 990/78168.
[91] BOA, **MV** 10/50.
[92] DMA, **MKT** 496/94.
[93] Woods, s. 211.
[94] BOA, **Y.A.HUS** 192/62.

Hobart Paşa, vasiyetnamesinde, öldüğü zaman Haydarpaşa'daki Protestan mezarlığına gömülmesini yazmıştı[95]. Eşi tarafından bu hususun telgrafla haber verilmesi üzerine Sultan İkinci Abdülhamid tarafından cenazesini İstanbul'a getirmek üzere Tersane-i Amire'den münasip bir vapurun tahsis edilerek Cenova'ya gönderilmesi irade buyuruldu (18 Ramazan 1303/20 Haziran 1886)[96]. Milano'da vefat etmiş olduğuna göre naşının deniz yolundan getirilmesi daha kolay olacağından cenaze Cenova'ya nakledilmiş olmalıdır.

Tersane'de bu sıralarda bu hizmeti yerine getirmeye uygun vapur bulunmadığından İdare-i Mahsusa'nın İstanbul'da bulunan, bu işe elverişli vapurlarından Necid vapurunun Cenova'ya gönderilmesine karar verilerek gidiş ve dönüş masrafı olan 60000 kuruşun da Maliye Hazinesi'nden İdare-i Mahsusa müdürlüğüne verdirilmesine dair irade çıktı (21 Ramazan 1303/23 Haziran 1886)[97].

Böylece İstanbul'dan hareket eden Necid vapuru Cenova'ya vardı ve 2 Temmuz 1886 tarihinde Hobart Paşa'nın cenazesi mülkî ve askerî memurlar hazır oldukları halde Necid vapuruna yüklendi. Vapur aynı günün akşamı Cenova'dan İstanbul'a doğru yol verdi[98]. 7 Temmuz'da Suda limanına uğrayıp kömür alan Necid vapuru[99] yoluna devam ederek İstanbul'a geldi.

Hobart Paşa'nın naşının gerekli hazırlıklar yapılarak ve ileri gelen bahriye mensuplarından icap edenler de hazır bulunduğu halde padişahın emriyle Haydarpaşa'da bulunan İngiliz kabristanına defnedilmesi Mabeyn-i Hümayun'dan bildirilmiş ve cenazenin 24 Temmuz Cumartesi günü öğleden sonra saat ikide Haydarpaşa'ya gönderilmesine karar verilmişti. Cenazeyi karşılayacakları, köprüden alıp götürmek üzere İdare-i Mahsusa'dan bir vapur tayin edildiği gibi cenazeyi nakletmek için küçük vapurlardan birinin tayiniyle liman önüne gönderilmesi, ileri

[95] Woods, aynı yer.
[96] BOA, **İ.DH** 992/78360.
[97] BOA, **İ.DH** 993/78469. Bu paranın çok sonra Bahriye tahsisatından mahsup edilmesine karar verilmişti (DMA, **MKT** 493/46).
[98] BOA, **Y.A.HUS** 193/7; BOA, **HR.TO** 338/10.
[99] BOA, **Y.PRK.ASK** 33/54.

gelen zabitlerden beş-on kadarının ve bir bölük asker ile mızıkanın da orada bulundurulması istenmişti[100].

Hobart Paşa'nın naşının rütbesine uygun askerî bir törenle kaldırılmasına dair gerekli hazırlıkları yapmak üzere Woods Paşa'ya da görev verilmişti. Woods Paşa hatıralarında bu törenin görülmeye değer olduğunu, merasimde Sadrazam Kamil Paşa, Mehmed Paşa ve padişahı temsilen de kendisinin kortejin en önünde yürüdüklerini, yüksek askeri komutanlar ile büyük bir subay kalabalığının cenazeyi takip ettiğini, mezarın başına çelenkler konurken bir manga askerin saygı atışında bulunduğunu kaydetmektedir[101].

G- Hobart Paşa'nın Bazı Lâyihaları

5 Şubat 1880 tarihinde padişaha yazdığı tezkirede Hobart Paşa, İngiltere parlamentosuna aza seçilebilmesinin mümkün olacağına dair İngiltere'deki bazı dostlarından malumat aldığını ve eğer seçilirse Osmanlı Devleti'nin haklarını orada daha iyi savunabileceğinden bahsedip bunun iradeye bağlı olduğunu belirttikten sonra Osmanlı bahriye askerinin İngiltere'de geçerli usul esas alınarak tensikatı icra edilmesini müzakere etmek üzere Tersane-i Amire'de toplanan komisyona ne kendisinin ve ne de Osmanlı hizmetinde bulunan İngiliz zabitlerinden birinin aza tayin edilmemiş olduklarını, komisyon azalarının Osmanlı donanması için icrası lazım gelen ıslahat ve idare usul ve kaidelerinden habersiz kimseler olduğunu ifade etmektedir.

Daha önce Tersane-i Amire'de inşasına başlanılmış olan gayet kıymetli bir zırhlı geminin henüz tamamlanmamış olduğunu, eğer gerekli ihtiyat tedbirleri alınıp icra edilmeyecek olursa tasarrufa gidilmek düşüncesiyle inşaatı yarım bırakılan bu geminin tamamlanmış olan kısmının sakat kalacağını söylemektedir.

[100] DMA, **MKT** 507/45.
[101] Woods, aynı yer.

Teşkil edilmesi düşünülen Şirket-i Bahriye-i Osmaniye'nin hemen mukavele şartlarının ifa edilmesi için Fransa ile İngiltere'den pek çok sermaye tedarik edilmiş olduğu halde sonradan Şirket-i Hayriye tarafından vuku bulan teklif kabul edilecek olursa iyi olmayacağını, zira Şirket-i Hayriye'nin kafi sermayesi olmadığı gibi hazırlıklarını yavaş yavaş tamamlamak üzere altı sene mühlet istediğinden bu hayırlı işlerin gecikeceğini ve belki de gerçekleşmeyeceğini, Şirket-i Hayriye'nin İngiliz ve Fransızlardan oluşan bir kumpanyanın Osmanlı sancağı altında, Osmanlı memleketlerinde ticareti eline geçirebileceğinden ziyadesiyle telaş edip korkan Avusturyalı Loid kumpanyasıyla birlikte hareket ettiğini ifade etmektedir[102].

1880 yılının Aralık ayında Hobart Paşa, izahat istenmesi üzerine Yunanistan'ın bahriye bakımından yaptığı hazırlıklarla bunlara karşı alınması gereken tedbirlere dair bazı bilgiler vermişti. Şöyle ki Hobart Paşa, Yunanlıların denizcilik bakımından yaptığı hazırlıkların en büyüğünün torpil kullanmaktan ibaret olduğunu, biner lira kıymetinde hücum için torpido kullanmaya mahsus Amerika'dan yirmi adet ve Marsilya'dan da dört tane istimbot satın aldıklarını işittiğini ve dört tane de savaş gemileri olduğunu ifade etmektedir. Yunanlıların şimdilerde Narda ve Golos körfezlerine ve bir rivayete göre de Girit taraflarına torpidolar ile hücum etmek ve Golos körfezinin boğazına sabit torpiller koyarak körfezi tamamen kapatmak yolunda olduklarını, şu halde torpido vapurları alınarak mukabele edilmesi gerekirse de bunlardan şu anda elde mevcut bulunmadığından ve yeniden celp ve imaline başlanırsa az zamanda tedarik olunamayarak uzun vakte muhtaç olacağından torpido hücumlarından Osmanlı savaş gemilerini korumak için şimdilik en kolay yolun İngiltere devletinin kullandığı şipka[103] usulünü kullanmak olduğunu belirtmektedir.

Gereken şipkaların Tersane-i Amire'de beş-on gün içinde imalinin mümkün olduğunu, fakat Osmanlı donanmasının, torpido vapurlarına mutlaka sahip olması gerektiğinden üç dört tanesinin tedarik edilmesinin zaruri bulunduğunu, düşman

[102] BOA, **Y.PRK.MYD** 1/43.
[103] Şipka, halattan veya telden örülmüş ağlara denir. Torpidolara karşı gemileri korumak için ve daha başka maksatlarla kullanılırdı (Lûtfi Gürçay, **Gemici Dili**, İstanbul 1943, s. 359).

torpillerinin tahribinde kullanılmak üzere yeni mitralyözler icat edilmiş olduğundan bunlardan da Osmanlı savaş gemilerinin her birinde iki tane bulunması gerektiğini, ayrıca her gemiye birer istimbot tedarik edilmesi de gerekli olup bunların şimdiden temin edilmesini tavsiye etmektedir.

Morto limanının Korfu'ya yakınlığı bakımından orada bulundurulacak savaş gemilerinin torpido kullanmaya mahsus Yunan istimbotlarının zararlarından korunmasında güçlükler göründüğünden bu limanda Osmanlı savaş gemisi bulundurmaktan vazgeçilmesini söylemektedir.

Bahsi geçen dört Yunan savaş gemisinden birisinin Feth-i Bülend büyüklüğünde, her biri on santimetre çapında on topu hamil, iki adet mükemmel hücum istimbotuna sahip, zırhlı bir gemi olduğunu ve saatte on beş mil mesafe kat edebildiğini, iki geminin ahşap savaş gemileri olup birisinin on iki ve diğerinin yirmi dört topa sahip bulunduğunu, dördüncü geminin ise eski, ufak ve işe yaramaz bir şey olduğunu beyan etmektedir[104].

Yine 1880 yılının Aralık ayında Hobart Paşa, bu defa doğrudan bir layiha takdim etmiştir. Rusya Devleti'nin yeni icat savaş gemileri inşa etmeye başlayıp eski gemilerini iptal ettiğini ifade eden Hobart Paşa, bu yeni gemiler hakkında malumat vermekte ve Kraft adı verilen bu gemilerden Yunanistan'ın sipariş ettiğini söylemektedir.

Osmanlı gemilerinin durumundan da bahseden ve bunların artık birçoğunun eskimiş, eski usulde gemiler olduğunu ifade eden paşa, Mesudiye hariç diğerlerinin son zamanda inşa olunan gemilere karşı duramayacağını, Rusların yeni gemileriyle bir taarruzları vukuunda işin oldukça zor olduğunu söylemektedir.

Osmanlı Devleti'nin de yeni gemiler tedariki için teşebbüse geçmesi gerektiği üzerinde durduktan sonra Mesudiye haricindeki eski usul gemilerin kendisi

[104] BOA, **Y.PRK.KOM** 3/4.

tarafından İngiltere ve Fransa'dan getirilecek müşterilere veya zuhur edecek taliplere satılmasını, elde edilecek paranın bir kısmı ile yeni tarz gemiler inşa edilmesini, geri kalan paranın da ya bahriyeye ait işlere veya başka yerlere sarf edilmesini tavsiye etmektedir[105].

Hobart Paşa 1867 yılından 1886 yılına kadar yaklaşık 19 sene Osmanlı hizmetinde kalmış ve bu süre zarfında Osmanlı bahriyesi için büyük işler başarmıştır. Hobart Paşa'nın milletimiz hakkındaki "Türkler gibi efendilere hizmet etmek hiç zor değil, çünkü hizmetlerindeki yabancılara son derece nazik ve müşfik muamele ediyorlar. İzzet-i nefislerini rencide edecek bir harekette bulunulmazsa ve öğüt verirken fazla tenkide kapılınmazsa kendileriyle geçinmek çok kolay. Müşavir sıfatıyla ileri sürdüğüm teklifler daima iyi niyetle benimsenmiştir. Sultan beni yaverlerinden biri gibi taltif etmiş ve beni bir arkadaş gibi kendisine yakın görmüştür." sözleri meşhurdur.

Türk deniz erlerinden bahsederken de "Türkler, her zaman olduğu gibi aslan gibi cesur ve kuzu gibi itaatkar. Muhteşem bir orduları ve birinci sınıf bir Avrupa devletinin bile haklı olarak övünebileceği bir donanmaları var" diyen Hobart Paşa'nın, ölümünden sonra İngiliz Daily Telegraph gazetesi onun hakkında şöyle yazıyordu:

"Kalben soylu bir İngiliz olmakla beraber inanışlarında ve güttüğü politikada güçlü ve heyecanlı bir Türk aşığıydı. İstidadını ve hayatını Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü savunmaya adadı. Kılıcıyla olduğu kadar kalemiyle de Türk kültürünü ve Türk bütünlüğünü savundu[106]."

[105] BOA, **Y.PRK.MYD** 1/70. Lâyihanın tamamı için bkz. Ek A-3.
[106] Yusuf Mardin, "Osmanlı Donanması'nda İngiliz Paşalar", **Yıllarboyu Tarih**, IX/10, İstanbul Ekim 1982, s. 31.

II- WOODS PAŞA

A- Kısa Biyografisi

1842 yılında Manş kanalı adalarından Jersey'de doğan Henry Felix Woods, on yaşında Greenwich'deki deniz kolejine girmiş, 1858 yılında da fiilen İngiltere bahriyesine dahil olmuştur. Deniz hayatının başladığı Rollo okul gemisinde Kraliçe Viktorya'nın oğlu Edinburg Dükü Edward ile çok iyi arkadaş olmuştur. Woods, Rollo'dan sonra Batı Afrika sahilleri filotilla komodorunun sancak gemisi Ancher'e atanmış, bundan sonra da bu sahillerde esir ticaretini yasaklamakla görevli Vesuvius gemisinde görev yapmıştır. Buradan altı ay Manş Denizi'nde görev yaptığı Rhadamanthus gemisine, sonra da Charybdis adlı gemiye atanan Woods, 1860-1866 yılları arasında Uzakdoğu'da bulunan İngiliz gemilerinde görev almıştır.

1866 yılında İngiltere'ye dönmüş ve aynı yıl yüzbaşılığa yükselmiştir. 1867 yılı Temmuzunda İngiltere'nin İstanbul Büyükelçiliği istasyoner gemisi olan Caradoc'un ikinci komutanlığına atanmış, bu görevi sırasında İstanbul Boğazı'nın Karadeniz girişine fener gemisi konulması, her iki sahilde cankurtaran servislerinin kurulması ve ayrıca boğaza girip çıkan gemilerin bu hizmetler sebebiyle ödeyecekleri resim ve harçların tarifesini hazırlamakla görevli olarak teşkil edilen komisyonda görev almış, başarılı geçen bu faaliyetleri Osmanlı Bahriye Nezareti ile ilişkilerini artırmıştır.

Başarılarıyla Osmanlı yöneticilerinin dikkatini çeken Henry Woods, İngiltere Devleti nezdinde yapılan teşebbüsler sonucu 1869 yılının sonlarında Bahriye Mektebi'nde muallimlik yapmak üzere kaymakam (yarbay) rütbesiyle Osmanlı bahriyesi hizmetine girmiştir. Osmanlı bahriyesinde 40 yıl kadar hizmette bulunduktan sonra II. Meşrutiyet'in ilanı ve Sultan İkinci Abdülhamid'in tahttan

indirilmesinden sonra emekli edilerek Osmanlı bahriyesindeki hizmetine son verilmiştir. İlişiğinin kesilmesi ise 1914 yılındadır.

Woods Paşa, Birinci Dünya Savaşı'nın çıkıp Osmanlı Devleti'nin Almanya ile beraber İngiltere ve müttefiklerine karşı savaşa girmesine kadar İstanbul'da kalmaya devam etmiştir. Türkiye'yi ikinci vatanı kabul eden paşa, savaşın sona ermesinden sonra İstanbul'a gelen ilk yabancı olmuş, fakat eşinin ölümü üzerine fazla kalmayarak İngiltere'ye dönmüştür. 1919 yılında kısa süreliğine tekrar İstanbul'a gelen Henry Woods, 18 Şubat 1929'da Montekarlo'da 87 yaşında iken ölmüştür[107].

B- Osmanlı Bahriyesi Hizmetine Girişi

Yukarıda işaret edildiği gibi Henry Woods, 1867 yılının Temmuz ayında İstanbul'a gelmiş ve İngiltere sefaretinin istasyoner gemisi olan Caradoc'un ikinci komutanlığına atanmıştı. Woods'un Osmanlı bahriyesine girmesine kadar geçen iki yıllık süredeki en önemli faaliyeti, boğazın girişine fener dubası konulmasıyla ilgilidir. Karadeniz'in fırtınalı suları bilhassa Boğaz'ın girişinde, kışları büyük kazalara sebebiyet verdiğinden İstanbul Boğazı'nın girişine bir fener dubasının demirleyip gelen geçen gemilere yol göstermesi Henry Woods tarafından, boğaz ağzında meydana gelen kazalarla ilgili kurulan uluslararası komisyona teklif edilmişti. Kendisinin de bir üyesi olduğu komisyonun bu teklifi kabul etmesiyle Woods, bu konuda bizzat çalışmalarda bulunarak İstanbul Boğazı'nın ağzına söz konusu fener gemisini demirleyip faaliyete başlamasını sağladı[108].

Sultan Abdülaziz'in çıktığı Avrupa seyahati sırasında bir İngiliz deniz misyonunun Osmanlı bahriyesinin modernleşmesi için Türkiye'ye gönderilmesi konusunda görüşmeler yapılmıştı. Fakat daha sonra bu konu Girit isyanıyla ilgili Avam Kamarası'nda yapılan görüşmeler ve Hobart Paşa'nın beklenmedik bir şekilde

[107] Woods, s. 11-16.
[108] Woods, s. 27-55.

Osmanlı bahriyesi hizmetine girmesiyle sonuçsuz kalmıştı[109]. Fakat yaklaşık iki yıl sonra iki devletin idarecileri bu hususu yeniden gündeme getirdiler. Osmanlı hükümeti İngiltere'den seyrisefain öğretecek iki denizci, iki topçu ve deniz talebelerine komuta edecek albay rütbesinde bir subay gönderilmesi konusunda talepte bulundu[110]. Bu sırada da Henry Woods, fener gemisindeki başarılarıyla Bahriye Nezareti'nin dikkatini çekmişti. Onun da gönderilecek subaylar listesinde adının bulunması İngiltere Devleti'nden bilhassa talep edildi. Woods, Mekteb-i Bahriye'de muallim olarak istihdam edilecekti.

Woods'un Osmanlı bahriyesine girmesi münasebetiyle Tersane-i Amire Meclisi ile bir mukavele akdettiğini görüyoruz. Bu konuda Tersane Meclisi'nin hazırladığı mazbatada, Mekteb-i Bahriye talebelerine İngiltere Devleti'nin bahriye mektebi usulüne uygun olarak bahriye fenlerinin her nev'inin öğretilip kabiliyetli ve teknik bilgi sahibi talebe yetiştirilmesi istendiğinden bu maksadın yerine getirilmesi için İngiltere Devleti bahriye zabitlerinden olup bir müddetten beri İstanbul'da bulunan Woods'un liyakat ve iktidar sahiplerinden olduğu İngiltere sefarethanesinden de tasdik edildiğinden Bahriye Mektebi muallimliğine tayin edilmek üzere Tersane-i Amire Meclisi'ne celp edildiği, Osmanlı bahriye hizmetinde ne kadar müddet bulunacağına, memuriyeti neden ibaret olacağına ve ne kadar maaşla hizmet göreceğine dair bir mukavele tanzim edildiği belirtilmektedir[111].

10 Teşrin-i Evvel 1285/22 Ekim 1869 tarihinde akdedilen bu mukavelede; Woods'un Bahriye Mektebi talebelerine mahsus talim gemisinde veya mektepte talebelere her türlü denizcilik bilgisini güzelce öğretmeğe çalışacağı ve bu konuda mektep nazırı tarafından kendisine gösterilecek hususları ifa etmeyi taahhüt ettiği; mukavele tarihinden itibaren dört sene müddetle Osmanlı Devleti hizmetinde istihdam olunacağından bu tarihten itibaren geçerli olmak üzere aylık elli İngiliz lirası maaş verileceği ve bu mukavelenin imzası sırasında da bir defaya mahsus masrafları için elli lira alacağı; Woods'un Tersane-i Amire'de istihdam edilmesi

[109] Woods, s. 59 ve 204.
[110] Woods, s. 59.
[111] BOA, **İ.HR** 241/14307, Lef 2.

askerî sıfata sahip olmasını gerektireceğinden kendisine kaymakamlık rütbesi verilip kaymakamlık elbisesi giyeceği, fakat tayinat, elbise bedeli ve hizmetten ayrıldıktan sonra emeklilik maaşı verilmeyeceği; mukavelenin müddeti bulunan dört senenin sonunda hizmeti sona ererse yol masrafı ve benzeri hiçbir şey verilmeyeceği kararlaştırıldı[112].

Bu esnada Woods'un Osmanlı hizmetine girmesine müsaade alınmasına dair İngiltere elçiliğine Fransızca bir müzekkire verilmiş ve bu konuda olumlu cevap verildiğini belirten elçilikten İngilizce bir takrir gelmişti. Böylece hiçbir mani kalmadığından bahriye nazırı tarafından mukavele ile mazbata bir tezkire ile sadarete gönderildi. Sadrazam da vaziyeti hulasa ederek meseleyi padişaha arz etti. Çıkan irade ile Woods'un Osmanlı bahriyesine muallim olarak tayini gerçekleşti (21 N 1286/24 Aralık 1869)[113].

C- Bahriye Mektebi Muallimi Woods Bey

Woods, Heybeliada'da bulunan Bahriye Mektebi'nde vazifeye başladı. Kısa süre sonra da evlendi. İkametgâhı da Heybeliada'da idi. Woods, hatıralarında can sıkıcı olan görevini, dershanede birçok konularda ders vermek ve başarı gösteren bir grup öğrencinin denizcilikte ilerlemelerini sağlamak olarak gösteriyor. Öğrencilerini genel olarak zeki bulan Woods, hayalci taraflarının kuvvetli olduğunu belirtiyor[114].

Kaymakam Woods Bey, dört yıl kadar Bahriye Mektebi'nde ders verdi. Bu esnada Bahriye Mektebi Nazırı Said Paşa'ydı. Woods, Said Paşa ile çok iyi anlaştığını belirtmektedir. Süleyman Nutkî Bey hatıralarında, Said Paşa'nın mektebe nazır tayin edilmesiyle her şeyde bir düzen ve yenilik ortaya çıktığını, İngiltere'den öğretmenler ve eğitimciler çağırıldığını, öğrencilerden ilerlemeye kabiliyetli olmayanların çıkarılarak sınıflar arasında karşılıklı itibar oluşturulduğunu ifade etmektedir[115].

---

[112] BOA, **İ.HR** 241/14307, Lef 1.
[113] BOA, **İ.HR** 241/14307, Lef 9.
[114] Woods, s. 60.
[115] **Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları**, (haz. Nurcan Bal), İstanbul 2003, s. 4.

Said Paşa nazırlıktan ayrıldıktan sonra yerine Mirliva Hacı Ali Paşa tayin edildi. Woods Paşa, kıskanç olarak tavsif ettiği Ali Paşa'nın kendi eğitim sisteminin hatalı olduğunu iddia ettiğini, kendisinin kaptanlık öğrettiğini söyleyip bunun ise talebeler kaptan olana kadar hiçbir işe yaramayacağı iddiasında bulunduğunu belirtiyor. Buna karşı Woods, açık ve sert bir dille ona kaptanın esas vazifesinin ne olduğu hakkında bir şey öğrenmeden bir gemiye komuta ehliyetini nasıl kazanabileceğini sorduğunu, bunun üzerine Hacı Ali Paşa'nın bir daha işine karışmadığını ifade etmektedir[116]. Son sınıftaki talebelerinin gemi içi eğitimlerine Adalar etrafında düzenlenen seferlerle devam eden Woods Bey, öğrencilerinin bu gezilerden son derece zevk aldığını ve çok zeki ve yüksek zeka sahibi olduklarını söylemektedir[117].

Dört yıl sonunda Woods, mektep muallimliği devam etmekle beraber dershanede ders verme vazifesi nihayete ererek 1873 yılı sonlarında mektep gemisi olan Hüdavendigâr firkateynine seyir hocası olarak tayin edildi. Bu sırada mevsim kış olup firkateyn Girit'in Suda limanında demirliydi[118]. Haziran başına kadar orada kaldıklarını belirten Woods, bir sabah Tunus'a kadar Afrika sahilleri boyunca seyretmek üzere denize açılmaları hususunda emir geldiğini ve Bingazi'ye doğru gittiklerini, yolda sert bir rüzgara tutularak batma tehlikesi geçirdiklerini, mizana direği dahil ana yelken ve diğer küçük yelkenleri kaybettiklerini, karaya sürüklenecekleri sırada dümene hakim olarak bir koya sığındıklarını anlatmaktadır. Yardımcısı Hüsnü Bey'in geminin yalpa vurması sebebiyle kopmak üzere bulunan filikalardan birini bağlamaya uğraşırken dalgalar tarafından denize sürüklenmek tehlikesi atlattığını hikaye ettikten sonra tekrar Suda limanına döndüklerini kaydetmektedir.

[116] Woods, s. 63-64.
[117] Woods, s. 64.
[118] Gös. yer. Hüdavendigar gemisinde bulunan talebelerden biri de Süleyman Nutkî Bey'dir. O da hatıralarında Hüdavendigar firkateyninin bu seyahatinden bahseder. Süleyman Nutkî, Woods'un bundan sonra görev aldığı gemi olan Muhbir-i Sürur firkateyninde de bulunmuştur.

Bir iki hafta sonra Hüdavendigar firkateyni Suda limanından tekrar demir almış ve doğruca Bingazi'ye varmıştır. Orada 24 saat kaldıktan sonra da Trablusgarb'a geçmiştir. Tripoli dediği Trablusgarp hakkındaki müşahedelerini anlatan Woods, oradan Tunus'a gittiklerini ve Tunus'tan da geriye İstanbul'a döndüklerini belirtmektedir[119].

Hüdavendigar firkateyni İstanbul'a döndüğünde eski olduğu gerekçesiyle hurdaya çıkarıldı. Bu sırada Woods, evinde birkaç ay istirahat etti. Hüdavendigar'ın yerine ise yeni bir okul gemisi tayin edildi. Eski zaman gemilerini andıran ve ismi Muhbir-i Sürur olan bu gemi Amerika'da inşa edildikten birkaç yıl sonra Amerikan Hükümeti tarafından Sultan Abdülmecid'e hediye edilmişti. Mektep gemisi olarak tayin edilmesi üzerine kızağa çekilerek genel bir bakım ve tamire tabi tutuldu[120].

Muhbir-i Sürur firkateyni, mektep talebeleriyle birlikte Hindistan'a kadar gidecekti. Woods, mektep gemisinin bu seyahatine de katıldı. İstanbul'dan harekete geçen Muhbir-i Sürur, doğruca Portsait'e yönelmiş, kanaldan geçtikten sonra da Kızıldeniz'e çıkıp Hudeyde'ye uğramış ve Kamaran adasında bir aydan fazla eğlenmişti. Kamaran adasında iken seyir öğretmeni Woods Bey, limanın haritasını almak için büyük bir gayretle çalışmıştı. Woods, burada talebelerine teorik olarak öğrettiği bahriye haritası alma ilmini pratik olarak da öğretmişti[121]. Karaçi ve Bombay'a kadar devam eden bu Hindistan gezisi 1874 yılının sonlarında başlayıp 1875 yılı içinde Muhbir-i Sürur'un Suda limanına dönmesiyle son bulmuştu[122]. Gemi Suda limanına vardığında kendisine İstanbul'a hareket etmesi hususunda gelen telgrafın emrine uyarak İstanbul'a, Bahriye Mektebi'ndeki vazifesine döndüğünü ifade eden Woods, bundan sonraki bütün vaktini torpido eğitimine ayırdığını fakat bunda başarılı olamadığını söylemektedir. Talebelerinde arzu ettiği başarıyı göremediğini, yaşlı bahriye komutanlarının torpidoların kudretine bir türlü inanmadığını, Rus harbinin daha sonra ne kadar yanlış düşündüklerini gösterdiğini,

[119] Woods, s. 66-71. Bu seyahat için ayrıca bkz. **Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları**, s. 7-11.
[120] Woods, s. 71-72.
[121] **Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları**, s. 12.
[122] Bu gezinin tamamı için bkz. **Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları**, s. 12-20; Woods, s. 75-76.

öte yandan da nezaretin torpido satın alınması için gerekli parayı vermediğini kaydetmektedir[123].

Mekteb-i Bahriye'ye döndükten sonra bütün dikkatini torpido eğitimine ayıran Woods Bey, bu konuda çok sayıda rapor sunmuştur. Bir vesikada, Bahriye Mektebi İngiliz muallimlerinden torpido fenni tedrisinde bulunan Mister Woods'un, İngiltere donanmasında talim ve kabul edilmiş ve icabında kullanılmak üzere her bir gemiye bir-iki torpido filikası tedarik edilmiş olduğundan bahisle torpido filikasının resmiyle kullanma şeklini gösteren İngilizce bir rapor kaleme aldığı ve bu filikaların Osmanlı donanmasında yaygınlaştırılmasında pek çok güzellikler olacağını ima etmiş olduğu belirtilip bu raporun kaptan paşaya takdim kılındığı belirtiliyordu (18 Temmuz 1876)[124].

Bu sırada Woods'un kendisi gibi İngiliz olan ve Bahriye Mektebi'nde muallimlik yapmakta olan Moris Bey'le birlikte Bahriye Erkân-ı Harp Dairesi azalığına tayin edildiklerini öğreniyoruz (1876)[125].

93 Harbi olarak bilinen Osmanlı-Rus harbinin kapıda olduğu bir sırada Woods Bey, bir Divan-ı Harp toplantısına katılmak üzere topçuluk şubesine gelmesine dair bir telgraf aldı. Toplantı esnasında kendisine İstanbul boğazında infilak ettirilmek üzere bir torpil mermisi temin edip edemeyeceği soruldu. Bu soruya olumlu cevap vermesi üzerine bir torpido mermisi temin etmek hususunda emir aldı. Woods Bey, bu emir üzerine diğer şube ve dairelerden ihtiyaca cevap verecek her türlü malzemeyi temin edebilmesi için kendisine gerekli yetkinin verilmesini istedi. Yetkinin verilmesi üzerine de işe başladı[126].

Emri altındaki kişilere direktifler vererek bir deniz mayını hazırlatan Woods, bu mayını çok zor şartlar altında Kavak'a kadar götürüp demirledi. Tayin edilen gün gelip çattığında da kendi buluşuyla elde ettiği kurşun ve çinko levhalardan yapılan

[123] Woods, s. 76.
[124] DMA, **MK**, s. 1/32. Esas rapora ulaşamadık.
[125] DMA, **ŞUB** 82/141-A.
[126] Woods, s. 77.

pil bataryasının gücünü iki misline çıkardı. Bu mayın elektrik kablosuyla bir ateşleme anahtarına bağlıydı. Hazırlıklarını tamamlayan Woods, işaretin verilmesi üzerine ateşleme anahtarını bastırdı. İnfilâk, paşalardan birisinin çığlık atmasına sebep olacak kadar şiddetli olmuştu[127].

İstanbul Boğazı'nda bu mayını infilak ettirmesinin çok büyük bir başarı olduğunu söyleyen ve bu hadisenin yankılarının kısa zamanda her tarafa ulaştığını ifade eden Henry Felix Woods, Rusların bile bu müdafaa torpidolarına karşı büyük saygı gösterdiğini kaydetmektedir. Bu ilk denemeden sonra Woods'a, bu defa padişah İkinci Abdülhamid'in de gözleri önünde Bahriye Mektebi açıklarında bir geminin havaya uçurulması maksadıyla bir deniz mayını hazırlaması emredildi. Hazırlıklarını tamamlayan Woods, denemenin yapılacağı günün sabahı Heybeliada'ya geldiği zaman, sultanın yatı geldiği halde berhava edilecek tahta firkateynin gelmediğini gördü. Torpido denize yerleştirilmiş bekliyordu. Bir süre sonra tahta firkateyn getirilmiş, fakat bu firkateyni torpidonun altında demirlemenin imkanı kalmamıştı. Woods, gemiyi torpidoya mümkün olduğu kadar yaklaştırıp demirledikten sonra pil bataryasını hazırlayıp güçlendirdi. Sonunda her şey hazırlandıktan sonra ateş emri verildi. Woods'un ateşleme anahtarına basmasıyla müthiş bir patlama olmuş, Bahriye Mektebi'yle caminin denize bakan pencerelerinin camları kırılmıştı. Tahta firkateynden geriye kalan denizde yüzen üç beş tahta parçasından ibaretti. İnfilâkın tesiriyle ölen büyük balıkların cesetleri de denizin yüzüne çıkmıştı. Başardığı işin büyük bir muvaffakiyet olduğunu söyleyen Woods, buna rağmen sultanın yatının tek bir memnuniyet belirtmeden süratle hadise mahallinden uzaklaştığını ve kendisine hiçbir takdirde bulunulmadığını söylemektedir[128].

Woods Bey, Bahriye Mektebi'nde muallimliği devam ederken "Kavânîn-i Bahriye" isimli bir kitap kaleme almış ve bu kitap Woods'un yardımcısı olan Giridî

[127] Woods, s. 79.
[128] Woods, s. 80-81. Kırk yıl bahriye hizmetinde ve bu kırk yılın aşağı yukarı son yirmi yılında da padişahın en mühim yaverleri arasında bulunması, İngiltere Devleti ile ilgili hususlarda Sultan İkinci Abdülhamid'in sürekli kendisine danışıp onu en yüksek rütbelerle taltif etmesi her halde padişahın kendisine gösterdiği en büyük takdir ve taltiflerdendir.

Ahmed Efendi tarafından tercüme edilerek Bahriye Nezareti'ne takdim edilmiştir. Bu kitap muharebe gemileri arasında icrası nizam gereği olan bahriye muamelatını havi olup yabancı devletlerin savaş ve ticaret gemilerinin haklarını muhafaza meselesini içermekte idi. Bu bakımlardan tetkik edilmesi için Tersane-i Amire'ye gönderilmiş ve faydalı bir kitap olduğuna hükmedilerek müterciminin taltif edilmesine karar verilmişti (Kasım 1876)[129]. Bir müddet sonra Woods Bey, yukarıda zikri geçen Moris Bey'le beraber miralaylık rütbesine terfi edildiler (Mart 1877)[130].

D- 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki Faaliyetleri

İstanbul Boğazı ile Marmara'daki iki başarılı torpido denemesinden sonra Woods Bey'e, mali portresiyle birlikte sahil müdafaası için planlar hazırlaması emredilmişti. Torpido işi Tophane'deki Topçuluk Şubesi tarafından deruhte edildiği için Woods Paşa savaş yıllarında bu işi kontrolü altında bulundurduğunu söylemektedir. Topçuluk şubesinde, sonraki yıllarda generalliğe terfi ettirilecek Vinicombe ve Frost isimli iki yardımcısının olduğunu kaydeder. Hatta bahriye mensubu olduğu halde Topçuluk şubesi başkanının kendisini o şubeye almak istediğini, ancak kendisinin general olmamak için bunu reddettiğini belirtir[131].

Elektrik akımıyla deniz mayınları ve temas suretiyle de yüzen küçük mayınlar patlatarak denemelerine devam eden Woods'un[132], Eylül 1876 tarihinde Sünne (Sulina) Boğazı'na torpido koymak[133] üzere gönderildiğini görüyoruz. Bu vazifesi sırasında kendisine yardım etmek ve torpidoları devamlı olarak nezaret altında tutmak üzere üç nefer zâbitin beraber bulunmasını beyan ettiğinden, bu üç kişiden ikisi Tersane-i Amire'den verilmiş, Sünne'de bulunan Türk donanmasında görevli Sleeman isimli İngiliz bir kolağası ise üçüncü kişi olarak yardımcı tayin edilmiştir[134]. Woods, Sünne'de kasabanın düşman tarafından işgal edilmesini önlemek için mayınlarla müdafaa tedbirleri tanzim ettiğini, bir taraftan da üzerine basıldığı zaman

[129] DMA, **MK** 1/39. Bu kitabın basıldığına dair kataloglarda bir bilgiye erişemedik.
[130] DMA, **ŞUB** 82/141-A; BOA, **A.MKT.MHM** 481/92.
[131] Woods, s. 83.
[132] Gös. yer.
[133] Torpido koymak ve mayın döşemek tabirleri müteradif olarak kullanılmaktadır.
[134] DMA, **ER.HAR** 6/48; **MKT** 260/20.

patlayan küçük mayınlar yaparak bunlardan bazılarını Sünne Boğazı'nın denize açıldığı kumsalla bataklıklar arasına yerleştirdiğini, boğazdan gelecek sürpriz bir saldırıyı önlemek için de boğazın ağzına ve her iki yakasına mayın döşettirdiğini kaydediyor[135].

Armut biçiminde yüzen küçük mayınlar imal edip geliştirdikleri için Rusları tebrik etmek gerektiğini söyleyen Woods, bu küçük mayınlardan bir tanesini Sünne'de Kolağası Sleeman'ın bulduğunu, bu mayınların Türk hücum botlarını berhava etmek maksadıyla Ruslar tarafından yerleştirildiğini, maalesef Sleeman'ın ikazına rağmen devriyeye gönderilen bir Türk hücumbotunun tahrip edilmesine kadar bu mayınların temizlenmesine, Türk makamlarının müsaade etmediğini ifade etmektedir[136].

Woods Paşa, hatıralarında Rusların Sünne kasabasını ele geçirmek için düzenledikleri bir taarruzun hezimetle sonuçlandığından da bahsediyor. Sünne'deki bu faaliyetleri öğrenen Rusların Tulca üzerinden taarruza geçip bir taraftan Türk ateş sahasına girmeden uzun menzilli hale getirdikleri toplarıyla bombardımana başlayıp diğer taraftan da piyadelerle kasaba üzerine yürüdüklerini, Rus bombardımanının Türk hedeflerine isabet etmediği için herhangi bir tahribat olmadığını, fakat düşman piyadesine gelince onları ağır kayıplara uğrattıklarını kaydetmektedir. Düşmanın, yerleştirdikleri kara mayınlarının sebep olabileceği insanca zayiattan çekinerek beraberlerinde getirdikleri Kazak midillilerini topla ürkütüp mayın döşenmiş araziye yöneltmek istediklerini, fakat planlarının ters teperek patlayan mayınlardan ürken atların korkuyla geri dönerek Rus birliklerine zarar verdiğini, bu arada Türk topçusunun da Moskoflar üzerine ateş yağdırarak çarpışmanın Rusların hezimetiyle neticelendiğini anlatmaktadır[137].

Kalemi güçlü bir kişi olarak tebarüz eden ve İngiltere'de intişar eden birçok gazeteye zaman zaman makale yazıp göndererek çeşitli konularda gündem

[135] Woods, s. 84.
[136] Woods, s. 83-84.
[137] Woods, s. 84-85.

oluşturmaya çalışmasıyla bilinen Woods, günlük İngiliz gazetelerini de çok iyi takip etmektedir. Ruslarla savaşın devam ettiği yıllarda Londra'nın büyük gazetelerinin manşetlerinde Ruslar aleyhine çıkan uydurma haberlerden oldukça istifade ettiğini kaydetmekte, herhangi bir mayının bulunmadığı mayın tarlaları ile elde mevcut olmayan büyük ve korkunç torpidoların mevcudiyeti hakkında muhabirlere birçok uydurma bilgiler vermeyi ihmal etmediğini söylemektedir. Hatta, mayınlandığı haberini yaydığı bölgelerde, bu yalanlarının ortaya çıkmaması için muhabirlerle birlikte casus olduğundan şüphelendiği şahısların gözü önünde mayın infilâk ettirmeyi adet haline getirdiğini belirtmektedir[138].

Mayınların müdafaa silahı olarak gerçek değerini konuya yabancı herkesten gizli tutmaya çalıştığını söyleyen[139] Woods, Haziran 1877 tarihinde Çanakkale Boğazı ile İzmir'e ve Girit adasına torpido koymakla da (mayın döşeme) vazifelendirilmiş ve bu vazifeleri Selim Paşa ile birlikte gerçekleştirmiştir[140]. Osmanlı Devleti tarafından ayrıca İstanbul Boğazı ağzına da mayın döşendiği bilinmektedir[141].

Savaş devam ederken Miralay Woods Bey'in bir taraftan torpido hakkında hükümete raporlar sunmaya devam ettiğini görüyoruz. 25 Zilkade 1294/1 Aralık 1877 tarihli bir vesikada, Woods Bey'in torpidolar hakkında sunduğu bir raporunda Rusya limanlarının kapatılması ihtimalinden dolayı elli adet müsademe torpidosu lazım olduğunu ileri sürerek bunların Tersane-i Amire'de imallerinin vakte muhtaç olduğundan gerektiği kadarının Londra'ya sipariş edilmesini ve bu torpidoların iç tertipleriyle Sünne'de bulunan torpidolara ait gerekli edevatın tedarik olunmasını tavsiye ettiği belirtildikten sonra gerekli alet ve edevatın İstanbul'dan temin edilip edilemeyeceğine dair resmî bir malumat olmadığından vaziyetin Şura-yı Bahrî'ye havale edildiği ifade olunmaktadır[142].

[138] Woods, s. 85.
[139] Woods, s. 84.
[140] DMA, **ŞUB** 116/59-A.
[141] DMA, **MKT** 278/35.
[142] DMA, **ER.HAR** 6/66.

Harp sırasında Woods Bey, Osmanlı gemilerinin Karadeniz'deki Rus kıyılarında uyguladığı ablukanın şartlarına riayet etmeyenleri muhakeme etmek üzere kurulan Ganaim-i Bahriye Mahkemesi'nin azalığına tayin edildi. Yunan, İtalyan ve Avusturya bandıralı gemiler buğday yüklü oldukları halde İstanbul Boğazı'ndan geçerek Rus limanlarına gidiyorlardı. Savaş hali olup abluka şartları geçerli olduğundan bu gemiler derhal tutuklanıyor sonra da mahkemeye çıkarılıyorlardı. Woods'un, tayininin akabinde katıldığı ilk celsede mahkeme, iki İtalyan'ın davasını görüşüyordu.

Osmanlı tebaasından olan ve mahkemede hükümeti temsil eden bir Rum savcı, garip bir tutumla Osmanlı Ganaim Kanunu'nun olmadığını söylemiş ve Türk Ticaret Kanunu'nun da Napolyon Fransa'sından alındığını ileri sürerek Fransa Abluka Kanunu'na itibar edilmesini teklif etmişti. Bazı Yunan gemilerinin savunmasını üstlenen bir İngiliz avukatı da bu teklifi desteklemişti. Olanlara bir müddet göz yuman Woods Bey, mahkeme reisine dönerek hükümeti temsil etmesi gereken Rum'un müdafaa avukatı mı yoksa hükümet savcısı mı olduğunu sorduktan sonra yerdeki bir kitabı almak için bir müddet duraklayıp tekrar mahkeme reisine "Salnameye başvurmanız mümkün mü" diye sormuş, savcıya dönerek de "Salnamenin Bahriye Mektebi bölümünü açarak lütfen orada öğretilen konuları okuyunuz, orada Bahriye Ganaim Kanunu'nu bulacaksınız" demiş ve "Reis Hazretleri, burada ders kitabı var ve ben Profesör Woods Bey, donanmanın subay adaylarına ders veriyorum. Bu kitap, zeki bir İngiliz avukatı tarafından hazırlanan İngiliz Ganaim-i Bahriye Kanunu'ndan iktibas edilmiş olup içinde mahkemenin işine yarayacak birçok emsal ve örnekler bulunmaktadır. Bütün bu izahatımdan sonra muhterem savcı yine Türkiye Bahriye Ganaim Kanunu yoktur diyebilecek mi?" diyerek Rum savcıyı susturmuştur. Woods'un orada bulunan İngiliz avukatının iddialarını da bir bir çürütmesinin ardından gemiler suçlu bulunmuş ve mahkum edilmiştir. Woods, aile doktoru olan bir Rum'un karısına "Kocanız delidir. Mahkemede dilini biraz tutmuş olsaydı, yabancı ticaret gemilerinin mahkumiyetinde başrolü oynamamış olsaydı şimdi bir çuval altınınız olacaktı." dediğini söylemekte ve kendisinin o zamanki hareketinin bazı kişiler tarafından ahmaklık olarak

görüldüğünü ifade etmektedir[143]. Fakat bir Osmanlı subayı olarak sadece vazifesini ifa eden Woods Bey'in mahkemedeki tavrıyla devleti haklı çıkarması onun vazifesini güzel yaptığına bir delildir.

Osmanlı-Rus savaşı sırasında Woods Bey, Batum ve civarında da birtakım faydalı hizmetlerde bulunmuştur. Bilhassa Oçamçıra'da Ruslar tarafından sarılan ve denize dökülmek tehlikesiyle karşı karşıya bulunan 5000 kişilik Türk askerinin gemilere nakledilerek Batum'a götürülmesi sırasında Hobart Paşa'nın kumandasında olarak faaliyet göstermiştir. Batum'u müdafaa eden Türk orduları başkomutanı Derviş Paşa'ya gelen bir telgraf üzerine vaziyeti haber alarak derhal Oçamçıra'ya doğru hareket ettiklerini ifade eden Woods, yaklaştıklarında Osmaniye zırhlısının demir atmakta ve Rus toplarına cevap vermekte olduğunu gördüklerini, orada bulunan Türk birliklerinin komutanının Batum'a sevk edilmelerini talep etmesi üzerine kendisinin, Hobart'la istişare ettikten sonra Asar-ı Tevfik gemisinde bulunan Mantrope Bey'le birlikte bir plan hazırladıklarını, planın Hobart Paşa tarafından kabul edilerek tatbik mevkiine konulduğunu, sabah güneşiyle birlikte donanmaya bağlı bütün filikaların sahile yanaşıp askeri nakletme işinin 24 saat sürdüğünü ve nakil işi bittikten sonra askerleri Batum'a götürdüklerini tafsilatıyla anlatmaktadır[144].

Ayastefanos Antlaşması'nda bazı tadilat yapılması maksadıyla toplanan Berlin Kongresi sırasında Woods, Batum'da bulunuyordu ve Batum'un tekrar Türkiye'ye bırakılması hususunda kalemiyle epeyi mücadele etti. İngiltere'nin yüksek tirajlı gazetelerine "Batum'un Ruslar eline geçmesine müsaade etmeyiniz", "Batum serbest liman olmalı" temalarını işleyen ve "Muhabirimiz" imzasıyla çok cüretli mektuplar yazıp postalıyor ve bunlar söz konusu gazetelerde yayınlanıyordu. Fakat Woods'un gayretleri boşa çıktı ve Batum Ruslara bırakıldı[145].

"Türkler hesabına yaptığım yararlı bir iş de, onlara herhangi yüksek bir prim ödetmeden Whitehead torpidosu sağlamamdır" diyen Henry Felix Woods, o yıllarda

[143] Woods, s. 86-88.
[144] Woods, s. 206-208.
[145] Woods, s. 92-95.

dünyaca meşhur olan ve Whitehead isimli bir şahsın icat edip her memlekete yüksek fiyatla sattığı torpidolardan birini deşifre ederek sırrını öğrenmiş ve Whitehead'in firmasından Osmanlı Devleti'nin ucuz torpido almasını ve fabrikasında da iki Türk subayının eğitim görmesini temin etmişti.

Woods'un bir Whitehead torpidosunun sırrını keşfetmesi şöyle gerçekleşmişti: Savaş sırasında Batum'da bulunan Hobart Paşa'nın komutası altındaki Türk donanmasına düzenledikleri saldırıda Ruslar, üç Whitehead torpidosu atmışlar, ancak bunlar herhangi bir tahribata sebebiyet vermemişti. Torpidolardan bir tanesi kıyı kenarındaki bir kayalığa çarparak infilak etmiş, ikincisi bilinmeyen bir sebepten kaybolmuş, üçüncüsü ise patlamadan kumsala çıkmıştı.

Hobart Paşa, vakit kaybetmeden durumu telle İngiliz Said Paşa'ya bildirmiş, Woods da Said Paşa vasıtasıyla patlamamış torpidonun derhal Bahriye Nezareti'ne gönderilmesini sağlamıştı. Bu torpidoyu anahtarı kendisinde olan bir depoya kilitleyen Woods Bey, daha önce bir Whitehead torpidosunun mekanizmasını görmediğini, ancak mühendis arkadaşı Warren'in yardımıyla bu torpidoyu dikkatlice parçalara ayırdıklarını, bu suretle torpidonun bütün ayrıntılarını öğrenmiş olduklarını ve önemli parçalarının krokilerini çizdiklerini ifade etmektedir.

Patlamamış bir torpidosunun Türklerin eline geçtiğini haber alan Mr. Whitehead'in kendisiyle görüşmek üzere İstanbul'a bir heyet gönderdiğini, heyetin torpidonun açılıp incelenmiş olduğunu öğrendikleri zaman çok üzüldüklerini ve Mr. Whitehead adına imzalanmış bir mukavelenin kopyasını bırakarak gittiklerini anlatan Woods, mukaveleye göre ellerindeki torpidonun Whitehead'e ait Fiume fabrikasında tekemmül ettirilip üç adet en son model torpidoyla birlikte herhangi bir bedel mukabili olmaksızın Türkiye'ye geri verileceğini, 50 adet en son model Whitehead torpidosunun istenildiği zaman yarı fiyatına Türkiye'ye satılacağını, biri topçu diğeri

makine mühendisi olmak üzere iki Türk subayının Whitehead silahlarının bakım, onarım ve kullanılışı üzerine Fiume'de eğitim göreceklerini kaydetmektedir[146].

Osmanlı-Rus savaşı sona erdikten sonra, daha evvel İstanbul ve Çanakkale boğazlarına döşenen torpillerin çıkarılması için bir istimbot verilmesine dair Tophane Müşiriyeti'nin Bahriye Nezareti'ne başvurması üzerine 8 Ekim 1878 tarihinde nezaret tarafından Miralay Woods Bey'in torpillerin çıkarılması işinde vazifelendirilmesine karar verilmiş ve gereken alet ve edevatın Tersane-i Amire'den verileceği hakkında durum liman kumandanlığına ifade olunmuştur[147]. Woods Bey, savaş öncesinde ve savaş sırasında döşediği torpilleri yine bizzat kendisi çıkararak etkisiz hale getirmiştir. Woods Bey, Osmanlı-Rus savaşı bittikten sonra Bahriye Nezareti bünyesinde teşkil edilen Torpido Komisyonu üyeliğine tayin edilmiştir[148].

Ağustos 1879 tarihinde Şengin'de bulunan zırhlı Necm-i Şevket korvetinin pusulalarının muayene edilip inhirâf-ı ârızî cetvellerinin düzenlenmesi ve gemi süvari ve zabitlerinden mazbata alınarak sair hususların tahkik ve teftiş edilmesi maksadıyla başta Miralay Woods Bey olmak üzere Kolağası Ahmed ve Ali Rıza efendilerden bir komisyon oluşturulmuş ve bu komisyonun Şengin'e gönderilmesine karar verilmişti. Necm-i Şevket'in pusulası bozulduğu ve bu vaziyette herhangi bir yere hareket etmesinin tehlikeden uzak olmadığı ifade ediliyordu. Komisyon azalarının da gidip dönmeleri için Bahriye Hazinesi'nden para harcanmaması maksadıyla bunların Müjderesan vapuruyla gönderilip Sulhiye vapuruyla dönmeleri kararlaştırılmıştı[149]. Woods Bey başkanlığında Şengin'e gönderilen bu komisyonun orada ne gibi faaliyetlerde bulunduğuna ve tahkikatın sonucunun ne olduğuna dair başka bir vesikaya ulaşabilmiş değiliz.

---

[146] Woods, s. 88-92. Burada şundan bahsetmekte yarar vardır ki, Whitehead torpidosunun sırrını çözen kişinin Mülazım-ı Evvel İdris Hilmi olduğuyla ilgili Deniz Mecmuası'nda 1949 yılında bir makale yayınlanmış, burada Woods'un anlattığına çok benzeyen bir hadise anlatılarak torpidonun sırrını çözen kişinin İdris Hilmi Efendi olduğu ifade edilmiştir. Fakat İdris Hilmi'nin 1881 yılında Bahriye Mektebi makine sınıfını bitirerek subay olması ve 1883 tarihinde mülazım-ı evvelliğe yükselmesi göz önüne alındığında makalede anlatılanlar inandırıcı gelmemekle birlikte 1912 yılında vefat ettiği zaman kendisinden Ceride-i Bahriye'de Whitehead torpidosunun sırlarına vakıf olan kişi olarak bahsedilmesi zihinlerde soru işareti bırakmaktadır.

[147] DMA, **MKT** 278/35.

[148] Fahri Çoker, a.g.m., s. 170.

[149] DMA, **ŞUB** 157/97-A.

Woods Bey, bir taraftan Bahriye Mektebi'nde muallimlik yapmaya da devam ediyordu. 1881 yılında Bahriye Mektebi muallimlerinden Woods Bey'in telif etmiş olduğu Ganâyim-i Bahriye risalesi Erkân-ı Harbiye-i Bahriye zabitlerinden ve Teftiş-i Askerî Komisyonu azasından Kolağası Ahmed Efendi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiş ve basılması için irade çıkmıştı[150]. Bunun üzerine kitap, "Ganâyim-i Bahriye Kavâidi" ismiyle basıldı[151].

E- Torpido Muallimi Woods Paşa

Osmanlı donanmasında hizmet eden müşavirler içinde Woods Paşa denince akla hemen torpidonun Osmanlı donanmasında yaygınlaştırılması için yaptığı faaliyetler gelir. Woods Paşa her şeyden çok torpido konusundaki çalışmalarıyla tanınmıştır. Hatta bu konuda bir kitap bile yazmış, bu kitap tercüme edilerek Bahriye Matbaası'nda basılmıştır[152]. Bu arada Miralay Woods Bey, 20 Mart 1883'te mirlivalığa yükseltilerek paşa ünvanını almış ve artık Woods Paşa olarak anılmaya başlamıştır[153].

Woods Paşa, hatıralarında Akdeniz'e açıldığı ilk tekne olan Hüdavendigar'ı okul şekline sokarak torpido kursları tertiplemeye başladığını, öğrencileri arasında sadece genç deniz subaylarının değil, topçuluk şubesinden de genç subayların bulunduğunu belirtmektedir[154]. Burada hafızası paşayı yanıltmış görünmektedir. Zira okul şekline sokulan o gemi Hüdavendigar değil Muhbir-i Sürur firkateynidir. Üstelik bu gemi Akdeniz'e açıldığı ilk değil ikinci gemidir.

Mirliva Woods Paşa tarafından takdim edilen bir raporda, Torpido Mektebi'ne tayin edilen zabit ve neferlere öğretilen torpido ilminin pratik olarak da talim edilmesi için beş altı hafta önce Haliç'e bir adet elektrik torpidosu konularak

[150] DMA, **MKT** 357/53.
[151] Woods, **Ganâyim-i Bahriye Kavâidi**, (çev. Giridî Ahmed Efendi), İstanbul 1298 [1881], Mihran Matbaası.
[152] Woods, **Torpido Fenni, Tedâfüî Torpidoların Beyanı**, (çev. Halil), İstanbul 1303 [1886], Matbaa-i Bahriye.
[153] Çoker, a.g.m., s. 170.
[154] Woods, s. 95.

yapılan deneme neticesinde bu torpidonun usule uygun olduğu anlaşıldığından bu defa aynı usulde tertip olunan diğer bir torpidonun İstanbul Boğazı içinde Kavak limanı önünde, derinliği fazla ve akıntının çok süratli olduğu bir mevki seçilerek konulması ve bu sırada bu mevkii müdafaa etmek için tesadüf olunacak zorlukları keşfetmek zabitlerin bir kat daha istifadelerine vesile olacağı beyan edilerek gereğinin yapılmasına müsaade edilmesi arz edilmektedir (Nisan 1885)[155]. Görüldüğü gibi Woods Paşa'nın talebeleri zabitlerdir. Fakat aşağıda göreleceği gibi bir yıldan fazla bir müddet sonra Bahriye Mektebi'ndeki talebelere de torpido dersleri vermesi gündeme getirilecektir.

Woods Paşa'nın bu raporunun üzerinden bir hafta geçmeden kendisine ikinci rütbeden Mecidiye nişanı verildiğini görüyoruz. Çıkan iradede, bahriye mirlivalarından Woods Paşa'ya güzel hizmetlerinden dolayı ikinci rütbeden Mecidiye nişanı verilmesinin Bahriye Nezareti'nin arzı üzerine padişahın müsaadesiyle gerçekleştiği ifade edilmektedir[156].

Haziran 1885 tarihinde, donanma gemilerinde mevcut topların mezeborda ateş[157] edebilmesi için Woods Paşa marifetiyle Londra'da bulunan Simit Fabrikası'ndan[158] nâkıl (iletken) teller ile anahtarlar sipariş edilmiştir. Bunların bedeli olan 100 ingiliz lirasının karşılığı bulunan 10947 kuruşun bahriye hazinesinden paşaya verilmesi kararlaştırılmıştır[159]. Ağustos 1885'te Bahriye Nezareti tarafından Londra'da bulunan Hüsnü Paşa'ya yazılan bir mektupta Woods Paşa'nın Simit Fabrikası'ndan getirtip satın almış olduğu elektrik nâkıllerinin fiyatının gizlice tahkik edilip bildirilmesi istenmektedir[160]. Devlet tarafından Woods Paşa'nın fiyatı yüksek gösterip zimmetine para geçirip geçirmediğinin öğrenilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Hüsnü Paşa'nın cevap gönderip göndermediğine dair herhangi bir vesikaya ulaşabilmiş değiliz.

---

[155] DMA, **ŞUB** 240/22-A.
[156] BOA, **İ.DH** 947/74978.
[157] Mezeborda Ateş: Geminin bir bordaya ateş edebilen bütün toplarını birden ateş etmesi ve işletmesidir (Lûtfi Gürçay, **a.g.e.**, s. 291).
[158] DMA, **MKT** 476/23.
[159] DMA, **MUHASEBE** 927/19.
[160] DMA, **MKT** 476/23.

Yine Kasım 1885'te Woods Paşa marifetiyle top fünyeleri için bir adet makara platin telin satın alındığını görüyoruz. İlgili vesikada Osmanlı donanması için gerekli olup Woods Paşa marifetiyle Londra'dan satın alınarak geldikten sonra da 3 Kasım 1885 tarihinde Eczâ-yı Nâriye anbarına teslim edilen elektrikli top fünyelerine ait bir makara platin telin, bedeli olan 12 sterlinin karşılığı bulunan 1313 kuruş 20 paranın mühimmat-ı nariye tertibinden olarak bahriye hazinesinden Woods Paşa'ya verilmesi istenmektedir[161].

Torpido muallimi Woods Paşa, 16 Ağustos 1886 tarihinde Bahriye Mektebi talebelerine de torpido dersi vermekle vazifelendirilmiştir. Torpido imal ve kullanılmasının kazandığı fevkalade ehemmiyetten dolayı Mekteb-i Bahriye talebelerine tahsil müddetleri içinde çeşitli ilimler gibi torpido ilminin de öğretilmesi gerektiğinden torpido denemelerinin yapıldığı Muhbir-i Sürur firkateyninin müdür ve muallimliğinde bulunan Mirliva Woods Paşa'nın torpido fennini öğretmeye ehliyet ve kifayeti aşikar olduğundan dolayı mektebin ders programına bir de torpido fenni ilave olunarak muallimliğine Woods Paşa tayin edilmiştir[162].

Bu tayinden beş gün sonra Woods Paşa'nın bu yeni görevinden alındığını ve yerine Binbaşı Sami Efendi'nin tayin edildiğini görüyoruz (21 Ağustos 1886)[163]. Zaten oldukça meşgul olan ve üstelik paşa rütbesinde bulunan bir kimsenin mektepte ders vermesinin münasip görülmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Yaklaşık bir ay sonra Woods Paşa, Londra'dan İngiltere ticaret gemilerinin isim ve tariflerinin bulunduğu bir katalog satın almış ve bunun bedeli olan 372 kuruş 8 para kendisine Bahriye hazinesinden ödenmiştir (Eylül 1886)[164].

Bahriye mirlivalarından Woods Paşa'ya, 11 Muharrem 1304/9 Ekim 1886 tarihinde irade ile feriklik rütbesi tevcih olunmuştur[165]. Bu sıralarda fahrî padişah

[161] DMA, **MUHASEBE** 941/16.
[162] DMA, **MKT** 506/14; **ŞUB** 275/81-A.
[163] DMA, **ŞUB** 275/22-A.
[164] DMA, **MUHASEBE** 985/58.
[165] BOA, **İ.DH** 1004/79310; DMA, **MUHASEBE** 982/100.

yaverliğiyle de onurlandırılan[166] Ferik Woods Paşa'ya 13 Şaban 1304/7 Mayıs 1887 tarihinde de ikinci rütbeden bir adet Osmânî nişanı ihsan buyurulmuştur[167]. Bahriye Feriki Woods Paşa'ya, 22 Safer 1306/28 Ekim 1888 tarihinde de birinci rütbeden Mecidiye nişanı verilmesine dair irade çıkmıştır[168].

Woods Paşa'nın -muhtemelen bahriye askerine- fanila satın alınması için İngiltere'den numune getirttiğini görüyoruz. 12 Kasım 1888 tarihli olup Bahriye Nezareti'nden Londra sefaretine yazılan bir yazıda Woods Paşa'nın marifeti ile önceki sene tanesi otuz altı kuruşa Londra'dan satın alınan ve ebâdını belirten pusulası ve bir numunesi posta ile gönderilen fanilalardan iki bin tane satın alınmasına lüzum göründüğünden bahisle ileride daha fazla alınabileceği cihetle fiyatının bir miktar tenzil edilmesinin memnuniyeti mucip olacağı belirtilerek iki bin adedinin gönderilmesi istenmektedir[169].

"Yaver-i Harb-i Hazret-i Şehriyarî ve Bahriye Feriki" imzası ile doğrudan padişah Sultan İkinci Abdülhamid'e yazdığı bir arizasında Woods Paşa, saltanatın şan ve şerefini yükseltmenin ve meşru haklarını ve namusunu korumanın üzerine farz olduğunu belirttikten sonra çürüklüğü meselesi Süveyş Kanalı içinde meydana gelen kaza ile açıklığa kavuşan Ertuğrul Firkateyni'nin bu ve daha ileride vuku bulması kuvvetle muhtemel olan esef verici durumunun, şüphesiz saltanatın şan ve şerefine zıt olduğunu, bu vaziyetin padişah hazretleri tarafından da apaçık anlaşıldığını, bu durumda vuku bulacak aldatma ve yanıltmalara itibar edilmeyerek geriye aldırılmasının her halde hayırlı olacağını ve çıkacak iradeleri gereğince sözlü olarak tafsilat verip gidememesinin gerekçelerini ilmen isbat edebileceğini ifade etmektedir[170].

Bilindiği üzere esasen makine ve kazanlarının bu yolculuğu kaldıramayacağına dair geminin çarkçıbaşısı Harty Bey tarafından verilen rapora

[166] Çoker, s. 170.
[167] BOA, **İ.DH** 1030/81123.
[168] BOA, **İ.DH** 1105/86506.
[169] DMA, **MKT** 569/233.
[170] BOA, **Y.PRK.MYD** 9/77.

rağmen Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'nın ısrarla ve inatla bu yolculuğa çıkmasına sebep olduğu Ertuğrul firkateyninin yola çıktıktan sonra da geri gelmesinin sağlanmaya çalışıldığını görüyoruz. İşte Woods Paşa'nın yukarıda muhtevasını verdiğimiz rapor mahiyetindeki arizası bu kabildendir. Ertuğrul firkateyninin batış tarihi 18 Eylül 1890'dır.

Woods Paşa'nın torpidolarla ilgili raporlar vermeye devam ettiğini görüyoruz. Paşa, 18 Aralık 1890 tarihli bir raporunda, torpido fenni tahsil eden zabit ve neferlerin maharet kazanmalarının tahsilden sonra tatbikat ile mümkün olacağını, bundan dolayı İzmit tersanesinde bir torpido tecrübe ve ameliyat istasyonu inşa edilerek istimbotların nöbetleşe buraya gönderilip İzmit körfezinde tatbikat yapmalarını, torpido kullanabilecek küçük subay yetiştirilmesini ve torpidolarda kullanılacak barutun bahriye baruthanesinde muhafaza edilmesini tavsiye etmektedir[171]. Woods Paşa marifetiyle Şubat 1892'de Londra'dan 2 adet dalgıç takımı satın alındığını öğreniyoruz[172].

9 Şaban 1311/15 Şubat 1894 tarihinde Woods Paşa'nın maaşının 100 liraya çıkarılmasına dair irade çıkmış, vaziyet Mabeyn-i Hümayun başkitabetinden bahriyeye tebliğ edilerek bahriyece de gerekli muamelenin yapılmakta olduğu beyan edilmiş, ayrıca paşanın bundan sonra maaşının zamlı olarak verilmesi için Bank-ı Osmani'ye tebligatta bulunulmuştur (17 Şubat 1894)[173].

Woods Paşa'nın evvelki maaşı 6500 kuruş olup iradenin hükmüne göre maaşına 3500 kuruş ilave edilmesi gerektiğinden iradenin çıktığı 1309 senesi Şubat'ının kalan günlerinin farkının ödenmesi ve 1310 senesi için de her ay 10000 kuruş (100 lira) ödeme yapılması hususu banka idaresine bir daha tebliğ edilmiştir (8 Mart 1894)[174]. Woods Paşa'nın 1897 yılındaki maaşı da ayda 100 Osmanlı lirası olarak ödenmeye devam ediyordu[175].

[171] DMA, **ŞUB** 364/1-A. Raporun tamamı için bkz. Ek A-4.
[172] DMA, **MUHASEBE** 1286/72.
[173] DMA, **MKT** 781/105.
[174] DMA, **MKT** 781/121.
[175] DMA, **MUHASEBE** 1507/78.

17 Ramazan 1311/25 Mart 1894 tarihinde Woods Paşa'ya murassa Osmanî nişanı verilmiştir. İlgili vesikada bahriye feriklerinden Woods Paşa'ya güzel hizmet ve gayretinden dolayı murassa Osmanî nişânı ihsan buyurulduğuna dair irade çıktığı ifade edilmektedir[176].

Woods Paşa, 26 Eylül 1896 tarihinde padişahın emrinde olup devletin o zamanki en yüksek denetleme kurulu olan Teftiş-i Askerî Komisyon-ı Âlisi azalığına tayin edilmiştir[177]. Woods Paşa bilhassa yaverliğe tayin edildikten sonra daha çok sarayda vazifeye yapmaya başlamıştı. Buna nisbeten de 1890'lı yıllardan itibaren bahriyeye dair hakkında pek fazla malumata erişmek mümkün olamamaktadır.

Woods Paşa'nın daha ziyade sarayda vazife yapmasına rağmen bir şekilde haberdar olduğu bahriye ile ilgili bazı hususlar hakkında padişaha bilgi verdiğini görmekteyiz. Eylül 1900 tarihli olarak padişaha sunduğu bir maruzatında Woods Paşa, İstanbul'a gelen İngiliz donanması kumandanlarından Amiral Fisher'la görüştüğünü ve Fisher'ın padişahın iltifatlarına teşekkür ettiğini ifadeden sonra, İngiliz donanmasının ileri gelenleriyle yaptığı görüşmede bu donanmada buharla hareket eden yeni usul bir makinenin kullanılarak gemilere fevkalade sürat verdiğini, geçenlerde İngiltere Devleti tarafından bu makinenin kullanıldığı yeni bir torpidogeçer inşa ettirilerek son denemesinde kırk deniz mili sürate ulaşıldığını, bahriyesi bulunan diğer büyük devletlerin de bu yeni makineye ehemmiyet vermekte olup Fransa ve Almanya'da bu makinenin kullanıldığı gemilerin inşa edilmekte olduğunu, İngiltere'ye gittiği sırada böyle bir geminin süratini bizzat müşahede ettiğini ve yakın bir zamanda böyle gemilerin çok yaygınlaşacağını belirtmektedir. Bu makine hakkında daha birtakım bilgiler veren Woods Paşa, ferman buyurulduğu takdirde bu konuda daha fazla tafsilat öğrenebileceğini sözlerine eklemektedir[178].

[176] BOA, **İ.TAL** 47/1311 N-037.
[177] Çoker, s. 170.
[178] BOA, **Y.PRK.KOM** 10/64.

F- Woods Paşa'nın Görevden Ayrılması

Hatıralarında, İkinci Meşrutiyet'in getirdiği yeniliklerin şahsi durumunu da etkilediğini ve donanma müşaviri olarak artık görevine ihtiyaç duyulmadığını bildiren Woods Paşa, kısa bir süre sonra padişahın özel müşavirliğine tekrar atandığını fakat Sultan Abdülhamid tahttan düşürüldükten sonra görevden alındığını ve bir Türk subayı olarak emekliye ayrılarak kendisine aylık bağlandığını ifade etmektedir[179].

Sultan İkinci Abdülhamid'in hal'inden sonra eski idarenin yöneticileri arasında Woods Paşa'nın durumu da inceleme konusu olmuş, sözleşme süresi bitmesine rağmen uzun zamandan beri rütbesinin aylık ve tahsisatını alarak hizmetini sürdürdüğü saptanmıştı[180]. Woods Paşa'nın 14 Temmuz 1911'de kadro haricine çıkarıldığını görüyoruz[181].

2 Kasım 1911 tarihinde Woods Paşa'nın devlet hizmetinde bulunduğu müddetçe maaşından emeklilik aidatı kesilmediği için nizam gereği emekliliği cihetine gidilememiş olduğu fakat kendisinin kırk iki seneden beri devlet hizmetinde bulunmasına nazaran münasip bir suretle geçiminin sağlanması gerektiğinden şahsına mahsus olmak üzere hakkında istisnai bir muamele ifa edilerek emekliliğinin icrası ve aylık beş bin kuruş maaş tahsis edilmesi kararlaştırılmıştı[182].

Kasım ayının sonlarına doğru, Woods Paşa'nın ferik olarak devlet hizmetinde kalmasına evvelce Meclis-i Vükelâ'ca karar verildiğinin anlaşıldığı belirtilerek paşaya Maliye Hazinesi'nden aylık beş bin kuruş maaş tahsis edilmesi hakkında düzenlenen kanuni maddenin tasdikine kadar feriklik maaşının olduğu gibi ödenmesine karar veriliyordu[183].

---

[179] Woods, s. 239.
[180] Çoker, aynı yer.
[181] BOA, **İ.BH** 13/1332 Z-4.
[182] BOA, **MV**, 158/19.
[183] BOA, **MV**, 159/43.

Woods Paşa'nın devletle ilişiğinin kesilmesi 9 Kasım 1914 tarihindedir. Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın sadarete yazdığı bir tezkirede, bahriye feriklerinden ve İngiliz milletinden Woods Paşa'nın kadro harici bırakıldığı 14 Temmuz 1911 tarihinden itibaren maaşının ne yolda verileceğine dair vaki sual üzerine paşanın, ferik olarak devlet hizmetinde kalmasına evvelce Meclis-i Vükelâ'ca karar verildiği anlaşıldığı ve en son Maliye Hazinesi'nden aylık beş bin kuruş maaş tahsisi hakkında tanzim olunan kanuni maddenin tasdikine kadar bütçeye dahil olan feriklik maaşının verilmesi emredilmesi üzerine şimdiye kadar aylık beş bin kuruş maaş ve ferike mahsus tayinat verilmekte ise de Woods Paşa'nın devlet hizmetine girmesi tarihinden beri maaşından emeklilik aidatı olarak hiçbir meblağ vermediği gibi kontratı dahi olmadığından ve Meclis-i Mebusan'a gönderilen kanuni madde orada kalarak meriyeti tasdik edilmemiş olduğundan esasen bahriye dairesinde hiçbir vazifesi olmayan ve Meşrutiyet'ten sonra defalarca devlet hizmetinden alakasının kesilmesi için tevessül olunan çarelere ve hatta Meclis-i Vükelâ'nın kararına rağmen kendisinin öteye beriye müracaatla sonsuz tasdîâtı ve İngiltere elçiliğinden iltiması engel teşkil ettiği sabit olan ve bugün gayet yaşlı bulunan paşanın nisbet-i askeriyesinin kesilerek kaydının terkini için tanzim edilen irade layihasının arz ve takdim kılındığı ifade ediliyordu. Nihayet iradesi çıkarak Woods Paşa'nın Osmanlı bahriyesiyle ilişiği kesildi[184].

Woods Paşa, Osmanlı hizmetine girdiği 1869 yılı sonlarından İkinci Abdülhamid'in tahttan indirilip kendisinin de bilfiil bahriye müşavirliğinin bittiği 1909 yılına kadar 40 sene, ilişiğinin kesildiği 1914 yılına kadar ise tam 45 sene Osmanlı donanmasında görev almış sayılır.

Türkiye'yi ikinci vatanı kabul eden ve Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra İstanbul'a gelen ilk yabancı olan Woods Paşa, hatıralarının sonunda Türkiye'den ve Türklerden şöyle bahsetmektedir: "Bütün samimiyetimle söylemeliyim ki Yakındoğu'daki milletler arasında en fazla sevdiğim ulus Türklerdir. İçimdeki bu sevgi geçmiş tarihi olayları iyi bilmemdendir. Türkler çoğu

[184] BOA, **İ.BH** 13/1332 Z-4.

kez Hristiyanlar tarafından günahkarlıkla suçlandırılmışlardır. Ben bu görüşe karşı şunu hemen söylemeliyim ki Müslüman Türkler, Hristiyan sanat, örf ve adetlerine sözüm ona Hristiyanlardan daha büyük bir dikkat ve saygı göstermişlerdir[185].”

[185] Woods, s. 328.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI BAHRİYESİNDE ALMAN DENİZCİLİK MİSYONU

I- STARCKE PAŞA

A- Osmanlı Bahriyesi Hizmetine Girişi

Osmanlı Devleti'nin Almanya'dan kara ordusunun eğitilmesi için istemiş olduğu subaylar 1882 yılında İstanbul'a gelmişlerdi[1]. Osmanlı padişahı bu kara subaylarının gönderilmesi işi görüşülürken bir deniz danışmanının gönderilmesini de rica etmişti. 1883 yılında bu görev için Güney Denizi Adaları Başkonsolosu olan bir deniz albayı düşünülmüş fakat sonra vazgeçilmişti. 1884 yılı Haziran'ının başlarında padişah, deniz subayı gönderilmesi işinin ne durumda olduğunu Alman büyükelçisinden sordurdu. Büyükelçi buna kaçamaklı bir cevap vermiş ve Alman Başbakanı Bismarck'a yazdığı bir raporda da donanmanın teşkilatlanması için bir Alman subayının atanmasından pratikte hiçbir yarar beklenemeyeceğini bildirmişti. Fakat Alman Amirallik Dairesi, Türkiye'ye bir deniz subayının gönderilmesiyle ilgileniyordu. Nihayet 15 Temmuz 1884'te Türk Bahriye Nezareti'nde danışman

[1] Gelen bu Alman subayları hakkında bkz. Kemal Beydilli, "II. Abdülhamit Devrinde Gelen İlk Alman Askeri Heyeti Hakkında", **TD**, sayı 32, İstanbul Mart 1979, s. 481. Gönderilen bu Alman subayları, Albay Kaehler, Piyade Yüzbaşısı Kamphövener, Süvari Yüzbaşısı Von Hobe ve Topçu Yüzbaşısı Ristow idiler.

olarak çalışmak üzere deniz binbaşısı Starcke'nin gönderilmesini Almanya imparatorunun kabul ettiği Alman Dışişlerine haber verilmişti[2].

20 Teşrin-i Evvel 1300/1 Kasım 1884'te bir taraftan Starcke, diğer taraftan Osmanlı Hariciye Nazırı Asım ve Bahriye Nazırı Hasan paşalar arasında bir mukavele akdedildi. Toplam 10 maddeden oluşan mukaveleye göre Starcke, Osmanlı bahriyesine mirliva rütbesi ile girecek ve yılda 28000 frank alacaktı. Üç seneden ibaret olan istihdam müddeti iki tarafın isteği doğrultusunda uzatılabilecekti. İstihdam müddeti esnasında görevi yüzünden sakatlanacak olursa maaşının üçte biri nisbetinde kayd-ı hayat şartıyla kendisine emeklilik maaşı verilecekti. Eğer devlet menfaatlerine aykırı bir harekette bulunacak olursa azledileceği gibi mukavelesi de feshedilecekti. Mukavelenin hükümleri 9 Eylül 1300/21 Eylül 1884 tarihinden itibaren geçerli olacaktı[3]. Hizmete alındıktan sonra Starcke Bahriye Mektebi'nde ders vermeye başladı[4]. Bir müddet sonra da mektep nazırı muavinliği ile umum ıslahat-ı bahriye müfettişliğine tayin edildi[5].

B- Bahriye Mektebi Hakkındaki Raporu

Starcke'nin 27 Kanun-ı Sani 1300/8 Şubat 1885 tarihinde Heybeliada'da bulunan Bahriye Mektebi hakkında bir rapor kaleme alıp padişaha takdim ettiğini görüyoruz. Mektebin 250-300 öğrenci kapasitesi olduğu halde sadece 150 öğrencisi olduğunu söyleyen Starcke, Osmanlı bahriyesinin yetiştirilenden fazla subaya ihtiyacı olduğunu, halbuki mektepten her sene 15-20 subay çıktığını ve mektepteki talebelerin sayısının artırılması gerektiğini ifade etmektedir.

Bunun için de Starcke, devletin halkın dikkatini, çocuklarını Bahriye Mektebi'ne göndermeye hevesli kılmak için bu mektep üzerine çekmeye çalışması gerektiğini, çocuklarının kara askerleri gibi üst rütbelere yükseldiğini gören

[2] Jehuda L. Wallach, **Bir Askeri Yardımın Anatomisi**, **Türkiye'de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919,** (çev. Fahri Çeliker), Ankara 1985, s. 46-47.
[3] BOA, **Y.PRK.ASK** 24/32.
[4] Bahriye Mektebi nazırı tarafından Starcke Paşa'nın odası için gereken mangal, lamba ve aynanın verilmesi isteniyordu (DMA, **ŞUB** 223/104-A).
[5] DMA, **MKT** 430/234; DMA, **ŞUB** 223/104-A.

ebeveynlerin memnun olacakları gibi herkesi bu konuda teşvik edeceklerini, bu sebeple kara ve deniz askerlerinin eşit olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bir kara subayının altı-yedi senede kolağası rütbesine yükseldiği halde bir deniz subayının ancak on üç-on dört senede bu rütbeye gelebildiğini, bunun ise bahriyeye olumsuz bakılmasına sebep olduğunu, eğer bahriye subaylarına kara subaylarına tanınan yükselme imkanları tanınırsa o zaman yeni yetişen değerli birçok gencin bahriyeyi tercih edeceklerini ve bunun da Osmanlı bahriyesinin kazancına olacağını beyan etmektedir.

Bahriye Mektebi'nde talebenin az olmasının diğer bir sebebinin mektebe talebe alınması sırasında geçerli olan usul olduğunu ifade eden Starcke, mektebe umumiyetle Kasımpaşa'da bulunan Askerî Rüşdiye Mektebi'nden çıkan talebelerin alındığını, bunların ise birçoğunun Tersane'de çalışan amele çocukları olduğunu, bu sebeple büyük ailelere mensup kişilerin çocuklarını güzelce terbiye edilmemiş aşağı sınıf ahali çocuklarıyla bir arada görmek istemediğini ve bu sebeple Mekteb-i Bahriye'ye vermediğini, halbuki bahriye subaylarının en büyük ve en şerefli aile çocukları arasından seçilmesi gerektiğini söylemektedir. Bir de Harbiye Mektebi'ne talebe yetiştirmek için İstanbul'da on tane rüşdiye mektebiyle çeşitli yerlerde altı adet idadi mektebi bulunduğu halde Bahriye Mektebi için sadece Kasımpaşa'da bir rüşdiye mektebinin mevcut olduğunu, farklı yerlerde çok sayıda bahriye rüşdiyesi açılması durumunda mektep talebesinin sayısının artacağını beyan etmektedir.

Son zamanlarda bahriyenin makine ve inşaiye sınıflarında birçok gelişmeler olduğunu ve bu sınıfların çok önem kazandığını vurgulayan Starcke Paşa, Bahriye Mektebi'nin son sınıfındaki öğrencilerin isteyerek değil de kura ile çarkçı veya inşaiye sınıflarından birine girmek durumunda kaldığına, bunun ise kimsenin yararına olmadığına, her talebenin kendi mesleğini kendisinin seçmesi gerektiğine değinmektedir. Bu iş için Tersane-i Amire fabrikasına alınan çocukların en zeki ve kabiliyetlilerinin seçilebileceğini de belirtmektedir.

Mekteb-i Bahriyenin eski bir binada faaliyette bulunduğunu söyleyen Starcke, mektebin kapı, pencere, masa, sıra, dolap gibi pek çok aksamının tamire

muhtaç olduğunu ifade ettikten sonra talebenin temizliği bakımından da yatakhane, çamaşırhane, mutfak, hamam gibi mevkilere bolca su ulaştırılması gerektiğini, bu husus için Tersane-i Amire'de bir buhar tulumbası yaptırılabileceğini, mektep hastanesinin de son derece elverişsiz bir yerde bulunması bakımından mektep nezaretinin bulunduğu mevkie nakledilirse hastalar için daha ferah bir ortam oluşturulabileceğini beyan etmektedir.

Bahriye Mektebi'nin yeni binasının hastanenin olduğu yere yapılabileceğini ifade eden Starcke, bahriye talebelerinin beden eğitimleri için de bir jimnastik mahalli tesis etmek gerektiğini belirtmektedir. Mektepte hocalık yapan subayların da talebelere örnek olmasını, bu subayların vazifelerini istekle yapmaları için maaşlarına zam yapmak icap ettiğini, mektepteki memuriyet sürelerinin dört seneyle sınırlandırılmasını, maaşlarına zam yapılamıyorsa hiç olmazsa maaşlarının düzenli ödenmesini vurgulamaktadır.

Bahriye Mektebi talebelerinin giydikleri kıyafetlerin uygun olmadığını, 10-18 yaş arasında bulunan talebelere uzun etekli setreler giydirilmesinin bazı olumsuzluklara yol açtığını, talebelere yazlık ve kışlık olmak üzere yılda iki takım elbise verilmekte olması bakımından uzun etekli setrelerin kışın giydirilip yazları idadi sınıfı talebelerine kısa ceketler, son sınıf öğrencilerine ise daha uzunca ceketler giydirilmesini arz etmektedir. Almanya Devleti savaş gemilerinde malumat edinmek ve alışkanlık kazanmak üzere sekiz genç subayın Almanya'ya gönderilmesi için de ayrıca müsaade istemektedir. Starcke raporunda Bahriye Mektebi ve talebeleri hakkında daha bir takım hususlardan da bahsetmektedir[6].

C- Diğer Raporları

Şubat 1885'te Starcke Paşa tarafından nakliye vapurlarına dair bir rapor sunulmuştur. Bu raporda, ilk olarak birkaç adet nakliye vapurunun satın alınması, ikinci olarak işe yaramayacak olan eski gemilerin satılması veya feshedilerek Tersane-i Amire'de kullanılması üçüncü olarak da Almanya'da icat edilen bir alet

[6] BOA, **Y.PRK.ASK** 25/34.

vasıtasıyla vapurların kazanlarında sarf olunan kömürden yarısı nisbetinde tasarruf sağlanması hususlarında tavsiyelerde bulunuluyordu[7].

1 Mayıs 1885'te İstanbul'daki Alman büyükelçisi devletine, Osmanlı padişahının Türk torpido ve mayıncılığının teşkilatlandırılması için başka Alman deniz subaylarının da gönderilmesini rica ettiğini bildiriyordu. Starcke bu iş için Kiel'de bulunan deniz okulunda görevli bir deniz teğmenini tavsiye etti. Fakat Alman Amirallik Dairesi bu adayı çok genç ve tecrübesiz bularak daha tecrübeli bir deniz binbaşısını göndermeye karar vermiş fakat bu da Alman Dışişleri tarafından uygun görülmemişti. Bu sıralarda ise bazı gelişmeler olması üzerine padişahın ilgisi başka taraflara kaymış ve ikinci bir Alman deniz subayı gönderilmesi işi sürüncemede kalmış oldu[8].

14 Ramazan 1302/27 Haziran 1885 tarihinde Mirliva Starcke Paşa, Tersane-i Amire fabrikalar dairesi hakkında bir rapor takdim etti. Raporunda, fabrikalar dairesini gezdiği zaman birçok amelenin iş başında olmadığını müşahede ettiğini, bu yüzden birçok tezgahın çalışmaz durumda olduğunu, bu sebeple bazı mühim işlerin uzun bir müddet sonra bitirilebildiğini, ayrıca etrafın oldukça düzensiz bir halde bulunduğunu belirten Starcke, ilk olarak gayretli ve bilgili bir subayın fabrikalar nezaretine tayin edilmesi gerektiğini, ikinci olarak bu fabrikalarda çalışan subay ve amelenin işlerine devam edip etmediklerini ve gayretle çalışıp çalışmadıklarını gösteren bir kontrol defteri tutulmaya başlanması gerektiğini ifade etmektedir. Büyük paralar harcanarak tedarik edilen tezgahların, güzel bir şekilde muhafazasına da dikkat edilmesini tavsiye etmektedir[9].

1 Cemaziyelahir 1303/5 Şubat 1886 tarihinde Starcke Paşa'ya ikinci rütbeden Mecidiye nişanı verilmesine dair padişah iradesi çıkmıştır[10]. 28 Ramazan 1303/30 Haziran 1886'da da Starcke Paşa'ya feriklik rütbesi tevcih olundu[11].

[7] BOA, **Y.PRK.ASK** 25/42.
[8] Wallach, **a.g.e.**, s. 47-48.
[9] BOA, **Y.PRK.ASK** 27/18. Raporun tamamı için bakınız Ek A-5.
[10] BOA, **İ.DH** 981/77450.
[11] BOA, **İ.DH** 993/78467.

13 Muharrem 1304/11 Ekim 1886 tarihinde Starcke, balon torpidoları hakkında izahat istenmesi üzerine bu torpidoları icat eden ve Hamburg'da bulunan Mister Rodek'e bir mektup yazmış ve onun gönderdiği cevabı tercüme ettirerek padişaha takdim etmiştir. Hava torpidosu da denilen bu torpidoların tanesinin 1500 mark olduğu[12], bugün birçok devletin ordusunda bu torpidoları kullanan sınıfların bulunduğu, satın alınması düşünüldüğü takdirde kendisinin bizzat İstanbul'a geleceği üzerinde duran Rodek, sipariş edildiği takdirde torpidonun üç hafta içinde hazır edileceğini söylemektedir. Starcke, bu hususun Berlin sefaretinde müzakere olunmasını veya mucidin yanına bir subay gönderilmesini tavsiye etmektedir[13].

21 Safer 1304/17 Kasım 1886 tarihinde sunduğu bir raporda, Bahriye Mektebi'nden daha fazla talebe mezun olması gerektiği üzerinde duran Starcke, mektepte topçuluk ve torpido fenlerine dair birer adet mükemmel kitabın okutulmasını tavsiye etmektedir. Osmanlı-Rus savaşından beri bahriye subaylarının deniz görmediklerinden her sene subayların iki-üç savaş gemisi ile bütün torpido vapurlarından oluşan bir filo oluşturularak denizde gezmelerini, manevralar yapmalarını, bu şekilde meleke ve maharet kazanacaklarını belirtir. Kara ordusunun birçok sınıfından Almanya'ya talim için asker gönderildiği halde bahriye askerinin bundan mahrum bırakılmış olduğunu, bu hususa ehemmiyet verilmesi gerektiğini söyleyen paşa raporunda en son torpidolar ve torpido eğitimi üzerinde durur[14].

D- Kontratının Yenilenmesi

29 Eylül 1887 tarihli olarak Berlin sefaretinden gelen bir mektupta Osmanlı Devleti hizmetinde bulunan Starcke Paşa'nın mukavelesinin yenilenmesine dair Hariciye Nezareti'nin gönderdiği 15 Eylül 1887 tarihli mektubun alındığı, Almanya Hariciye Nezareti'nin Starcke'nin mukavelesinin 1890 senesi Eylülü sonuna kadar uzatılmasına müsaade ettiği bildirilmektedir[15].

[12] Bir Osmanlı lirası 18,5 Mark değerinde idi.
[13] BOA, **Y.PRK.ASK** 35/48.
[14] BOA, **Y.PRK.ASK** 36/99.
[15] BOA, **HR.TO** 33/19.

Almanya'nın müsaade etmesi sonucu Starcke'nin kontratının yenilenmesi için teşebbüse geçildi. Osmanlı Devleti adına Hariciye Nazırı Said ve Bahriye Nazırı Hasan Paşa'nın imzaladıkları mukavelede, 21 Eylül 1884 tarihinde imzalanan sözleşmenin süresi bittiğinden iki tarafın 21 Eylül 1887 tarihinden itibaren mukaveleyi üç sene müddetle yenilemeye karar verdikleri belirtiliyordu. Starcke Paşa'nın yıllık 28 bin frank olan maaşı mukavele tarihinden itibaren 40 bin franka çıkarılacaktı. Osmanlı Devleti hizmetinde bulunduğu müddetçe Almanya bahriyesince zayi edeceği emeklilik maaşına karşılık bir defaya mahsus kendisine 30 bin frank verilecekti. Eski mukavelenin diğer hükümleri yine üç sene için geçerli olacaktı (16 Kanun-ı Sani 1303/28 Ocak 1888)[16].

Mukavelesini imzalamadan önce kendisine emeklilik tazminatı olan 30000 frankın verilmesi gerektiği halde verilmediğinden bahisle sunduğu müzekkiresinde Starcke Paşa, ricasının bir an evvel yerine getirilmesini arz ettiğinden durum padişaha iletilmiş ve gereğinin yerine getirilmesi padişah tarafından emredilmiştir (21 Receb 1305/2 Nisan 1888)[17].

Bundan üç gün sonra da Almanyalı Ferik Starcke Paşa'ya iradesi çıkması sonucu birinci rütbeden Mecidiye nişanı verildiğini görüyoruz (5 Nisan 1888)[18].

11 Şevval 1307/30 Mayıs 1890 tarihli bir vesikadan öğrendiğimize göre Starcke Paşa, dokuz aydır maaşının ödenmemesinden şikayet etmesi üzerine Mabeyn'e çağırılarak kendisine, ödenmemiş maaşlarının ödenmesi hakkında çıkan iradenin Maliye Nezareti'ne tebliğ edildiği bildirildi[19]. Maliye Nezareti bir hafta sonra bu dokuz aylık maaştan en son maaşının Osmanlı Bankası'ndan ödettirildiğini, altı aylık maaşı olan 86670 kuruşun bugün Bahriye Nezareti'ne gönderildiğini, geri kalan iki aylık maaşının da yakında ödeneceğini Mabeyn'e haber verdi[20].

[16] BOA, **HR.TO** 478/29.
[17] BOA, **İ.DH** 1075/84394; DMA, **MKT** 536/24.
[18] BOA, **İ.DH** 1074/84259.
[19] BOA, **Y.PRK.BŞK** 18/7.
[20] BOA, **Y.PRK.ML** 10/46.

Maaşlarının kendisine ödeneceği tebliğ edildiği sırada Starcke'ye Bahriye Nezareti'ne neden devam etmediği ve bahriye işlerine ve donanmaya dair padişaha neden rapor sunmadığı soruldu. Buna Starcke Paşa, eskiden beri haftada üç gün Bahriye Nezareti'ne gitmekte olduğundan yine bu şekilde devam ettiğini, rapor meselesinde ise şimdiye kadar beş altı defa rapor takdim ettiği halde hiçbirinin semeresini göremediğinden rapor takdim etmeye gerek görmediğini, bununla beraber şimdi yine bir rapor takdim edecek olsa bu raporun eskiden sunduğu raporların içeriğini tekrardan ibaret olacağını ifade etti[21].

Bunun üzerine padişahın Starcke'ye donanma hakkında her hafta bir rapor takdim etmesi konusunda emir verdiğini görüyoruz. Bunun üzerine paşa, her hafta bir rapor sunmaya başlamış ve bu raporlardan dört tanesi hulasa olarak 1890 yılı Temmuz ayında padişaha takdim edilmişti. Bu raporlarında donanmadaki dört zırhlının yeni usule çevrilmesindense iki adet yeni zırhlı satın alınmasının daha faydalı olacağını, mevcut bütçede bahriyeye ayrılan payın çok cüz'î olmasından dolayı bu şekilde Osmanlı bahriyesinin kalkınmasının mümkün olmadığını, deniz subaylarının küçük rütbeli olanlarından kafi miktarının Avrupa devletleri donanmalarından birisine gönderilmesini, torpido gemilerinden bir talim filosu oluşturulup sefere çıkarılarak subayların bu gemilerde pratik yapıp manevralar icra etmelerini, Haliç'te demirli bulunan zırhlı savaş gemilerinin seferber edilip denize çıkarılmalarını, Avrupa devletlerinin gemilerine bahar ve yaz aylarında dakika geçirtmeden manevralar yaptırdıklarını, böyle yapılmazsa subay ve neferler tembelliğe alışıp gerektiğinde de şaşırıp karışıklığa sebebiyet vereceklerini, zırhlı savaş gemileriyle korvetler ve firkateynlerden oluşan bir seyyar filonun teşkil edilip Akdeniz ve Adalar denizinde manevralar yapılmasını, bu filonun bir taraftan Rumeli, Anadolu ve Suriye sahillerinden Mısır'a diğer taraftan Adalar denizindeki adalardan başlayarak Akdeniz'in Afrika ve Avrupa sahillerindeki limanlarından Tanca ve

[21] BOA, **Y.PRK.BŞK** 18/7.

Cebelitarık'a kadar gezmesinin sağlanmasını, bu şekilde hem donanmanın hem de devletin itibara kavuşacağını söylemektedir[22].

E- Starcke'nin Osmanlı Bahriyesi Hizmetinden Ayrılışı

20 Ağustos 1306/1 Eylül 1890 tarihiyle Bahriye Nezareti'ne takdim ettiği bir arizasında Starcke Paşa, mukavele müddetinin bitmesine az bir süre kaldığından eğer arzu edilirse mukavelenin aynı şartlarla bir sene daha uzatılmasına hazır olduğunu bildirmektedir[23]. Starcke'nin mukavelesini bir seneden fazla uzatamayacağını söyleyip mukavele süresini kısaltmasından dolayı kontratını yenilemenin pek bir faydası olmadığı ifade edilerek durum padişaha arzedilmiştir[24].

Bu konuda iradenin çıkıp çıkmadığına dair bir vesikaya ulaşamadık fakat Starcke'nin tam bir yıl daha İstanbul'da kalmasından onun bir yıl daha istihdam edilmiş olduğunu anlıyoruz. Nitekim 19 Safer 1309/23 Eylül 1891 tarihli bir iradede Starcke'nin kontrat müddeti bittiğinden yarın memleketine döneceği ifade edilip birikmiş maaşlarıyla hizmet müddeti bittiğinde memleketine dönmesi için kontratında vaat edilen harcırahın geciktirilmeden ödenmesi emrediliyordu[25]. Bu şekilde Starcke'nin 24 Eylül 1891 tarihinde İstanbul'dan ayrıldığını söyleyebiliriz.

Eylül 1884'te devlet hizmetine alınıp 1891 Eylül'ünde görevden ayrıldığına göre Starcke tam 7 sene Osmanlı bahriyesinde hizmet etmiş demektir. Starcke'nin verdiği raporların gerçekten Osmanlı bahriyesi için faydalı hususları işlediği, fakat bunların tatbik edilmediği görülmektedir. O zamanın şartlarına göre bahriyeye biçilen rolün bunda etkili olduğu şüphesizdir. Verdiği raporların tatbik edilmediğini gördükçe Starcke'nin, sonraki yıllarını ilk yıllarına nisbetle pasif geçirdiği de gözden kaçmamaktadır.

[22] BOA, **Y.PRK.ASK** 63/50.
[23] BOA, **Y.MTV** 45/37.
[24] BOA, **Y.MTV** 46/39.
[25] BOA, **İ.DH** 1244/97497.

II- KALAU VON HOFE

A- Osmanlı Bahriyesi Hizmetine Girişi ve İlk Faaliyetleri

Starcke Paşa'nın Türkiye'den ayrılmasından sonra Alman Amirallik Dairesi bu makamı derhal doldurmak istedi. Starcke'nin yerine Emekli Tümamiral Von Werner teklif edildi. Werner, Deniz albayı iken 1887'de tümamirallik rütbesi verilerek Alman donanmasından çıkarılmıştı. Ama, amirallik dairesinin başbakanlığa bildirdiğine göre zihnen çok canlıydı ve İstanbul'daki görev için uygun görünüyordu, ayrıca kendisi de görevi kabule hazırdı. Fakat Osmanlı makamları bu teklifi reddederek daha küçük rütbeli bir subay gönderilmesini istediler. Bunun üzerine Alman Amirallik Dairesi İmparatorluk donanmasından Binbaşı Kalau Von Hofe'yi gönderdi. Von Hofe 21 Şubat 1892'de İstanbul'a geldi, üç yıllık bir kontrat imzaladı ve rütbesi derhal albaylığa (miralay) çıkarıldı[26].

Von Hofe'nin kontratı 23 Şubat 1892 tarihinden itibaren geçerli olacaktı. Kontrat imzalandıktan bir süre sonra Hofe Bey'e, memur olduğu hizmete devam etmesi ve Cuma günü Selamlık merasiminde hazır bulunması bildirildi (29 Şaban 1309/28 Mart 1892)[27]. Hofe, Selamlık merasimine katıldığı halde padişahın huzuruna kabul edilmemişti. Bunun padişahın meşguliyetinden kaynaklandığı ileri sürülmüş ve kendisi bir Osmanlı subayı olduğuna göre mümkün olursa ilk Cuma günü padişahla görüşme imkanına kavuşacağı müjdelenmişti (13 Nisan 1892)[28]. Hofe Bey'in kısa bir süre sonra padişah yaverleri arasına alınmış olduğunu görüyoruz ki "nâil-i şeref-i müsûl" olduğu buradan anlaşılmaktadır.

Miralay Kalau Von Hofe, bahriye hizmetinde münasip bir şekilde istihdamıyla beraber 6 Şevval 1309/3 Mayıs 1892 tarihinde padişah iradesiyle Bahriye Mektebi'nin güzel bir şekilde tanzim edilmesine memur edildi. Hofe Bey, haftada iki gün mektepte talebelere harp ilmini (fenn-i harb) öğretecekti. Tersane'de

[26] Wallach, **a.g.e.**, s. 88. Wallach'ın yazdığına göre Kalau Von Hofe'ye ayrıca ilk fırsatta amiralliğe yükseltileceği vaat edilmişti.
[27] BOA, **Y.PRK.ASK** 80/93, lef 1; DMA, **MKT** 713/3-A.
[28] BOA, **Y.PRK.BŞK** 25/100.

de Selimiye firkateyninde topçuluk dersleri verecekti. Ayrıca mektebin programı Bahriye Nezareti'ndeki fen komisyonunda incelendiğinden oraya da devam ederek fikir ve mütalaalarını paylaşacaktı[29].

Kalau Von Hofe, bir taraftan da Osmanlı donanma ve tersanesi üzerinde incelemelerde bulunmaya başladı. Boğazların ve Osmanlı kıyılarının düşman taarruzlarına karşı savunma gücünü ve savaş gemilerinin vaziyetini inceledi. Von Hofe'nin İstanbul'a geldikten sonraki iki-üç ayının ekseriyetle bu çalışmalarla geçtiği anlaşılmaktadır[30].

İstanbul Boğazı muhafazası vekilliğinde bulunan Mirliva Mazhar tarafından 5 Haziran 1308/17 Haziran 1892'de Kavak'tan Mabeyn-i Hümayun'a çekilen telgrafta, müşahedelerini padişaha bildirmek üzere boğaz istihkamlarını görmesine müsaade edilen yaverandan Almanyalı Bahriye Miralayı Kalau Von Hofe Bey'in maiyetinde bir bahriye binbaşısı ve bir yüzbaşı olduğu halde dün boğaza gelip orada bulunan görevlilerin rehberliğinde Rumeli ve Anadolu Kavaklarıyla Sırataş ve Macar mevkilerini gördüğü ve akşamüzeri geriye döndüğü arz olunmaktadır[31].

22 Zilhicce 1309/17 Temmuz 1892 tarihli bir vesikadan, Kalau Von Hofe'ye birkaç gün önce mirlivalık rütbesinin verildiği anlaşılmaktadır[32]. Nitekim Von Hofe, aşağıdaki 15 Temmuz tarihli raporunu mirliva imzasıyla takdim etmiştir. Von Hofe, artık paşa olarak anılacaktır.

3 Temmuz 1308/15 Temmuz 1892 tarihinde Kalau Von Hofe Paşa, padişaha, Osmanlı donanmasının durumuyla ilgili bir rapor sundu. Osmanlı deniz kuvvetlerinin terakkisi için ne gibi teşebbüslerde bulunmak gerektiğini belirlemek için çıkması muhtemel bir harpte Osmanlı donanmasının ne hizmette bulunacağı, harbin ne şekilde ve nerelerde cereyan edeceğinin dikkate alınması gerektiğini söyleyen Von

[29] DMA, **UM.EVR** 51/18; DMA, **ER.HAR** 14/170.
[30] Bu, verdiği raporlardan anlaşılmaktadır.
[31] BOA, **Y.PRK.ASK** 83/50.
[32] DMA, **UM.EVR** 51/90. Wallach'ın vaat edildiğini söylediği amirallik rütbesi böylece verilmiş oluyordu.

Hofe, geniş Osmanlı sahilleri ile müdafaaya muhtaç adaların çok olmasından dolayı Osmanlı donanmasına büyük görev düştüğünü, Osmanlı başkentinin savunulması ve gerektiğinde celp edilecek redif askerlerinin gerekli yerlere gönderilmesi gibi iki mühim meseleye de çözüm bulunması gerektiğini ifade etmektedir.

Osmanlı Devleti'ne Rusya, İngiltere, Yunanistan gibi devletlerin savaş açmasının muhtemel olduğunu söyleyen Hofe, kendisinin Rusya ile çıkması muhtemel bir savaşta olabilecekleri beyan edeceğini ifade ettikten sonra bir Rusya savaşında en önemli meselenin İstanbul'un kuzeyden yapılacak bir deniz hücumuna karşı savunması olduğunu belirtmektedir.

Osmanlı Devleti ile Rusya'nın mevcut gemilerini, inşa tarihleri, ağırlıkları, süratleri, zırh kalınlıkları ve silahları gibi bakımlardan mukayeseye tabi tuttuktan sonra Osmanlı savaş gemilerinden hiçbirinin gerek taarruz ve gerekse savunma açısından bir Rus gemisine eşit olmadığını teessüfle belirtmektedir.

Osmanlı bahriye subay ve askerlerinin kabiliyetleri kişiler olmalarına rağmen çeşitli deniz tecrübelerine ve yeni silahların kullanılmasında alıştırma yapmaya muhtaç olduklarını, bunun ise barış zamanlarının çok iyi değerlendirilmesiyle olacağını, sadece teorik bilgilerin öğretilmesinin yeterli olmayıp pratik olarak da denizde çalışmalar yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

İstanbul Boğazı'nın savunma kuvvetinin boğazın girişi ile Büyükdere arasındaki başlıca dört tabyadan ibaret olup bunların Rumeli sahilindeki Sırataş tabyası, Rumeli Kavağı tabyası, Anadolu Kavağı tabyası ve Macar tabyası olduğunu belirten Von Hofe, tabyaların savunma güçleri ve sahip oldukları topların vasıf ve adetleri hakkında bilgi verdikten sonra bu tabyaların son model savaş gemilerine karşı zayıf kalacaklarını söyleyip alınması gereken tedbirlerden bahsetmektedir[33].

[33] BOA, **Y.MTV** 64/65.

11 Safer 1310/3 Eylül 1892 tarihinde Kalau Von Hofe, bahriyeye mensup subay ve askerlerin talim ve terbiyeleri hakkında bir rapor sunmuştur. Raporunda yakında oluşturulacak olan talim filosundaki gemilere tayin edilecek subay ve neferlerin görev ve hizmetlerinin denizcilik usullerine tamamıyla uygun bir şekilde icra ettirilmesini, senenin muhtelif zamanlarında yapılacak talim ve manevraların mükemmel ve tafsilatlı bir program dahilinde uygulanarak filo kumandanına bu programın verilip hükümlerinin harfiyen yerine getirilmesini ve bunun da bir müfettiş vasıtasıyla takip edilmesini tavsiye etmektedir.

Birkaç torpidobot ayrılarak bunların idaresi ve kullanılması hakkında bilgili subaylar ve ateşçiler yetiştirilmesi için tam bir sene talimlere devam edilmesi gerektiğini, bir savaş çıktığında kısa bir süre içinde bu işlerde kullanılacak subay yetiştirmenin imkansız olduğunu belirtmektedir.

Kullanılmaya uygun zırhlıları sahil müdafaasına elverişli hale getirmek gerektiğini, bunun ise bu zırhlıları modern silahlarla donatmakla mümkün olacağını ifade etmektedir. Genç ve kabiliyetli subaylardan birkaçının Almanya donanmasına gönderilmesini söyleyen Von Hofe, küçük subay (gedikli) yetiştirilmesi işinde de birçok eksiklikler olduğunu, bunların da oluşturulacak olan talim filosuna verilerek orada talim ettirilmelerinin uygun olacağını beyan etmektedir[34].

28 Şaban 1310/17 Mart 1893 tarihinde sunduğu bir raporda bahriyeye verilen ehemmiyetin yalnız maddi tarafıyla iktifa edilerek muhtelif tarzda gemiler ve cins cins silahlar elde edip de subayların bunları kullanmak noktasında maharet kazanmalarını mühimsememenin o bahriye için ileride öldürücü bir durum hazırlamak olduğunu söyleyen Kalau Von Hofe, gemilerin limanda atıl bir şekilde beklemelerinin maddi olarak, her türlü tamire rağmen kullanımdan düşüp harap bir hale gelmesine sebep olacağını, manevi olarak ise subayların alıştırma ve deneme yapmamak yüzünden kendilerine güvenlerinin kalmayacağını, mektepte, mektep gemisinde veya limandaki gemilerde yapılan talim ve terbiyenin maksada

[34] BOA, **Y.MTV** 66/67.

ulaştırmayacağını, hatta bazen karada bazen denizde bulunmanın da terbiye ve askeri intizama uymadığını söyleyip Adalar Denizi sularında devamlı seyyar olmak üzere her türlü techizatı mükemmel en az bir zırhlı talim gemisinin bulundurulmasını ve subayların bir program dahilinde bu gemiye gidip alışkanlık kazanmaları gerektiğini belirtmektedir[35].

23 Muharrem 1311/6 Ağustos 1893 tarihinde, donanmanın Krupp ve makineli toplarıyla sair küçük silahlarının tamamının kullanımdan düşüp harap olmakta olduklarını ifade eden Kalau Von Hofe, bunun neden kaynaklandığını açıklamakta ve alınması gereken tedbirlerden bahsetmektedir[36].

6 Safer 1311/18 Ağustos 1893 tarihinde, Almanya donanmasında son gelişmelere göre yapılacak ve bir ay kadar sürecek deniz manevralarına katılmak üzere altı haftalığına Almanya'ya gitmek için izin isteyen Von Hofe, bu manevralara katılacak gemilerden birinde kendisinin de bulunacağını, bu manevraların her bakımdan faydalı olacağını belirtmektedir[37]. Kalau Von Hofe, Almanya'ya giderek manevralara katılmış ve döndükten sonra müşahedelerini 15 Rebiulahir 1311/25 Eylül 1893 tarihli bir raporla padişaha takdim etmiştir[38]. 22 Ocak 1894 tarihinde sunduğu diğer bir raporda Von Hofe, boğazların müdafaa edilmesiyle ilgili tedbirlerden bahsetmektedir[39].

B- Von Hofe'nin Kontratının Yenilenmesi

Devlet hizmetine girmesinin üzerinden üç yıl geçtikten sonra Kalau Von Hofe'nin kontratının yenilendiğini görüyoruz. Osmanlı Devleti adına Hariciye Nazırı Said ve Bahriye Nazırı Hasan Paşa'nın imzaladıkları mukavelede, 23 Şubat 1892 tarihinde imzalanan sözleşmenin süresi bittiğinden iki tarafın 23 Şubat 1895 tarihinden itibaren mukaveleyi üç sene müddetle yenilemeye karar verdikleri belirtiliyordu. Kalau Von Hofe Paşa'nın yıllık 28 bin frank olan maaşı mukavele

[35] BOA, **Y.MTV** 75/236. Raporun tamamı için bkz. Ek A-6.
[36] BOA, **Y.PRK.MYD** 13/38.
[37] BOA, **Y.MTV** 81/47.
[38] BOA, **Y.MTV** 85/78.
[39] BOA, **Y.PRK.ASK** 96/84.

tarihinden itibaren 40 bin franka çıkarılacaktı. Osmanlı Devleti hizmetinde bulunduğu müddetçe Almanya bahriyesince zayi edeceği emeklilik maaşına karşılık bir defaya mahsus kendisine 30 bin frank verilecekti. İlk mukavelenin hükümleri bu mukavele için de geçerli olacaktı[40]. 6 Rebiulahir 1313/26 Ağustos 1895 tarihinde Kalau Von Hofe Paşa, güzel hizmetlerinden dolayı feriklik rütbesiyle taltif edildi[41].

1 Cemaziyelevvel 1313/20 Ekim 1895 tarihinde Hofe Paşa'nın yeni maaşının, bir defaya mahsus alacağı 30000 frankın ve ferikliğe terfiinden itibaren alacağı tayinat bedelinin bütçeye dahil edilmesine dair padişah iradesi çıktı[42]. 18 Şevval 1313/2 Nisan 1896 tarihinde, Kalau Von Hofe Paşa, altı aydan beri ödenmeyen maaşlarıyla kontratının yenilenmesinden itibaren ödenmeyen farklarının ödenmesini talep etmesi üzerine bunların ödenmesine dair padişah iradesi çıktı[43].

Güzel mesaisinden dolayı padişah yaverlerinden Kalau Von Hofe Paşa'ya padişah iradesi gereği 10 Zilhicce 1313/23 Mayıs 1896 tarihinde birinci rütbeden Mecidiye nişanı verilmesine karar verildi[44].

İrade çıkmış olmasına rağmen Von Hofe'nin maaşlarının bir türlü düzenli ödenmediği görülmektedir. Nitekim 15 Cemaziyelahir 1314/21 Kasım 1896 tarihinde Kalau Von Hofe geçmiş aylara ait ödenmeyen maaşlarının ödenmesiyle bundan sonraki maaşlarının da düzenli olarak verilmesine dair padişaha bir ariza takdim etti. Bunun üzerine çıkan iradede, Osmanlı Devleti hizmetinde bulunan yabancı subayların maaşlarının düzenli olarak ödenmemesinin devletin mali itibarının ötede beride mevzubahis edilmesine yol açtığı, diğer taraftan bu subayların memuriyetlerinin siyasi bir yönü de olduğundan bunların şikayetlerine sebep

[40] BOA, **Y.MTV** 120/44. Von Hofe ile yapılan bu ikinci mukavelenin Starcke ile yapılan ikinci mukavelenin hükümleriyle aynı olduğu Bahriye Nazırı tarafından yazılan bir tezkire ile belirtilmiştir. Kontratının yenilenmesi için ayrıca bkz. Wallach, **a.g.e.**, s. 88. Wallach, 24000 frank olan maaşının 30000 franka çıkarıldığını yazmaktadır ki bu Osmanlı ve Alman kaynakları arasında bir çelişki gibi görünmektedir. Kalau Von Hofe'nin maaşı olan 40000 frank kendisine bir Osmanlı lirası yüz kuruş hesabıyla 14445 kuruş 30 para olarak ödenecekti (BOA, **Y.MTV** 120/89).
[41] BOA, **İ.TAL** 85/1313 R-24.
[42] BOA, **İ.BH** 2/1313 Ca-1; DMA, **MKT** 773/88.
[43] BOA, **İ.HUS** 46/1313 L-41.
[44] BOA, **İ.TAL** 97/1313 Z-080.

olabilecek durumlardan kaçınılarak maaşlarının ödenmesine itina edilmesi isteniyordu[45].

15 Şevval 1314/19 Mart 1897 tarihinde Hofe Paşa'nın yine maaşlarının ödenmemesinden şikayet etmekte[46] olması çıkan iradelere pek de kulak asılmadığını ve belki de maliyenin zor bir dönemeçten geçtiğini göstermekteydi. 8 Muharrem 1315/8 Haziran 1897 tarihinde Hofe Paşa'ya birinci dereceden Osmanî nişanı verildi[47].

C- 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'ndaki Faaliyetleri

1897 yılının en mühim hadisesi Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında çıkan savaştır. Savaşın çıkmasına yakın Osmanlı donanmasının Haliç'ten çıkarak Çanakkale'ye gitmesi emredilmişti. Donanma kumandanı Hasan Rami Paşa idi. 6 Mart 1897'de Haliç'ten çıkışı sırasında bir hayli tehlikeler atlatan donanma zor zahmet Çanakkale'ye vardı. Bu sırada Kalau Von Hofe Paşa donanma erkân-ı harbiyesine memur edilerek Çanakkale'ye gönderildi[48]. Donanma Çanakkale Boğazı'nın dışında bir atış tatbikatı yaptı. Toplar işe yaramaz haldeydi. Bir kısmının hidrolik rotları ilk atışta kırılmıştı. Bazısının kapakları çatlamış, bir kısmı kızaklarından düşmüştü[49]. Donanma ve silahları içler acısı bir durumdaydı.

Bilhassa o sırada donanmada bulunan Osmaniye, Aziziye ve Hamidiye savaş gemilerinin topları ateş sırasında işe yaramaz hale gelmiş, makineleri bozulmuş ve süratleri azalmıştı. Hasan Rami Paşa başta olmak üzere Von Hofe Paşa ve donanma gemilerinin süvarileri tarafından padişaha sunulmak üzere bu hususlarla ve yapılması gerekenlerle alakalı bir rapor kaleme alındı. Üç savaş gemisinin hasara uğrayıp işe yaramaz hale gelmesi ve diğer donanma gemilerinde de büyük tehlikelere sebep olabilecek derecede tahribatın ortaya çıkmasının bunların savaşa gönderilmesini imkansız derecesine çıkarmakta olduğu, bilhassa üç gemi hiçbir harp faaliyetinde

[45] DMA, **MKT** 773/110-B.
[46] BOA, **Y.PRK.MYD** 18/51.
[47] BOA, **İ.TAL** 113/1315 M-030.
[48] DMA, **MKT** 1083/27.
[49] **Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi**, VI, İstanbul 1972, s. 3380-3381.

bulunamayacağı gibi bunları tamir için Tersane-i Amire'ye göndermekten de hiçbir fayda sağlanamayacağı ifade edildikten sonra hiçbir Osmanlı savaş gemisinin 17 mil sürate sahip ve son model silahlarla donatılmış Yunan gemilerine karşı çıkmasının mümkün olmadığı belirtilmişti. Yapılacak şey ise İngiltere donanmasında kullanılmakta olan gemilerden üç büyük harp gemisi, altı zırhlı kruvazör ve iki de torpido ve muhrip olmak üzere toplam on bir adet yeni savaş gemisinin satın alınmasıydı (5 Nisan 1313/17 Nisan 1897)[50].

Savaş kısa süre içinde Osmanlı galibiyetiyle sona erdikten sonra donanma bir süre daha Çanakkale'de beklemişti. Bu sırada Tersane-i Amire'den, donanmada bulunan Krupp topları için mermi imal edilip gönderilmişti. Bunların Aziziye savaş gemisindeki tecrübeleri sırasında Von Hofe de hazır bulunmuştu. Bu tecrübeler sırasında bir mermi, on beş santimetrelik bir topun alt yivlerini topu kullanımdan düşürecek derecede zedelemişti. Bu mermileri kullanmanın tehlikeli olacağına dair Kalau Von Hofe Paşa tarafından bir rapor hazırlandı. Raporunda, mermilerin muntazam olmayıp sanatsız imal edildiğini ve daha bir takım kusurları olduğunu belirten paşa, Aziziye savaş gemisindeki atış sırasında topları zedelemiş olan bu mermilerin kullanılmasından büyük tehlike ve kazaların zuhur edebileceğini, kendisinin bu konuda hiçbir mesuliyeti üstlenemeyeceğini ifade etmiştir (17 Mayıs 1313/29 Mayıs 1897)[51].

Bir müddet sonra İstanbul'a dönen Hofe Paşa, donanma hakkındaki müşahedelerini padişaha arz etti. Buna göre zırhlı Osmanlı savaş gemilerinin tekneleri sağlam ve kullanılmaya uygun olup ancak yeni gelişmelere göre diğer devlet donanmalarında olduğu gibi bölmeler ilave ve zırhlı güverteler imal edildiği ve makineleri tadil edilip silahları yenilenmek suretiyle takviye ve ıslah olunduğu takdirde kullanılmaya devam edileceğini bildirmekte idi. Donanmada bu ıslahatın yapılması bir sene içinde mümkün olduğu gibi bu süre zarfında da donanma mürettebatının yeni manevralar öğrenmek üzere talim ile meşgul olmaları gerekmekteydi. Bir taraftan bu faaliyetler devam ederken diğer taraftan da her sene

[50] Hasan Rami Paşa, **Hatırat**, I, İstanbul 1324 (1908), s. 35-37.
[51] Hasan Rami Paşa, **a.g.e.**, s. 57-58.

yeni bir zırhlı savaş gemisi satın alınmasına başlanacak ve böylece birkaç sene içinde mükemmel bir donanma meydana getirilmiş olacaktı[52]. Donanmanın tadil ve ıslahı için Almanya'dan bir mühendis getirilmesine ve donanma mürettebatının da Hofe Paşa'nın tarif edeceği şekilde yeni usulde manevra ve talimlere başlamasına karar verildi[53].

19 Recep 1315/14 Aralık 1897 tarihinde sunduğu raporda Hofe Paşa, Osmanlı Devleti'nin neden kuvvetli bir bahriyeye sahip olması gerektiği üzerinde durduktan sonra Osmanlı bahriyesinin ihyası için üç maddeyi iyi düşünmek lazım geldiğini söyleyip bu üç maddenin de "Osmanlı bahriyesinin şu andaki durumu", "yeterli bir kuvvet tedariki, ne ile ve ne şekilde olabilir" ve "Osmanlı bahriyesi ne gibi ıslahat ve düzenlemelere muhtaçtır" konuları olduğunu belirtmekte ve daha sonra teferruatıyla bu mevzuları irdelemektedir[54].

Kalau Von Hofe, 1897 yılı Aralık ayının sonlarına doğru Berlin'de bulunan Siklop isimli torpido fabrikasından seyyar ve sabit olmak üzere iki cins torpidonun getirilerek denemelerinin yapılmasına dair bir ariza takdim etti. Siklop fabrikasından da torpidoların mahiyeti hakkında bir rapor istediğinden söz konusu rapor fabrika vekili tarafından gönderilmiş ve bunda bir torpido planı gösterilip torpidoların deneme ve satın alma şartları hakkında bilgi verilmişti. Daha sonra kendisinin celp edilerek torpidolar hakkında tafsilat istenmesi üzerine Hofe Paşa, sabit torpidolar hakkında bilgi vermiş, bu torpidoların tehlikesizce bir geminin içinde bulundurularak istenildiği zaman istenilen yere süratle götürülüp suya konulabileceğini, istenildiği kadar deniz dibinde saklanmasının da mümkün olduğunu, kullanılacağı zaman deniz yüzeyine çıkarılıp yerleştirilerek düşman gemilerine zarar verdirileceğini, lüzum kalmadığı zaman da hususi gemisi ile denizden toplanıp muhafaza olunacağını bildirmiştir. Bu torpidoların, şimdiye kadar bilinen torpidolardan daha iyi olduğu söylenerek satın alınıp alınmaması hususu padişahın arzusuna bırakılmıştır[55].

[52] BOA, **Y.MTV** 159/185.
[53] BOA, **Y.PRK.BŞK** 52/86.
[54] BOA, **Y.PRK.ASK** 135/13.
[55] BOA, **Y.MTV** 171/38.

1898 yılı Mart ayı başlarında Hofe Paşa'nın, yine aynı torpidolar hakkında padişaha bir ariza takdim ettiği ve yine Mabeyn-i Hümayun'a celp edilerek, oradaki askeri heyete bilgi verdiği görülmektedir. Konu bu defa da iradeye havale edilmiştir[56]. 1899 yılı Mart ayında yani tam bir sene sonra Hofe Paşa'nın sunduğu bir arizadan Siklop torpidolarının denemesi yapılmak için müsaade alındığı fakat torpidoların henüz sipariş edilmediği anlaşılmaktadır[57]. 1899 yılı sonlarında vaziyetin hiç değişmemiş olması Hofe Paşa tarafından şikayet konusu edilmiş ve bir kere daha sipariş edilmeleri gerektiği hatırlatılmıştır[58].

D- Kontratının İkinci Defa Yenilenmesi

12 Nisan 1314/24 Nisan 1898 tarihinde Osmanlı Devleti adına Hariciye Nazırı Tevfik ve Bahriye Nazırı Hasan paşalarla Kalau Von Hofe arasında imzalanan mukavelede Hofe Paşa'nın 23 Şubat 1895 tarihinden itibaren üç yıl geçerli olan mukavelesinin müddeti bittiğinden iki tarafın ikinci defa olarak mukaveleyi 23 Şubat 1898 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere üç sene daha uzatmaya karar verdikleri belirtiliyordu. Paşanın yıllık maaşı yine 40 bin frank olacak ve ilk mukavelenin diğer hükümleri bu mukavele için de muteber tutulacaktı[59].

Von Hofe Paşa, Bahriye Erkân-ı Harb Reisi Faik Paşa'nın hastalanması üzerine onun tavsiyesiyle, kendisi iyileşinceye kadar işlerin gecikmemesi için Faik Paşa'nın yerine vekil tayin edildi (18 Receb 1317/22 Ekim 1899)[60].

1899 yılının sonlarına doğru Osmanlı donanmasını takviye etmek maksadıyla, Amerika'nın Kramp tezgahlarına bir adet muhafazalı kruvazör sipariş edilmesi isteğine padişahın onay vermesi üzerine Von Hofe Paşa derhal bir rapor kaleme aldı. Raporunda Osmanlı bahriyesi için en acil ihtiyacın sahillerin muhafazası olduğunu, mutlak sahil muhafazası için ise kruvazör sınıfının asla işe yaramadığını, bu ihtiyaç için daha önceki raporlarında da belirttiği gibi zırhlı gemilerin lazım

[56] BOA, **Y.MTV** 173/215.
[57] BOA, **Y.PRK.ASK** 148/65.
[58] BOA, **Y.MTV** 196/130.
[59] DMA, **UM.EVR** 375/17.
[60] DMA, **MB** 60/210.

olduğunu, nisbeten çıplak olan, ne savunmaya ve ne de taarruza yönelik bir hareket için uygun bulunan kruvazörlerin zaten başka maksatlar için inşa edildiklerini, bir bahriyeyi sırf bu gemilerle teşkil etmenin külfetten başka bir şey olmadığını, hasılı bir kruvazör siparişinin yüce niyetlere uygun düşmediğini ifade etti. Raporunda bahriye ile ilgili diğer birtakım hususları dile getiren Hofe, sunduğu raporların uygulanmadığından şikayette bulundu (28 Receb 1317/2 Aralık 1899)[61].

E- Âsâr-ı Tevfik Zırhlısının Yenilenmesindeki Çalışmaları

Kalau Von Hofe Paşa, sunduğu raporlarda, donanmanın yeni gemiler satın alınmak suretiyle yenilenebileceğini söylerken eski gemilerin de tadil edilmek suretiyle modernize edilerek donanmaya tekrar kazandırılmasını tavsiye etmişti. 1897 Osmanlı-Yunan savaşı donanmanın perişan halini gözler önüne serdiğinden derhal harekete geçilmesi gerekiyordu[62]. İlk olarak Mesudiye ve Âsâr-ı Tevfik[63] zırhlılarının İtalya'nın Cenova kentinde bulunan Ansaldo Tersanesi'nde tamir edilmelerine karar verildi[64] ve iki zırhlı Cenova'ya gönderildi (Ocak 1899)[65]. Burada önce Mesudiye'nin tamirine başlandı. Yaklaşık bir yıl sonra, Âsâr-ı Tevfik'in Almanya'nın Kiel şehrinde bulunan Germanya tersanesinde yenilenmesine karar verildi ve zırhlıyı oraya götürmek üzere Kalau Von Hofe Paşa vazifelendirildi (1900)[66].

İzmir vapuruyla Cenova'ya giden Von Hofe Paşa, Âsâr-ı Tevfik'i aldıktan sonra yola çıktı ve 24 Nisan 1900 tarihinde Cebelitarık'a vardı. Burada, istemiş olduğu 1000 liranın kendisine gönderilmesini bekleyeceğini bildirdi[67]. Mayıs ayının

---

[61] BOA, **Y.MTV** 196/130.
[62] Yenilenmesine karar verilen gemiler Mesudiye, Âsâr-ı Tevfik, Feth-i Bülend, Muin-i Zafer ve Avnillah zırhlılarıydı (Oğuz Otay, **Mesudiye Zırhlısı Osmanlı'nın Son 40 Yılının Tanığı (1874-1914)**, İstanbul 2005, s. 100.).
[63] Âsâr-ı Tevfik, 1865 yılında Mısır Hidivliği tarafından İngiltere'ye sipariş edilmiş, 1868 yılında Osmanlı Devleti'ne devredilmiş, 1870 yılında da hizmete başlamıştır. 1890-1892 yıllarında Tersane-i Amire'de kazanları değiştirilmiştir. 1900-1907 yılları arasında Kiel'de modernize edilmiştir. 1907 yılında İstanbul'a dönmüş, 1913 yılında ise karaya oturarak tahrip olmuştur (Bernd Langensiepen – Ahmet Güleryüz, **1828-1923 Osmanlı Donanması**, İstanbul 2000, s. 104).
[64] BOA, **Y.PRK.ASK** 146/87. Ayrıca bkz. Otay, **a.g.e.**, s. 100-101.
[65] Langensiepen – Güleryüz, **a.g.e.**, s. 10.
[66] BOA, **Y.MTV** 201/112.
[67] Aynı vesika.

ilk günlerinde Vigo'ya vardı[68], buradan yola devamla İngiltere'ye ulaştı ve bir müddet de burada bekledi[69]. 30 Mayıs 1900 tarihinde de Mabeyn'e çektiği telgrafla Kiel'e vardıklarını haber verdi. Telgrafında paşa, ayrıca çeşitli masraflar için iki bin liranın lüzumunu ve acele gönderilmesini bildiriyordu. Ertesi gün çektiği diğer bir telgrafta ise mürettebat ve masraflar için ayda 1500 liraya ihtiyaç olduğunu, bu paranın düzenli olarak ödenmesini, eğer gönderilmezse çok çirkin bir durumda kalınacağını ve bu durumun Osmanlı Devleti donanmasının şanına uymayacağını söylüyordu[70].

Görüldüğü gibi Âsâr-ı Tevfik'in Kiel'deki modernize edilmesi işi mali problemlerle başlamıştı. Daha yolda iken zaruri ihtiyaçlar için istenen paranın ödenmesinde Maliye Nezareti güçlükler çıkarmıştı. İleride görüleceği üzere bu mali problemler gittikçe artarak hatta askerlerin açlık sıkıntısı çekmesine bile sebep olacak, zırhlının modernize edilmesi işi ise uzadıkça uzayacak ve ancak altı yılı aşkın bir sürede tamamlanacaktır.

Von Hofe Paşa, 1 Temmuz 1900 tarihinde İstanbul'a çektiği telgrafta gönderilmesi hakkında irade çıkan 2500 liranın henüz gelmediğini, çok şiddetli sıkıntılar içinde olduklarını, süratle paranın gönderilmesini beklediklerini yazmaktaydı. Bu sırada da Germanya fabrikası gemiyi incelemeye başlamıştı. 20 Temmuz tarihli mektubunda Hofe Paşa, fabrika tarafından muhtelif sistemlerde plan ve projelerin hazırlanmakta olduğunu, gemi için silindir şeklinde kazanların yapılmasını düşündüklerini, en müşkül meselenin fiyat meselesi olduğunu ifade etmekteydi. Bir hafta kadar sonra Germanya fabrikası Âsâr-ı Tevfik'i incelemeyi bitirmiş ve nasıl modernize edileceğine dair bazı projeler sunmuştu[71]. 1900 yılı Ağustos ayının ortalarında fabrika, geminin her bir aksamında neler yapılacağının

[68] BOA, **Y.MTV** 202/32.
[69] BOA, **Y.MTV** 202/100.
[70] BOA, **Y.PRK.EŞA** 35/78. Bir ay kadar sonra Von Hofe'ye ayda 1500 liranın ne gibi masraflar için kullanılacağı sorulmuş, bunun üzerine gönderdiği cevapta paşa, bütün masrafları göstermişti (BOA, **Y.MTV** 204/7).
[71] BOA, **Y.PRK.ASK** 162/28.

anlatıldığı mufassal bir tarife daha sundu[72]. Hofe bunlardan hükümeti haberdar ediyordu, fakat Osmanlı Devleti bu projelere herhangi bir cevap vermemişti[73].

Bu arada Kiel'de bulunan Âsâr-ı Tevfik zırhlısı ile İzmir vapuru mürettebatının 500 kişiden oluşan mürettebatına hiçbir ödeme yapılmadığı[74] gibi iaşelerini temin için para da verilmemişti[75]. İzmir vapurunun ise tamir edilmesi için ayrıca para gerekliydi. Kalau Von Hofe, 4 Receb 1318/28 Ekim 1900 tarihinde Kiel'den padişaha yazdığı mektupta çekilen sıkıntıları, parasızlığın sebep olduğu zorlukları anlatmaktadır[76].

7 Kasım 1900 tarihli telgrafında ise Hofe Paşa, kış mevsiminin Türkiye'ye nazaran şiddetli başladığını, Osmanlı askerlerine kışlık olarak Mayıs ayında gönderilen elbiselerin şeklen askerlik şerefine aykırı ve sıhhatlerini korumaya elverişsiz olduğunu, mevkie uygun elbise gönderilmesine veya burada imal edilmesine dair Bahriye Nezareti'ne yapılan müracaatların sonuçsuz kaldığını, elverişli elbise imal edilmesi hususunda irade çıkmasını beklediğini, telgraf parasının asker sandığından alındığını ve sıkıntılarının şiddetli olduğunu arz ediyordu[77].

Tam bir ay sonra (7 Aralık) Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa tarafından Maliye Nezareti'ne yazılan tezkirede Kiel'de bulunan İzmir vapurunun tamiri, oradaki askerlere gereken elbiseler ve askerlerin zaruri ihtiyaçları için toplam 2500 Osmanlı lirasına ihtiyaç duyulduğu ve gereğinin yapılması bildiriliyordu[78].

Bahriye Nezareti'ne 25 Şubat 1316/10 Mart 1901 tarihinde Von Hofe Paşa tarafından yazılan mektupta, acele lazım olan 6000 liradan 2000 lirasını aldıklarını ve bununla erzak müteahhitlerine olan borçlarının üçte birinden azıyla son defa satın aldıkları elbise borçlarını ödediklerini, alacaklılar, geçen günlerde mahkemelere ve

[72] BOA, **Y.PRK.ASK** 163/51.
[73] Langensiepen – Güleryüz, s. 11.
[74] Gös. yer.
[75] Wallach, s. 89.
[76] BOA, **Y.PRK.ASK** 164/102.
[77] BOA, **Y.PRK.ASK** 165/35.
[78] BOA, **Y.MTV** 209/69.

diğer ilgili makamlara müracaat edip şikayette bulunmuşlarken vaat ve rica ile teskin edildiklerini, fakat şimdiki ödemeden dolayı tekrar ve daha fazla şikayette bulunmaya başladıklarını, erzak vermekten kaçınmalarının kuvvetle muhtemel olduğunu, kendisinin yapabileceği her şeyi gücü yettiği nisbette yaptığını, bundan sonrası için hiçbir mesuliyet kabul edemeyeceğini bildirdi[79]. Osmanlı Devleti'nin Berlin elçisi de 12 Mart 1901'de Mabeyn'e yazdığı mektupta Von Hofe Paşa ve maiyetindekilere acele olarak gereken paranın ödenmesini, aksi takdirde Kiel'deki tabii masraflar her geçen gün artacağından daha sonra İzmir vapurunun oradan hareket etmesinin mümkün olamayacağını bildirdi[80]. 25 Muharrem 1319/14 Mayıs 1901 tarihinde çektiği telgrafta Kalau Von Hofe Paşa, aynen şöyle diyordu: "Pek ziyâde ihtiyâca binâen iki bin beş yüz liraya muhtâcız." Bunun üzerine Bahriye Nazırı derhal Maliye Nezareti'ne gerekli emirlerin verilmesi için teşebbüse geçmişse de bundan bir sonuç alınamamıştı[81].

1901 yılı yazında, yaklaşık 13 aylık bir beklemeden sonra Osmanlı denizcilerinin durumu iyice kötüleşmeye başladı. Artık herhangi bir yerden kredi bulamıyorlardı[82]. Borçlar gittikçe artınca Alman müteahhitleri sevkiyatı kestiler. Subaylar ve erat açlık tehlikesiyle karşılaştı. Dokuz aydır maaş da alamıyorlardı[83]. Amiral Hofe Paşa'nın yardım teşebbüsleri bile sonuçsuz kalıyordu. Hatta Alman İmparatorunun Kiel Haftası sırasında bu durumdan haberdar olması bile devletin denizci askerlerine yardım etmesini sağlayamamıştı. Sonuçta 1901 yılı sonbaharında, Osmanlı padişahının Alman silah fabrikası Krupp'tan sağladığı avans ve İstanbul'dan gönderilen paralarla Kiel'de bulunan Osmanlı askerlerinin borçları ödenmiş ve İzmir vapuru da tamiri tamamlanıp orada bulunan askerleri alarak geriye dönmüştü[84]. Kalau Von Hofe Paşa'nın böylece Kiel'deki memuriyeti de bitmiş oldu. Âsâr-ı Tevfik'in ise modernizasyonu ancak 1904 yılında başlayabilmiş ve 19 Kasım 1906'da yenilenmesi biten gemi İstanbul'a hareket etmişti[85].

[79] BOA, **Y.MTV** 212/123, lef 2.
[80] Aynı vesika, lef 4.
[81] BOA, **Y.MTV** 214/196.
[82] Langensiepen – Güleryüz, s. 12.
[83] Wallach, aynı yer.
[84] Langensiepen – Güleryüz, aynı yer.
[85] Gös. yer.

Hofe Paşa'nın Âsâr-ı Tevfik'in tadil ve modernizasyonundaki faaliyeti gemiyi Cenova'dan alıp Kiel'e götürmesinden ve orada yenilenmesine dair planların yapılmasına nezaret etmesinden ibaret kalmıştır. Zira Germanya fabrikasının proje tekliflerine Osmanlı Devleti tarafından bir süre cevap verilmemesi, fabrikanın da cevap alamayıp ödeme yapılacağından endişe duyması işi sürüncemede bırakmıştı. O sırada bir taraftan Cenova'da Mesudiye zırhlısının modernize ediliyor olması devleti mali olarak zor durumda bırakmış olmalıdır. Mesudiye'nin tadilinin biterek 1904 yılında İstanbul'a geldiğini ve Âsâr-ı Tevfik'in de 1904 yılında modernizasyonunun başladığını düşünürsek devletin iki geminin aynı anda tadiline güç yetiremediğini, bir tanesinin yenilenmesi bittikten sonra diğerini tadile başladığını görürüz.

F- Kontratının Son Defa Yenilenmesi ve Devlet Hizmetinden Ayrılışı

Kalau Von Hofe Paşa, 1892 yılında Osmanlı hizmetine girmişti ve kontratını iki defa yenileyerek uzatmıştı. Son kontratının müddeti 1901 yılının Şubat ayında bitecekti. Bu sırada Hofe Paşa Kiel'de bulunuyordu. Hofe'nin Osmanlı hizmetinde çalışmaya devam etmek istediği anlaşılmaktadır. Nitekim 5 Şevval 1318/26 Ocak 1901 tarihinde İstanbul'a yazdığı mektupta hayatının en şerefli ve mesut bir devresinin Osmanlı Devleti hizmetinde geçtiğini ifade ettikten sonra kontrat müddeti gelecek ay olan Şubat ayında biteceğinden yenilenmesi düşünülecek olursa kendisinin kabul etmeye hazır olduğunu bildiriyordu[86].

Bunun üzerine Hofe Paşa'nın kontratının yenilenmesine dair padişah iradesi çıkmış, Hofe Paşa, Kiel'de bulunduğundan gereğinin yapılması hakkında yapılan görüşmelerden sonra kendisine durum tebliğ edilmek üzere Berlin sefaretine vaziyet bildirilmiş ve düzenlenecek kontratların da gönderileceği haber verilmişti (21 Zilhicce 1318/11 Nisan 1901)[87]. Kontratlar Hofe Paşa'ya gönderildiğinde onun tarafından kontratın ikinci maddesine maaşının Rüsumat Emaneti tarafından temin edilmesi cümlesinin ilave edildiği ve bunun irade gereği olduğunun söylendiği

[86] BOA, **Y.MTV** 211/6.
[87] DMA, **MKT** 1370/8.

görülmüştü. Fakat 19 Muharrem 1319/8 Mayıs 1901 tarihli Bahriye Nezareti'nin Hariciye'ye gönderdiği tezkiresinde, Bahriye Nezareti'nin, maaşın Rüsumat Emaneti'nce ödeneceğine dair bir bilgisi olmadığı bildiriliyordu. Hariciye de durumu böylece Sadaret'e iletti. Mayıs ayının sonlarına doğru bu konuda irade çıkarak maaşın Rüsumat Emaneti'nce teminine müsaade ediliyordu. Daha sonra da Bahriye Nezareti kontratı üç nüsha olarak düzenlemeye başladı. 5 Cemaziyevvel 1319/20 Ağustos 1901 tarihinde de irade çıkarak Hofe Paşa'nın yenilenen kontratı onaylanmış oldu[88].

Kontrat, Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa ile Kalau Von Hofe Paşa arasında imzalanıyordu. 23 Şubat 1898 tarihinde imzalanan kontratın süresi bittiğinden üçüncü defa olarak 24 Şubat 1901 tarihinden itibaren üç sene geçerli olacak şekilde kontrat yenileniyordu. Maaşı yine yıllık 40 bin franktı. Üç sene sonunda iki taraf bu mukaveleyi uzatabileceklerdi[89]. Görüldüğü gibi Kalau Von Hofe Paşa'nın kontratı daha o Kiel'de bulunduğu bir sırada üç yıl daha uzatılmıştı. Birkaç ay sonra, Kiel'de Türk denizcileriyle birlikte pek çok sıkıntılar çektikten sonra Hofe Paşa İstanbul'a geldi.

25 Safer 1320/2 Haziran 1902 tarihli tarihli bir vesikadan öğrendiğimize göre padişah yaverlerinden ve bahriye feriklerinden Hofe Paşa'nın eskiden beri Bahriye Mektebi'nde memur olduğu düşünülerek uhdesine Bahriye Mektebi ile Selimiye ve Mehmed Selim firkateynlerinde bulunan subay ve öğrencilerin eğitim-öğretim faaliyetlerini teftiş etmek görevi verilmiştir[90].

Kalau Von Hofe Paşa 1902 yılının sonlarına doğru maluliyetinden dolayı Almanya'ya dönmesine müsaade edilmesini talep etti. Buna padişah tarafından müsaade edildikten sonra da ödenmemiş maaşlarıyla usul gereği verilmesi gerekli olan harcırahının süratle ödenmesine dair 28 Şubat 1903 tarihinde irade çıktı[91]. Kontratının dördüncü maddesinde Osmanlı Devleti hizmetinde bulunduğu esnada

[88] BOA, **İ.BH** 4/1319 Ca-2.
[89] Gös. yer.
[90] DMA, **MKT** 1405/23.
[91] BOA, **İ.HUS** 102/1320 Za-115.

kazaen veya bir illetle malul olarak emekli edilmeye uygun görülürse maaşının üçte biri nisbetinde hayatta bulunduğu müddetçe emeklilik maaşı verileceği zikredilmiş olduğundan kendisine emeklilik maaşı verilmesi gerektiği Bahriye Nezareti tarafından Sadaret'e bildirildi. Sadaret de durumu padişaha iletmiş ve iradesi çıkarak Hofe Paşa'ya maaşının üçte biri kadar emeklilik maaşı verilmesi onaylanmıştır (21 Muharrem 1321/19 Nisan 1903)[92]. Kalau Von Hofe Paşa'ya 18 Zilhicce 1320/17 Mart 1903 tarihinde memleketine dönüşü sırasında Murassa Osmanî nişanı verildiğini görüyoruz[93].

1892 yılı başlarında devlet hizmetine girip 1902 yılının sonuyla 1903 yılının başına tesadüf eden bir zamanda hizmetten ayrıldığına göre Kalau Von Hofe'nin 11 yıla yakın bir zaman Osmanlı Devleti'nin bahriye hizmetinde bulunmuş demektir. Verdiği raporlarla Osmanlı bahriyesinin gelişmesi için gayret göstermiş, Osmanlı-Yunan savaşı sırasında donanmanın mutlak surette ıslaha muhtaç olduğu ortaya çıkınca yapılması gerekenlerle ilgili raporlar sunmuş, 1900 yılında da Âsâr-ı Tevfik zırhlısının modernize edilmesi için gemiyi Kiel'e götürmüştür. Kontratı toplam üç defa yenilenen Hofe Paşa Osmanlı bahriyesi için gerçekten takdire değer hizmetler yapmıştır.

[92] BOA, **İ.BH** 5/1321 S-3; DMA, **MKT** 1467/11.
[93] BOA, **İ.TAL** 297/1320 Z-058.

SONUÇ

18. yüzyıl boyunca ve 19. yüzyılda Osmanlı donanmasında istihdam edilen yabancı uzman ve müşavirlerin Osmanlı bahriyesindeki faaliyetleri bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Çalışmada 18 ve 19. yüzyıllarda istihdam edilen yabancı uzmanlara giriş kısmında değinilmiş, başlıca Fransız, İsveç, İngiliz ve Amerikalı olan bu uzmanların faaliyetleri gözden geçirilmiştir. 19. yüzyılda istihdam edilen ve üst rütbeli subaylardan alınan yabancı müşavirler ise ayrı başlıklar halinde ve kronoloji gözetilerek ele alınmaya çalışılmış ve hizmetleri belli başlıklar altında incelenmiştir.

Müşavir olarak Osmanlı donanmasında istihdam edilen ilk yabancı, Sir Baldwin Wake Walker'dır. Yaver Paşa olarak da bilinen Walker 1839 yılında hizmete alınmıştır. Bahriye Mektebi'nin ıslahı ile ilgili yürürlüğe konulan ve mektep için birçok yenilikler getiren bir lâyiha takdim eden Walker'ın esas olarak devlet için en faydalı hizmetleri Mısır meselesindeki faaliyetleridir. Mehmet Ali Paşa'ya karşı Osmanlı Devleti'nin müttefikleri ile birlikte başlattığı savaşta Osmanlı donanmasına komuta eden Walker, Akka'nın geri alınması sırasında yapılan savaşlara da iştirak etmiştir. Son yararlı faaliyeti, Mehmet Ali Paşa'nın elinde bulunan Osmanlı donanmasını geri getirmesidir. Walker'ın görevi 1843 yılının sonlarında nihayete ermiştir.

İkinci olarak istihdam edilen yabancı müşavir Sir Adolphus Slade'dir. Osmanlı kaynaklarında hemen daima Müşavir Paşa olarak anılan Slade, 1829-1832 yılları arasında Osmanlı ülkesine birkaç seyahat yapmış ve Türkiye ile ilgili daha o zaman bir kitap neşretmişti. Yıllar sonra, 1850 yılında Osmanlı hizmetine müşavir olarak alınan Slade, üç yıl sonra çıkan Kırım Savaşı'na katılmış ve bu savaşta Türk donanmasında başarılı faaliyetlerde bulunmuştur. Slade'in Kırım Savaşı'na dair bir

kitabı bulunmaktadır. 1859 yılında İstanbul Liman Memurluğuna getirilen Slade, 16 yıllık bir hizmetten sonra 1866 yılında görevinden ayrılmıştır.

Osmanlı bahriyesinde güzel faaliyetlerde bulunan müşavirlerden birisi de Hobart Paşa'dır. 1867 yılında hizmete alınarak devletin o sırada büyük güçlükler yaşadığı Girit'e gönderilen Hobart Paşa, adadaki isyanın bastırılmasını sağlamak amacıyla uygulanmak istenen ablukanın idaresini eline almış ve mükemmel bir şekilde uyguladığı ablukayla adaya erzak ve mühimmat taşıyan Yunan gemilerinin faaliyetlerine son vermiştir. İstanbul'a döndükten sonra liman nazırlığına atanan Hobart Paşa, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Karadeniz'deki Osmanlı donanmasına komuta etmiş, ayrıca Osmanlı kara ordusunun gemilerle çeşitli yerlere nakledilmesinde de faaliyetleri olmuştur. 1881 yılında uhdesine hiçbir bahriyeli yabancı müşavire verilmeyen müşirlik rütbesi verilen Hobart Paşa, 1886 yılında İtalya'da ölmüş, fakat vasiyeti gereği cenazesi İstanbul'a getirilerek Haydarpaşa İngiliz mezarlığına gömülmüştür.

Hobart'ın hizmete alınmasından iki yıl sonra Osmanlı bahriyesinde Henry Woods'un istihdam edildiğini görüyoruz. Bahriye Mektebi'nde dört yıl hocalık yaptıktan sonra Hüdavendigar ve Muhbir-i Sürur isimli mektep gemilerinde de seyir öğretmenliği yapan Woods, bundan sonra vaktini, o esnada bütün dünyada yaygınlık kazanmaya başlayan torpido eğitimine hasretmiş ve Hobart Paşa gibi o da 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na katılarak Sünne Boğazı'nda ve Batum'da cereyan eden savaşlara iştirak etmiştir. Yazmış olduğu iki kitap Türkçe'ye çevrilerek basılan Woods Paşa, padişah yaverliğiyle onurlandırıldığı gibi Askerî Yüksek Teftiş Komisyonu üyeliğine de atanmış, 1890'lı yıllardan sonra ise daha çok sarayda faaliyette bulunmuştur. İkinci Abdülhamid'in hal'inden sonra bilfiil bahriye hizmeti sona eren, resmi olarak ise 1914'te bahriye ile ilişiği kesilen Woods Paşa, Osmanlı bahriyesi hizmetinde en uzun süre istihdam edilen yabancı müşavir olmuştur.

1884 yılında Osmanlı bahriyesine bir Alman subayı müşavir olarak atanmıştır. Starcke isimli bu yabancı müşavir, hizmete alınmasının ardından Osmanlı donanmasında gördüğü eksikliklerle ilgili çok sayıda rapor kaleme almıştır. Bahriye

Mektebi, nakliye vapurları, Tersane-i Amire fabrikalar dairesi, balon torpidoları, donanmanın denize açılıp manevralar yapması, Almanya'ya eğitim görmek üzere asker gönderilmesi gibi farklı konularda çok sayıda rapor takdim eden Starcke Paşa, 7 yıl hizmette kaldıktan sonra 1891 yılında ülkesine dönmüştür.

Starcke'nin hizmetten ayrılmasından sonra Almanya'dan müşavir olarak başka bir deniz subayının istenmesi üzerine Kalau Von Hofe gönderilmiştir. 1892 yılında Osmanlı bahriyesi hizmetine giren Von Hofe, ırktaşı gibi Osmanlı bahriyesinde gördüğü eksikliklerle ilgili çok sayıda rapor takdim etmiştir. Bir taraftan da Bahriye Mektebi'nde ve Selimiye firkateyni ile Tersane'de ders vermekle görevlendirilen Von Hofe'nin en önemli faaliyetleri 1897 yılındaki Osmanlı-Yunan savaşı sırasında donanmanın perişan vaziyeti ortaya çıkınca yeni bir donanma yapılması gerektiğine dair ilgilileri uyarmasıyla 1900 yılında modernize edilmesine karar verilen Âsâr-ı Tevfik zırhlısını Almanya'nın Kiel şehrine götürmesidir. Von Hofe 1902 yılının sonlarında maluliyetinden dolayı Osmanlı hizmetinden ayrılmıştır.

Görüldüğü gibi Osmanlı donanmasında 19. yüzyıl boyunca dördü İngiliz, ikisi ise Alman olmak üzere altı yabancı müşavir istihdam edilmiştir. Osmanlı bahriyesi ile ilgili bilhassa Bahriye Mektebi, Tersane-i Amire, donanma, subay ve erlerin eğitilmesi gibi konularda faaliyetlerde bulunan ve birçoğu cereyan eden savaşlara katılarak yararlıklar gösteren bu müşavirlerin hizmette bulundukları süre zarfında kendi devletleri tarafından sürekli kontrol altında tutuldukları ve dolaylı olarak kendi devletlerine hizmet etmeyi amaç edinmiş oldukları da gözden uzak tutulmaması gereken hakikatlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA

I- ARŞİV KAYNAKLARI

A- Başbakanlık Osmanlı Arşivi

1- A.AMD

54/81

2- A.DVN

113/86

3- A.DVN.MHM

16/45

4- A.MKT.MHM

279/84, 329/63, 398/101, 425/90, 433/25, 433/41, 438/35, 481/92

5- A.MKT.NZD

185/4, 255/50, 282/62,

6- C.BH

10558

7- HR.TO

7/70, 33/19, 61/41, 61/67, 242/20, 338/10, 450/13, 451/30, 451/38, 451/53, 453/65, 474/6, 478/29, 509/63

8- HR.MKT

37/14

9- İ.BH

2/1313 Ca-1, 4/1319 Ca-2, 5/1321 S-3, 13/1332 Z-4

10- İ.DH

27/1271, 322/20946, 344/22675, 437/28874, 492/33325, 515/35045, 548/38188, 591/41120, 607/42333, 623/43304, 692/48347, 723/50443, 735/60204, 736/60317, 746/61204, 822/66250, 822/66255, 947/74978, 981/77450, 990/78168, 992/78360, 993/78467, 993/78469, 1004/79310, 1030/81123, 1074/84259, 1075/84394, 1105/86506, 1244/97497, 1295-1/101901, 1295-1/101908

11- İ.DUİT

185/94

12- İ.HR

3/100, 67/3281, 69/3356, 70/3405, 154/8182, 229/13448-1, 229/13470, 235/13941, 241/14307, 248/14757, 338/21943

13- İ.HUS

46/1313 L-41, 102/1320 Za-115

14- İ.MSM

29/807, 29/808, 29/809, 29/810, 29/813

15- İ.MTZ(01)

15/460, 16/519, 17/562

16- İ.MTZ(05)

4/112, 4/118, 6/149, 6/151, 6/156

17- İ.MTZ(05)TAL

1/9, 1/10

18- İ.TAL

47/1311 N-037, 85/1313 R-24, 97/1313 Z-080, 113/1315 M-030, 297/1320 Z-058

19- MV

10/50, 158/19, 159/43

20- Y.A.HUS

192/62, 193/7

21- Y.A.Res

9/51

22- Y.EE

147/7

23- Y.MTV

45/37, 46/39, 64/65, 66/67, 75/236, 81/47, 85/78, 120/44, 120/89, 159/185, 171/38, 173/215, 196/130, 201/112, 202/32, 202/100, 204/7, 209/69, 211/6, 212/123, 214/196

24- Y.PRK.ASK

24/32, 25/34, 25/42, 27/18, 33/54, 35/48, 36/99, 63/50, 80/93, 83/50, 96/84, 135/13, 148/65, 146/87, 162/28, 163/51, 164/102, 165/35

25- Y.PRK.BŞK

18/7, 25/100, 52/86

26- Y.PRK.EŞA

35/78

27- Y.PRK.KOM

3/4, 10/64

28- Y.PRK.ML

10/46

29- Y.PRK.MYD

1/43, 1/69, 1/70, 9/77, 13/38, 18/51

B- Deniz Müzesi Arşivi

1- ER.HAR

6/48, 6/66, 6/68, 14/170

2- MB

60/210

3- MK

1/32, 1/39

4- MKT

74/22, 114/25, 260/20, 264/62, 264/103-A, 278/35, 284/151, 357/53, 430/234, 476/23, 493/46, 496/94, 506/14, 507/45, 536/24, 569/233, 713/3-A, 773/88, 773/110-B, 781/105, 781/121, 1083/27, 1370/8, 1405/23, 1467/11

5- MUHASEBE

927/19, 941/16, 982/100, 985/58, 1286/72, 1507/78

6- ŞUB

82/141-A, 109/103-A, 116/59-A, 157/97-A, 223/104-A, 240/22-A, 275/22-A, 275/81-A, 364/1-A

7- UM.EVR

51/18, 51/90, 375/17

C- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

1- E.

4788, 4789

II- KAYNAK ESER, HATIRAT VE SEYAHATNÂMELER

HASAN RAMİ PAŞA, **Hatırat**, I, İstanbul 1324.

HOBART PAŞA, **Yâdigâr-ı Hayâtım**, (çev. Mehmed Aziz Giridî), İstanbul 1304.

LADY HORNBY, **Kırım Savaşı Sırasında İstanbul**, (çev. Kerem Işık), İstanbul 2007.

PÎRÎ REÎS, **Kitâb-ı Bahriye**, (nşr. Ertuğrul Zekâi Ökte v.dğr.), IV, İstanbul 1988.

RACZYNSKİ, Edward, **1814'de İstanbul ve Çanakkale'ye Seyahat**, (çev. Kemal Turan), İstanbul 1980.

Sir Adolphus Slade'in (Müşavir Paşa) Türkiye Seyahatnamesi ve Türk Donanması ile Yaptığı Karadeniz Seferi, (çev. Ali Rıza Seyfioğlu), İstanbul 1945.

SLADE, Sir Adolphus, **Türkiye ve Kırım Harbi,** (çev. A. R. Seyfioğlu), İstanbul 1943.

_____, **Kaptan Paşa**, (çev. Osman Öndeş), İstanbul 1973.

Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları, (haz. Nurcan Bal), İstanbul 2003.

Vak'anüvis Ahmed Lütfî Efendi Tarihi, VI, İstanbul 1999.

Vak'a-nünis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, X, (haz. Prof. Dr. Münir Aktepe), Ankara 1988.

Vak'a-nünis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, XI, (haz. Prof. Dr. Münir Aktepe) Ankara 1989.

WOODS, Sir Henry Felix, **Türkiye Anıları Osmanlı Bahriyesinde 40 Yıl 1869-1909**, (çev. Amiral Fahri Çoker), İstanbul 1976.

III- ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

BEYDİLLİ, Kemal, "II. Abdülhamit Devrinde Gelen İlk Alman Askeri Heyeti Hakkında", **TD**, sayı 32, İstanbul 1979, s. 481-494.

BOSTAN, İdris, "Osmanlı Bahriyesinin Modernleşmesinde Yabancı Uzmanların Rolü (1785-1819)", **TD**, sayı 35, İstanbul 1994, s. 177-192.

_____, "Osmanlı Bahriyesinde Modernleşme Hareketleri -I, Tersanede Büyük Havuz İnşası, 1794-1800", **Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği**, İstanbul 2006, s. 221-246.

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması**, III, İstanbul 1983.

ÇOKER, Fahri, "Osmanlı Bahriyesinde İngiliz Islah Heyetleri (1839-1914)", **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, Ankara 1994, s. 166-178.

DANİŞMEND, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c. 4, İstanbul 1972.

GENCER, Ali İhsan, **Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezâreti'nin Kuruluşu (1789-1867)**, Ankara 2001.

_____, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı Denizciliği ve Amerika", **Türk Denizcilik Tarihi Araştırmaları**, İstanbul 1986.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, V, Ankara 1999.

LANGENSİEPEN Bernd – GÜLERYÜZ Ahmet, **1828-1923 Osmanlı Donanması**, İstanbul 2000.

LEWİS, Bernard, "Slade On Turkey", **Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920), Birinci Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri, 11-13 Temmuz 1977**, Ankara 1980, s. 216-226.

_____, "Slade On The Turkish Navy", **Journal of Turkish Studies**, Harvard 1987, vol. II, s. 1-10.

_____, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, (çev. Metin Kıratlı), Ankara 1993.

MARDİN, Yusuf, "Osmanlı Donanması'nda İngiliz Paşalar", **Yıllarboyu Tarih**, IX/10, İstanbul Ekim 1982, s. 30-31.

OTAY, Oğuz, **Mesudiye Zırhlısı Osmanlı'nın Son 40 Yılının Tanığı (1874-1914)**, İstanbul 2005.

ÖZCAN, Besim "XIX. Asrın Ortalarına Kadar Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Uzmanların Görevlendirilmesi", **Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi**, 24, Erzurum 1997, s. 39-49.

_____, “Osmanlı Bahriyesinde Bir İngiliz Müşavir: Sir Adolphus Slade (1804-1877)”, **Askeri Tarih Bülteni**, 43, Ankara 1997, s. 25-46.

Resimli - Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi, VI, İstanbul 1972.

ŞEHSUVAROĞLU, Y. Haluk, “Müşavir Paşa (Amiral S. Adulphus Slade)”, **Donanma Dergisi**, LXIV/401, İstanbul 1952, s. 39-43.

The Dictionary of National Biography, XX, London 1917; XVIII, London 1938.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Devleti’nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı**, Ankara 1988.

WALLACH, Jehuda L., **Bir Askeri Yardımın Anatomisi, Türkiye’de Prusya-Alman Askeri Heyetleri 1835-1919,** (Çev. Fahri Çeliker), Ankara 1985.

YALÇINKAYA, M. Alaadddin, “XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789)”, **Türkler**, c. 12, Ankara 2002, s. 479-511.

_____, “Nizam-ı Cedid Döneminde Osmanlı Devleti’nin Modernleşmesinde İngilizlerin Rolü”, **Osmanlı**, c. 6, Ankara 1999, s. 684-694.

YAVUZ, Celalettin, **Osmanlı Bahriyesinde Yabancı Misyonlar Çeşme Faciası’ndan Birinci Dünya Harbine Kadar Osmanlı Bahriyesi’nde Çağdaşlaşma Gayretleri**, İstanbul tarihsiz.

IV- LÜGATLER

DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara 1999.

GÜRÇAY, Lûtfi, **Gemici Dili**, İstanbul 1943.

MUALLİM NÂCÎ, **Lügat-i Nâcî**, İstanbul 1322.

PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Târih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, I-III, İstanbul 2004.

REDHOUSE, Sir James W., **A Turkish and English Lexicon**, İstanbul 1890.

SERTOĞLU, Midhat, **Osmanlı Târih Lûgatı**, İstanbul 1986.

ŞEMSEDDİN SÂMİ, **Kāmûs-ı Türkî**, I-II, İstanbul 1317.

EKLER

A- Yabancı Müşavirlerin Raporları

1- Walker'ın Bahriye Mektebi Hakkındaki Raporu:

Mekteb-i Bahriye-i Şâhâne'de iktizâ eden ba'zı husûsât-ı lâzımeye dâir İngiltere kapudanlarından Valker nâm kapudanın takrîri

El-hâletü hâzihî Mekteb-i Bahriye-i Şâhâne'de hocaların kılleti sebebiyle şâkirdânın ekser-i evkātı beyhûde geçmekde ve bu cihetle hocalar dahi dûçâr-ı ta'b olmakda olduklarından mekteb-i mezbûrun mehmâ-emken hüsn-i sûret üzre idâre olunup şâkirdânın her vakti kesb-i ma'ârife münhasır olmasıyla sâye-i şâhânede hocalar dahi nev'an istirâhatlerini husûle getirmek ümniyesiyle iki hoca ile iki halîfenin nasb ve ta'yîn olunması

Mekteb-i mezkûrda litografya ve tabâ'at-ı âdiye destgâhları mevcûd olmağla hurûfât dahi tedârik olunsa tedrîs olunan kütübün tab' u temsîli mümkün olacak ve bir şâkirdin tederrüs eylediği fenne dâir olan kitâbdan mahrûm olacağı ecilden muzâyakaya dûçâr olup müddet-i tahsîli uzayacağı derkâr olmağla tab'-ı kütübde iktizâ eden hurûfât ve levâzımât-ı sâire tedârik olunup teksîr-i kütübe şurû' olunması

Fusûl-i erba'a mütegayyir oldukça derslerin tertîbine halel îrâs eylemesi umûr-ı tabî'iyeden olmağla dersler ile meşgûliyet-i sâirenin sırasını mevsime tatbîk etmek için bir cedvel tanzîm olunup haftada vâki' her günün bir meşgûliyeti ve mümted olacağı sâ'at ve dakîka iş'âr olunarak cedvel-i mezkûrun i'lânı zımnında mektebin bir memer veyahud mecma'ına vaz' olunması

Mekteb-i mezkûr şâkirdânı mektebden ba‘de’t-tahsîl ihrâc olduklarında yüzbaşı mülâzımlığı rütbesine nâil olmaları kānûnnâme-i hümâyûnda meşrût olup rütbe-i mezkûre ashâbının ameliyât-ı bahriyeye hayli vukūfları lâzımeden olarak ameliyât-ı mezkûre dahi mektebde istihsâli muhâl olmağla birinci ve ikinci sınıf ashâbının beher hafta bir gün vakt-i zuhra kadar mekteb sefînesinde her dürlü ameliyât-ı bahriyeyi icrâ ve ba‘de’z-zuhr bir nefer yüzbaşı mürâdefesiyle filukaya râkib olup kendileriyle kürek çekip ve dümen kullanıp yelken açıp kapayarak liman dâhilinde ve hâricinde ahşama kadar olta edip mevsim-i sayfda sınıf-ı evvel ashâbı halîfelerden biri istirdâf olunarak mekteb sefînesinin Bahr-i Marmara’ya irsâl olunup her bir hizmetde kesb-i mahâret eylemeleri

Mektebin taraf-ı garbîsinde vâki‘ olan meydanın vasatında bir direk vaz‘ olunup seren ve yelken ve edevât-ı sâiresi mükemmel edilerek mezkûr meydanın taraf-ı cenûbîsinde sefîne bataryasıyla güğerte taklîdi bir mahal binâ ve üç dört top ile techîz olunarak ol meydânın şâkirdler top ve yelken ta‘lîminde kesb-i mahâret eylemelerine mûcib

Fransa lisânının tahsîline her vechile tergībât ve teşvîkāt îcâd olunup iktizâ eden lügat ve gramer ve ta‘lîm kitâbları taraf-ı mîrîden tedârik ve i‘tâ olunması

Taraf-ı mîrîden kâğıd ve muktazî olan edevât i‘tâ olunup birinci ve ikinci sınıf ashâbı beher hafta ikişer sâ‘at müddeti iki def‘a harîta tersîmine ta‘lîm etdirilip sınıf-ı evvel ashâbı mevsim-i sayfda mekteb sefînesiyle sefer eyledikleri mahallerin harîtasını istihrâc ve inşâsına dahi me’mûr olmaları

Mekteb-i mezkûrun sınıf-ı evveline idhâl olunan şâkirdlerden her birine taraf-ı mîrîden bir oktant ve bir ustuc ve bir aded Karadeniz ve Akdeniz harîtaları i‘tâ ederek mektebden ihrâc birle mülâzım olduklarında edevât-ı mezkûre taraf-ı hazret-i şâhâneden teşvîk ve imtiyâz için kendilerine bahş buyurulması

Şâkirdânın sıhhat-i bedenleri için beher yevm iki sâ‘at müddeti koşmak ve sıçramak ve direkden ve ipden sarılıp çıkmak gibi ve mevsim-i sayfda fenn-i sebhî dahi ta‘lîm etdirilmesi

Derslere tahsîs olunan evkāt hâricinde şâkirdlere yeni ders tertîbi hocalara bir meşgūliyet olup ta‘lîmât-ı ameliyeyi icrâ etdirecek ve şâkirdlerin seyr ve temâşâ ve mekteb sefînesine gidip gelmeleri esnâsında etvâr ve hareketlerine nezâret edecek ba‘zı me’mûrların nasbı iktizâ etmekle donanma-yı hümâyûn zâbitânından müsin ve

ihtiyârlardan ve ameliyât-ı bahriyeye vukūf ve ma‘lûmâtı olanlardan dört yahud altı nefer intihâb olunup ta‘yîniyle sâye-i şâhânede mütekā‘id gibi olarak da‘avât-ı hayriye-i şâhâneye dâimâ muvâzabat ederler

Umûr-ı bahriyeye dair Türkî’den olarak kitâb teksîri emrinde her nevi‘ teshîlât ve teşvîkātı mûcib olacağından mekteb-i mezkûrda kitâb ve harîta tab‘ına iktizâ eden kâffe-i âlât cem‘ ve tertîb olunup fenn-i mezkûrdan bahs eden Türkiyyü’l-ibâre gerek tasnîf ve gerek tercümeden arz eden kimesneye kitâbın kıt‘asıyla keyfiyât-ı sâiresine nisbeten mu‘ayyen meblağın taraf-ı eşref-i şâhâneden ihsân ve bu husûsun li-ecli’l-i‘lân Takvîm-i Vekāyi‘e derc olunması

(TSMA, **E**. 4788)

2- Adolphus Slade’in Osmanlı Donanmasının Çerkezistan Sahillerinde Yapacağı Harekât Hakkında Sunduğu Rapor:

Ekselans,

Türk donanmasının bundan sonra Karadeniz’de yapacağı dolaşması esnasında göreceği hizmet hakkında bir iki fikri, münevver mütalaanıza arz etmeğe cesaret ediyorum ve bu münasebetle deniz erlerinin sırtındaki esvâbın ince olmasından ve hem subayların, hem de erlerin tecrübesiz bulunmasından dolayı bu denize çıkışın daha müsait havaların hüküm süreceği zamana kadar tehir olunmasını da beyan eylerim. Böyle bir müsait hava değişiminin on beş güne kadar yüz göstereceği haklı olarak, umulabilir.

İngiliz ve Fransız donanmalarının Kavarna’da bulundukları mevki ve buradan hem Rumeli sahillerini, hem de Sivastopol’daki Rus donanmasını tarassut altında bulundurabileceklerini düşünerek arz eylerim ki: Türk donanmasını oralara göndermek faydasız olacaktır ve donanmayı o tarafa gönderecek yerde başka lazım hizmetlerde kullanmak daha uygun olur.

Bundan başka, bilhassa dikkat nazarına alınacak bir nokta daha vardır: Donanmamız son iki sene içinde pek az zaman denizde bulunmuştur, onun için önceden bir kısa talim ve tecrübe gezintisi yapmadan İngiliz ve Fransız donanmalarıyla birleştiği halde yabancılara karşı bazı eksikliklerimizin görülmesi

muhtemeldir. İşte bundan dolayı –eğer başka bir sebep mevcut değilse– donanma için şöyle hareketi münasip mütalaa ediyorum: Bir cenup rüzgarıyla Boğaz'dan çıkılıp doğruca Sinop'a gidilir ve orada gemilere su alınır, yolda meydana çıkması muhtemel birtakım eksiklikler tamamlanır, silahlar muayene ve tecrübe edilerek kara kuvvetlerimizle donanma kuvvetlerinin karada işbirliği yapacağı lüzumlu ahval için hazır bulunmak üzere donanma filikalarıyla karaya asker sevki talimleri de yapılır, bu sırada mermi ve humbaralarla nişan talimleri yapmak ve karada askeri talim ettirmek de mümkün olur.

Bu işlerle geçecek on beş günlük müddet çok faydalı olur, uzun müddetten beri İstanbul'da gemilerde faaliyetsiz ve can sıkıcı bir hayata mahkum olan deniz erlerinin bu devre içinde sıhhatleri de düzeleceğine şüphe yoktur.

Sinop'tan kalktıktan sonra Anadolu kıyısı boyunca –lüzum görülürse– Samsun'da da demirlemek suretiyle Trabzon'a kadar gidilir, bu da halka gurur ve emniyet vermeye yarar. Trabzon'dan Batum ve Çürüksu'ya gidip oradaki askerî komutanlarla görüşerek devlet için faydalı ve lüzumlu hizmetleri ifa etmek mümkün olur.

Sohumkale'nin işgali bizim için çok faydalı olurdu. O zaman donanma Anapa'ya kadar Abaza sahili boyunca hareket yapabilir ve sahilde Rusların elinde kalmış askerî mevkiler zaptedilerek cesur Çerkezlere yardım edilir ve lazım olan silah ve mühimmat da verilir; Çerkezlere bu suretle sahra toplarıyla topçu da vermek mümkündür. Donanmanın bu sırada Kırım'ın cenup sahillerini sıyırıp geçmesi ve mümkün olan faydalı malumatı toplamakla beraber Türk bayrağını dalgalandırmak suretiyle Kırımlıların millî ve dinî duygularını heyecana getirmesi iyi olur.

Donanmanın bu ilk gezintisi bittikten sonra, müttefik devletler donanmalarıyla nerede olursa olsun buluşabilir. Eğer bu esnada Sivastopol'daki Rus donanmasından kuvvetlice bir kısım müttefik donanmalar tarafından görülmeksizin denize çıkacak olursa bizim donanmamız onunla galibâne dövüşmeye de muktedir olacaktır.

Yukarından beri söylediklerim sırf kabataslak bir programdan ibaret olup eğer bunlar esas itibarıyla tarafınızdan kabul edilecek olursa teferruat ve tafsilatın da itmam edileceğini bildiririm.

İmza: Müşavir Paşa

(Adolphus Slade, **Türkiye ve Kırım Harbi**, s. 260-261.)

3- Hobart Paşa'nın Osmanlı Donanmasındaki Eski Gemilerin Satılıp Yerlerine Yeni Gemiler Alınması Hakkındaki Raporu:

Şimdiye kadar şu'abât-ı idâre-i saltanat-ı seniyyece müttehaz ve mer'î olan kavâ'id ve usûl hakkında terakkiyât-ı düveliye ve selâmet-i milliyeye tatbîkan her dürlü ta'dîlât-ı nâfi'a ve ıslâhât-ı hayriye esbâb ve vesâiline cidden ve hakîkaten teşebbüs buyurulduğu şu zamân-ı sa'âdet-nişânda cümle-i vezâif ve sadâkat-i bendegânemden add eylediğim Devlet-i Aliyye-i şâhânelerinin terakkiyât-ı bahriyesi mâdde-i mu'tenâ-bihâsının nokta-i bidâyeti olmak ve ıslâhât-ı umûmiye tetimmesinden ve belki cümlesinden elzem ve akdem bir nazar-ı dikkatde tutulmak üzre vârid-i hâtır-ı kāsırânem olan ba'zı mütâla'âtımı şevketlü kudretlü inâyetlü veliyyü'n-ni'met-i bî-minnet efendimiz hazretlerinin arz-ı nazargâh-ı iltifâtlarına cür'et eylerim

Nezd-i âlî-i cenâb-ı şevket-me'âb-ı hümâyûnlarında ma'lûm ve müsellem buyurulduğu üzre sanâyi'-i nâriye ve vesâit-i harbiyenin yevmen fe-yevmen tebdîl ve tecdîdiyle ma'mûlât-ı kadîme ibtâl edilmek sûretine Avrupa'ca sarf-ı himmetle bu yüzden tezyîd-i kuvvet ve te'kîd-i metânet olunduğu gibi bu kere dahi Rusya Devleti'nin nev-îcâd sefâin-i harbiye inşâsıyla inşâât-ı atîkayı ibtâl eylemiş olduğundan bunun sûret-i i'mâl ve isti'mâlince îzâhât-ı lâzımeyi hâvî Tayms gazetesinin neşr ve i'lân eylemiş olduğu ta'rifesinin tercümesi leffen takdîm-i huzûr-ı âtıfet-neşûr-ı hümâyûnları kılınarak celb-i nazar-ı dikkat-i veliyyü'n-ni'amîlerine müsâra'at olunur. Mezkûr harb sefînesinin fevâid ve lüzûmu ta'dâd ve tafsîlden müstağnî olup ancak her bir âlât ve edevâtı muhdes ve nev-îcâd sırf levâzım-ı mühimme-i harbiyeden ibâret ve kıt'ası ufak ve sınıf-ı hafîfden ve sür'at-i seyr ve hareketi tehâcümât ve ta'kībâtda bahş-ı selâmet bir usûlde yapılmış ve hâmil olduğu toplar menâzil-i ba'îdeden müdâfa'a ederek derece-i sâlisede dahi derûnunda envâ'-ı muhtelifeden müte'addid torpidolar mevcûd olup Kraft nâmıyla yâd olunmakdadır. Bunun fevâidine bir numûne olmak üzre Yunan Devleti'nin nev'-i mezkûrdan bir kıt'asını mübâya'a etmiş olduğunu hâssaten arz ve beyân ederim

Binâen aleyh kuvve-i bahriye-i Osmâniye'nin muhâfaza-i mevki'de mâ-bihi'l-istinâdı bulunan mehâbet-nümâ birçok zırhlı donanma-yı hümâyûnları mevcûd ise de bunların Mes'ûdiye firkateyn-i hümâyûnundan mâ-adâsı meydân-ı müsâdeme ve müdâfa'ada işbu ezmine-i ahîre inşââtına mukābele ve mukāvemet edebilecek bir kıyâs ve nisbetde olamadıkları anlaşılmakda olup çünkü mezkûr zırhlılar ma'mûlât-ı kadîmeden olarak derûnlarında ne torpido ve ne de torpido vapurları bulunmamakda olduğu gibi zâten zırhları ince ve inşââtı gāyet battâl bir sûretde olmağla sefâin-i harbiye için evvel emirde matlûb ve mültezem olan sür'at-i seyirleri dahi yokdur. Ma'amâfih gerek Rusya Devleti tarafından Bahr-i Siyah'da ve gerek diğer bir tarafdan mezkûr nev-îcâd sefâyinle bir harekât-ı tehdîdiye icrâ edilecek olduğu takdîrde şu hâlde sefâyin-i mevcûde-i Osmâniyeleriyle mukāvemet kābil olamayacağı emr-i celîdir.

İhtiyâcât-ı zamâne ve terakkiyât-ı bahriyece her dürlü esbâb ve vesâilin istihsâl ve istikmâli husûsunda masrûf ve ma'tûf buyurulan müsâ'adât ve ikdâmât-ı fevka'l-âde-i şehinşâhîleri manzûr-ı nazar-ı şükrân olmakda bulunmasına ve muhâfaza-ı sevâhil ve te'mîn-i mevâki' şu zamanlarda muhtera'ât-ı mezkûrenin vücûduna menût ve mütevakkıf olup bundan böyle zikr olunan kâr-ı kadîm sefâyinle karşı durulamayacağına binâen saltanat-ı seniyyece dahi derece-i vücûbda bulunan muhtera'ât-ı mezkûreden derdest ve tedâriki husûsuna müsâ'ade-i celîle-i şâhânelerini istirhâm ile berâber sûret-i mübâya'asınca dahi tedâbîr-i âtiyenin ittihâzı muvâfık-ı maslahat gibi tasavvur ve tahattur olunmakdadır. Şöyle ki zâten Mes'ûdiye firkateyn-i hümâyûnundan mâ-adâ zırhlı süfün-i harbiye-i şâhânelerinin ber-vech-i meşrûh ma'mûlât-ı kadîmeden olmasıyla battâl ve metrûk hükmünde kalarak tabî'î vesâit-i harbiye-i hâzıra sırasında kābil-i mukāvemet olamayacakları gibi sevkiyât-ı lâzıme husûsunda dahi isti'mâllerine lüzûm ve ihtiyâc olmayıp ve çünkü el-hâletü hâzihî elde bulunan nakliye ve sür'at vapurlarıyla ta'dîl ve teşkîline himem-i celîle-i şâhâneleri bî-dirîğ buyurulan Osmanlı kumpanyası vapurları her bir nakliyâta kifâyet edebileceğinden ba'demâ bunların hiçbir kuvvet ve ehemmiyetleri kalmamış demek olmağla usûl-i atîka inşââtından olup da lüzûmu görülemeyen mezkûr zırhlı süfün-i şâhânelerinden çend kıt'asının çâkerlerinin İngiltere ve Fransa'dan celb ve da'vet edebileceğim müşterilerine veyahud zuhûr edecek sâir tâliblerine füruhtuyla bunların ale't-tahmîn bâliğ olacak beş altı yüz bin lira mikdârı esmân-ı hâsılasından iki yüz

elli bin lirasıyla ta‘rife-i ma‘rûza mûcebince zikr olunan nev-îcâd sefâyin-i harbiyeden i‘mâl ve inşâ olunarak kuvve-i bahriye-i mülk-dârîlerine bahş-ı emniyet ve tezyîd-i metânet buyurulması ve kusûr kalacak mebâliğin dahi ya masârif-i âdiye-i bahriyeye veyahud emr ü irâde-i seniyye-i veliyyü’n-ni‘amîleri vechile tensîb buyurulacak masârif-i mühimme-i sâireye sarf olunması husûslarını hasbe’l-hâl münâsib gibi mütâla‘a eylemekdeyimdir. Çâkerleri dâimâ selâmet-i hâl ve istikbâl-i devlet ve istikmâl-i esbâb-ı şevket ve kuvvet-i hükümrânîleri arzû-yı sâdıkāne ve niyyet-i hâlisânesiyle yaşamakda bulunduğumu nezd-i mekârim-vefd-i hazret-i hilâfet-penâhîlerinde muhakkak ve musaddak bildiğimden bu bâbda olan mütâla‘ât ve tahatturât-ı bendegânemi hâk-i pây-ı merâhim-ihtivâ-yı şehriyârânelerine ümidvârâne ve mağrûrâne arz ve takdîme ictisâr eylerim. Ol bâbda ve kātıbe-i ahvâlde emr ü fermân kudretlü mehâbetlü şevketlü inâyetlü veliyyü’n-ni‘met-i bî-minnet efendimiz hazretlerinindir.

Kulları Agustus Hobart

(BOA, **Y.PRK.MYD** 1/70)

4- Woods Paşa’nın Torpido Talimi Hakkındaki Raporu:

Sa‘âdetlü Vudz Paşa Hazretleri tarafından takdîm olunup Şûrâ-yı Bahriye’ye havâle buyurulan melfûf takrîrin hulâsa-i münderecâtı Tersâne-i Âmire’de mevcûd bulunan torpido istimbotlarından vakt-i harbde intizâr olunacak hidemât taht-ı idârelerine tevdî‘ edilecek zâbitân ve efrâdın mükteseb oldukları ma‘lûmât ve mahâretleriyle mütenâsib olmak lâzım geleceğinden zâbitân ve efrâd-ı mûmâ-ileyhimin İzmid körfezinde icrâ-yı ameliyât eylemek üzre İzmid tersanesine bir tecrübe ve ameliyat istasyonu inşâsı hakkında torpido komisyonundan tanzîm olunan müzekkirenin takdîm kılındığı ve bahriye çarhçı sınıfından torpido istimbotları mürettebâtı bulunan efendiler Şvarskop ve Vaythed torpidolarının usûl-i idâre ve endahtları hakkında haftada iki def‘a ders görmekde oldukları misillü her nevi‘ torpido ve elektrik fenerlerini idâre ve îkād edebilecek şehâdetnâmeli küçük zâbitân yetiştirilmesi için bir sınıf-ı mahsûsun teşkîliyle tedrîsleri mukarrer bulunduğu ve mevcûd olan yüz elli kıt‘a torpidodan yalnız on adedinin başları memlû ve

diğerlerinin boş olduğundan îcâbı takdîrinde mevcûd torpido istimbotlarına birer aded verilmek ve lüzûmu olan pamuk barutunun tedârikiyle imlâ ve bahriye baruthânesinde bir mağaza tahsîs olunarak muhâfazalarına dikkat ve i‘tinâ edilmek lâzım geleceği arz ve beyânından ibâret bulunmuş ve müzekkire-i mezkûrede dahi torpido ameliyâtı icrâsına en ziyâde müsâid İzmid körfezi olduğundan mahall-i mezkûr tersânesine merbût resminde gösterildiği üzre bir tecrübe ve ameliyât istasyonu inşâ ve ittisâline dahi li-ecli’t-tecrübe gidecek olan torpidoların hava tulumbası ve buna muktazî kazganı ve hava depolarının vaz‘ olunacak mahalde muhâfazalarıyçün yalnız üstü örtülü bir gözaltı ilâvesiyle esnâ-yı tecrübede kullanılmak üzre tecrübegâha elektrik feneri ve meyl alâmetleri ta‘yîni ve lüzûmu kadar nişan ağları ve çatallar vaz‘ı ve torpido istimbotlarından münâvebeten birer ikişer İzmid’e götürülerek icrâ-yı manevra ve ameliyât etdirilmesi arz ve ityân kılınmışdır.

(DMA, **ŞUB** 364/1-A)

5- Starcke’nin Tersâne-i Âmire Fabrikalar Dairesi Hakkındaki Raporu:

Tersâne-i Âmire Fabrikalar Dâiresi hakkında Mirlivâ sa‘âdetlü Şitarke Paşa’nın tertîb ve tanzîm ve hâk-i pây-ı mu‘allâ-yı hazret-i şehriyârîye arz ve takdîm eylediği raportun tercümesidir:

Tersâne-i Âmire fabrikaları dâiresinin ahvâli hakkında âti’l-beyân mülâhazâtı atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı şehriyârîlerine arz ve iş‘âr ile iktisâb-ı fahr ü mübâhât eylerim.

İşbu fabrikalar dâiresinin müessesât-ı şâhâneye cesbân bir hâlde olmadığı ve husûs-ı mezbûrun esbâbı ise mevâdd-ı âtiyeden ibâret olduğu anlaşılıyor.

Evvelâ mezkûr fabrikaların aksâm-ı vâsi‘ası gezildiği sırada âlât ve edevât-ı mühimme ile memlû ve fakat amele-i lâzımenin cedvellerde gösterilen mikdâr-ı mevcûdu tamâmen kâfî bulunduğu halde emr-i teftîşe pek i‘tinâ edilmediğinden dolayı ekserîsinin adem-i devâmı veyâ kendi istirâhatlarıyla meşgūl bulunması hasebiyle mu‘attal birtakım destgâhlara tesâdüf olunuyor.

Saniyen el-yevm işbu fabrikalarda çalışan amelenin mikdârı cedvellerde mukayyed olan ve mezkûr fabrikalar için ta‘yîn ve tahsîs kılınmış bulunan amele mikdârının ancak yüzde yirmisine veyâ otuzuna bâliğ olduğu ve farazâ modelhâne fabrikasına bâ-defter ta‘yîn kılınan amele ve ustaların mikdârı on sekiz veyâ yirmi kişi kadar iken iş başında ancak üç veyâ dört kişi bulunduğu ve makine fabrikasında bâ-defter mevcûd bulunması lâzım gelen yüz doksan kişiden iş ile meşgūl ancak otuz beş veyâ kırk kişi mevcûd olduğu görülüyor.

Binâen aleyh işbu esbâba mebnî birtakım mühim işlerin ancak pek uzun bir müddetde elden çıkarılabildiği müşâhede edilmekde ve farazâ mukaddemâ hâk-i pây-ı şâhâneye ba‘de’l-arz geçen mâh-ı Şubat evâilinde inşâsı emr olunan barut dilandisi makinesinin henüz ikmâl edilmediği görülmekde ve halbuki diğer bir husûsî destgâhda bu makūle bir işin bir buçuk iki mâhda behemehâl meydana çıkarılacağı ve çıkarılamadığı takdîrde fabrikaca hiçbir fâideyi müntic olamayacağı derkâr bulunmakdadır.

Sâlisen işbu fabrikaların ba‘zılarında bir sûret-i gayr-ı muntazamada ortalığa atılmış birtakım makine aksâmı ve kazganlar ve âlât ve edevât-ı müsta‘mele yığıntılarından dolayı fabrikanın bir tarafından diğer tarafına geçilemez bir hâle gelinmiş olduğu ve işbu âlât ve edevât meyânında işe yarar birçok şeyler bulunabileceği ve fakat böyle enkāz altında çürüyüp mahvolmakda bulunduğu görülüyor.

El-hâsıl işbu fabrikaların cümlesinde bu gibi müessesât-ı şâhânenin terakkī ve tereffu‘unun vâsıta-i esâsiyesi olan hüsn-i intizâm ve usûl-i teftîş ve mu‘âyene-i dâimînin adem-i mevcûdiyeti ma‘a’t-teessüf nümâyân olmakdadır.

Binâen aleyh hâl-i hâzırın ıslâh ve tebdîli emrinde mülâhazât-ı âtiyenin zikr ve beyânına ictisâr eylerim.

Evvelâ işbu fabrikalar nezâretinde gayûr ve ma‘lûmât-ı mükemmele ashâbından bir zâbit bulunmadığı cihetle işbu makāma elyak bir zâtın ta‘yîni lâzım gelecekdir.

Sâniyen kendilerini vezâif-i mükellefelerini kemâ hüve hakkuhâ îfâ ve icrâya mecbûr etmek üzre Tersâne-i Âmire fabrikalarına âid bulunan zâbitân ve amelenin devâm ve adem-i devâmlarını ve sa‘y ü gayret ve adem-i gayretlerini mübeyyin işbu fabrikalar nezâreti dâiresine bir kıt‘a kontrol defteri vaz‘ ve te’sîsi münâsib olacağı

gibi Tophâne-i Âmire'de mer'î olduğu ve fâidesi dahi görüldüğü vechile henüz genç ve çıraklık hizmetinde bulunan ameleye Tersâne-i Âmire fabrikalarında dahi beher hafta altı guruşdan on guruşa ve san'atlarınca mâhir ve hizmetlerinde liyâkati zâhir olanlara dahi on iki guruşdan yirmi guruşa kadar bir mikdâr mu'ayyen meblağın tahsîs ve i'tâ buyurulması münâsib olacakdır. Ve bir de evvel emirde birçok paralar sarfıyla tedârik edilmiş bulunan bunca zî-kıymet destgâhların hüsn-i muhâfazasına dikkat edilmek lâzım geldiği cihetle destgâhları hâvi olan binâları i'mâr ve ıslâh etmek üzre senevî bir mikdâr meblağın tahsîsi münâsib olacakdır.

İşte bu zikr olunan vesâit i'ânesiyle Tersâne-i Âmire fabrikalarının ıslâhı cüz'î bir masrafla mümkün olabileceği gibi bu vechile mezkûr fabrikaların ahvâl-i umûmiyeleri dahi müessesât-ı şâhâneye cesbân bir mertebeye ircâ' olunabilecekdir.

İşbu lâyiha-i kemterânemi atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı şehriyârîlerine takdîmle zât-ı hazret-i pâdişâhîlerinin bir abd-i ahkar ve asdakları olduğumu mertebe-i fahr u mübâhâtda arz u iş'âr eylerim efendim, ol bâbda ve kātıbe-i ahvâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emr ve'l-ihsân şevketlü kudretlü azametlü pâdişâhımız pâdişâh-ı âlem-penâh efendimiz hazretlerinindir. Fî 14 Ramazânü'l-mübârek sene [1]302, Fî 15 Haziran sene [1]301.

Bende bahriye mirlivâlarından Şitarke

(BOA, **Y.PRK.ASK** 27/18)

6- Kalau Von Hofe'nin Osmanlı Bahriyesinin Terakkisi Hakkında Sunduğu Rapor:

Cenâb-ı âferînende-i bahr u ber, şehriyâr-ı terakkiyât-perver ve şehinşâh-ı muvaffakiyet-güster pâdişâh-ı âlî-câh efendimiz hazretlerini ilâ-âhiri'z-zamân erîke-pîrâ-yı şevket ü şân buyursun âmîn.

Nezd-i hikmet-vefd-i cenâb-ı hilâfet-penâhîlerinde bedîhiyât-ı umûrdan bulunduğu üzre bahriye için sükûn hiçbir vechile tevfîk-i kabûl etmeyip bi'l-akis mütemâdî ta'lîm ve mümârese ile fa'âliyet[i] muktazîdir. Hizmet-i mezkûrenin tabî'at-ı mahsûsası iktizâsı bir müddet sükûnun bahş eylediği hâl-i tedennînin terakkī ve tazmîni belki müddet-i mezkûrenin bir iki misli zaman-ı fa'âliyet ile olabilir.

Husûsâ vesâit-i harbiye-i hâzıranın tenevvu‘ ve tekessürüyle berâber gerek münferiden gerekse müctemi‘an harbde te’sîr-i matlûbu verebilmeleri için ne sûretle isti‘mâl edilmeleri muktazî idüğünün vechen olsun ta‘ayyün ve takarrür etmemesi bahriyeye ihtiyâcı olan ba‘zı devletleri her sene nazariyât-ı muhtelifenin tecrübe ve tahkīkı ve zâbitânın mensûb oldukları şu‘abât-ı hizmetde tahsîl-i mahâret ve ma‘lûmâtları emrinde hemân bir harbde olacağa makīs derecelerde fedâkârlıklar ihtiyârına sevk eyliyor.

Bahriyeye verilen ihtimâmın yalnız mâddiyetiyle iktifâ edilerek muhtelif tarzda sefâin ve mütenevvi‘u’l-cins esliha elde edip de efrâd ve zâbitânın bunların idâre ve isti‘mâllerinde kesb-i meleke etmelerini o nisbetde mühimsememek dahi o bahriye için mühlik bir istikbâl istihzâr eylemek demekdir. Kuvve-i bahriyeye olan ihtiyâc ciheteyn üzre def‘ olunur. Bu bâbda sâirlerinden sarf-ı nazar ahvâl-i mâliyeleri yolunda olmayan İspanya ve komşumuz Yunan devletlerinin heves-i terakkīlerini gösterebilirim.

Binâen aleyh ahvâl merkez-i ma‘rûzda olduğu takdîrde hâk-i pây-ı şevket-ihtivâ-yı hazret-i kîtî-sitânîlerine olan ubûdiyet ve sadâkat-i nâçîzânem iktizâsı donanma-yı hümâyûnun ahvâl-i âtiyesi için şu istidlâlât-ı bâhirenin atebe-i ulyâya arzı sevk-i vicdânîsinde bulunduruyor ki,

Sefâinin limanda nîm mu‘attal bulundurulması, evvelâ, mâddeten, olunan her dürlü ta‘mîrât ve muhâfazaya, edilen ihtimâma rağmen günden güne isti‘mâlden sâkıt hâl-i harâbîye düşmesine bâdî olmakdadır. Sâniyen, ma‘nen dahi:

1- Zâbitânın adem-i tecrübe yüzünden gerek elde mevcûd eskilere gerekse bundan böyle inşâ olunacak en mükemmel sefâine hattâ nefislerine bile i‘timâdları münselib olacakdır ki bunun ne derecelerde mûcib-i te’sîr bulunduğu vâreste-i arz u beyândır.

2- Misâlsiz tahsîl-i fen olamadığı gibi gerek Mekteb-i Bahriye-i Şâhâne’lerinde ve mekteb sefâininde veyâ limandaki sefînelerde zâbitân [ve] efrâdın tahsîl ve terbiyeleri emrinde her ne dürlü ihtimâm ve gayret edilirse edilsin bu gayret ve bu ihtimâm maksada takrîbden ziyâde teb‘îde yardım eder. Vâkı‘â, zâbitân mükemmel nazariyât tahsîl eyleyebilirler. Fakat bu da bir felsefe-i bahriye olmağla kalıp hiçbir vakit bir bahriye zâbiti ma‘lûmâtı olamaz. Hâl-i hâzırın lüzûm-ı tebdîline en güzel bir misâl olmak üzre bugün bahriye zâbiti yetiştirmek husûsunda düvel-i

mevcûde bahriyelerinin kâffesinde bir devr-i cedîd açıldığını ve gerek inşâât gerekse usûl-i harbiyece ne kadar mesâil var ise kâffesinin ameliyât yüzünden istihrâc ve isbât kılındığını arz eyleyebilirim.

3- Zâbitân ve efrâd-ı bahriyenin nîm karada nîm denizde bulunmalarıyla askerliğin üssü'l-esâsı olan terbiye ve intizâm-ı askerînin tahsîl ve muhâfazası dahi kābil olamaz. Kıdemli zâbitândan bu bâbda bir fikr-i mahsûs hâsıl edenler var ise yevmen fe-yevmen gāib edecekleri gibi henüz dehâlet edenlere sû-i misâl olacaklardır. Çünkü her şeyde olduğu gibi mâ-vuzı'a-lehi bilinmeyen, lüzûmu hissedilmeyen mâdde hakkında bir fikir uyanması muhâldir.

Hakāyık-ı mesrûde muhât-ı ilm-i âlî-i cenâb-ı hilâfet-penâhîleri buyurulmak üzre atebe-i felek-mertebe-i husrevânelerine arz kılınmış ve tasavvurât-ı hakīrânemce hâl-i hâzırın terakkīsi emrinde limandaki sefâinde şimdikinden ihtimâmlıca ta'lîmât ve tahsîl-i ibtidâiyeye devâm edilmekle berâber Cezâyir-i Bahr-i Sefid sularında mütemâdiyen seyyâr olmak üzere her dürlü techîzâtı mükemmel hiç olmazsa bir zırhlı ta'lîm sefînesinin bulundurulması ve harekât-ı dâhiliyesi hakkında nazar-ı kimyâ-eser-i fârûkīlerinden geçmiş bir program üzerine müddet be-müddet zâbitânın içerisinde meleke ve mümâresede bulunmaları âcizâne tensîb kılınmış ise de yine her hâlde ve kātıbe-i ahvâlde emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fî [28] Şa'bân sene [1]310 ve Fî 5 Mart sene [1]309.

Yâverân-ı hazret-i şehriyârîlerinden ve bahriye mirlivâlarından Almanyalı kulları Kalav Von Hofe.

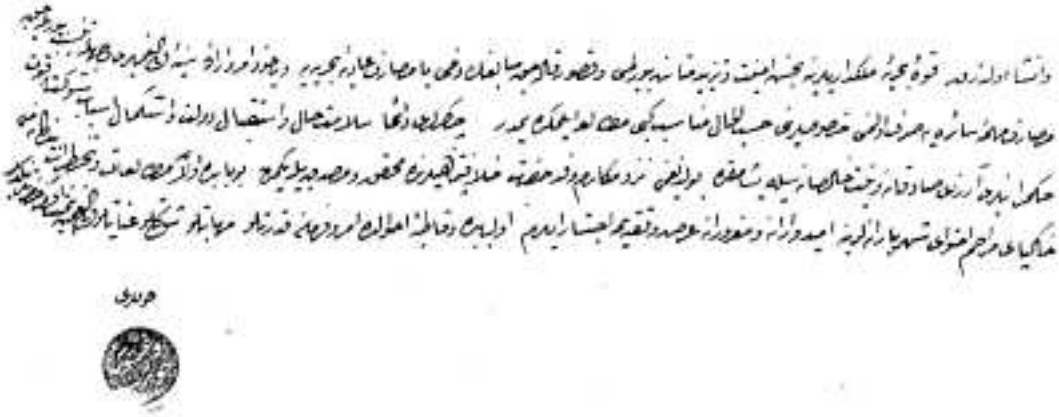
(BOA, **Y.MTV** 75/236)

1-) Walker'ın Bahriye Mektebi Hakkındaki Raporu
TSMA, E. 4788

2-) Hobart Paşa'nın Osmanlı Donanmasındaki Eski Gemilerin Satılıp Yerlerine Yeni Gemiler Alınması Hakkındaki Raporu
BOA, Y.PRK.MYD 1/70

3-) Woods Paşa'nın Torpido Talimi Hakkındaki Raporu
DMA. ŞUB 364/1-A

ترسانۂ عامرہ فابریقہ لر دائرہ سی حقنده صدر اعظم سعادتلو مشار الیہ پاشا نك ترتیب و تنظیم و تکمیلیه
متعلق حضرت شهریاری یه عرض و تقدیم اولنمش ریورطه نك ترجمه سیدر

ترسانۂ عامرہ فابریقه لر دائره سی حقنده اق ابتدا سعادتلو مشار الیه حضرتلری عرض و تقدیم حضرت شهریاری یه
واستمرار ایله اکتساب فخر و مباهاته ایدرم
اشبو فابریقه لر دائره سنك موسسه ثلثه جمله بر جمله اولدیغی و خصوص مزبورك ، سبابی ایسه مؤدی ، بو دقیقه
اولدیغی ، کمالو شیلور
اولو مذکور فابریقه لرك اقسام و اسمسی کرد یکی صحیفه ده آلوب و اوراده مرقوم ایله عمل و فقط عمله لرینك جمله سی
کوستریلدیکی مقتضا موجودی تماما کافی بولندیغی حالده امر تفتیشه بك اعظا ایدلدیکنده فابریقه لرك اکثریسنك
عدم رؤیی و بانیه و استاجوبه شغول بولنمسی جهتیله معطل بر طاقم رسنکالقده تصادف اولنمیور
ثانیا ، اشبو فابریقه لرده جریانات عمولیه نك مقدارنی جدولده مقید اولوب و مذکور فابریقه لرك بعضه
نصیب و تخصیص قالمسیله بوقاچه عمله مقدارنك ، بعضی یوزده یکرمیسه و یا اوتوزینه بالغ اولدیغی و فرضا مدار
نهایه فابریقه سنه بارفیز نصیب قوناچه عمله واسطه لرك مقدارنی اونسکز و یا یکرمی کسری قدر ایکن ایسه یدمش ، بعضی
اوجاق و یا درت کسری بولندیغی و مانه فابریقه سنده بارفیز موجود بولنمسی لازم کلدیکی یوز حقنده کشیده ایسه
ایکی شغول ، بعضی اوتوز ایسه و یا قرق کسری موجود اولدیغی کورلیور
بنا علیه اشبو اسباب جهتی برطاقم مهم ایشلرك ، بعضی بك اوزوده یرینه کتیرلمه ایله جهتلرك جریانی شاقه ، بلکه
وفرضا مقدما خاکیان شاهانه یعنی الحضرت کیبی شاه شجاعت ، اولمزه انتسابی امر اولنمسنه باروده وجه لازمسی مانعه سنك
لغوز اکمال ایدلدیکی کورلمکده وهالیوکه دکر یرخصوصی رسنکالقده بو مقوله یرلرك بعضی ، انکی مالقده یرلرك
عیناً جهتلرینجه وجهتلرینه مدنی تقدیرده فابریقه لجی رفاهیه لی شئی ، اولدیغی درکار بولنمقده در
ثالثا ، اشبو فابریقه لرك بعضیسنده یرحوریه غیر منتظره اوزره لغه آلمسی برطاقم مانعه ، افسی وقوعاتی و
آلوب واوراده مستعمل بعضیسنده طولوجی فابریقه نك برطرفنده دکر طرفنه کیدمز بر حالده کاشف اولدیغی
، اشبو آلوب واوراده میانجی ایشلر بر جهته سکر بولنه جوهکن وفقط بوجه ، نقاصه اندیشه حصوریجون
محو اولمقده بولندیغی کورلیور

4-) Starcke'nin Tersâne-i Âmire Fabrikalar Dairesi Hakındaki Raporu
BOA, Y.PRK. ASK. 27/18

5-) Kalau Von Hofe'nin Osmanlı Bahriyesinin Terakkîsi Hakkında Sunduğu Rapor
BOA. Y.MTV. 75/236

B- Resimler

Adolphus Slade (Müşavir Paşa)

Hobart Paşa

Woods Paşa

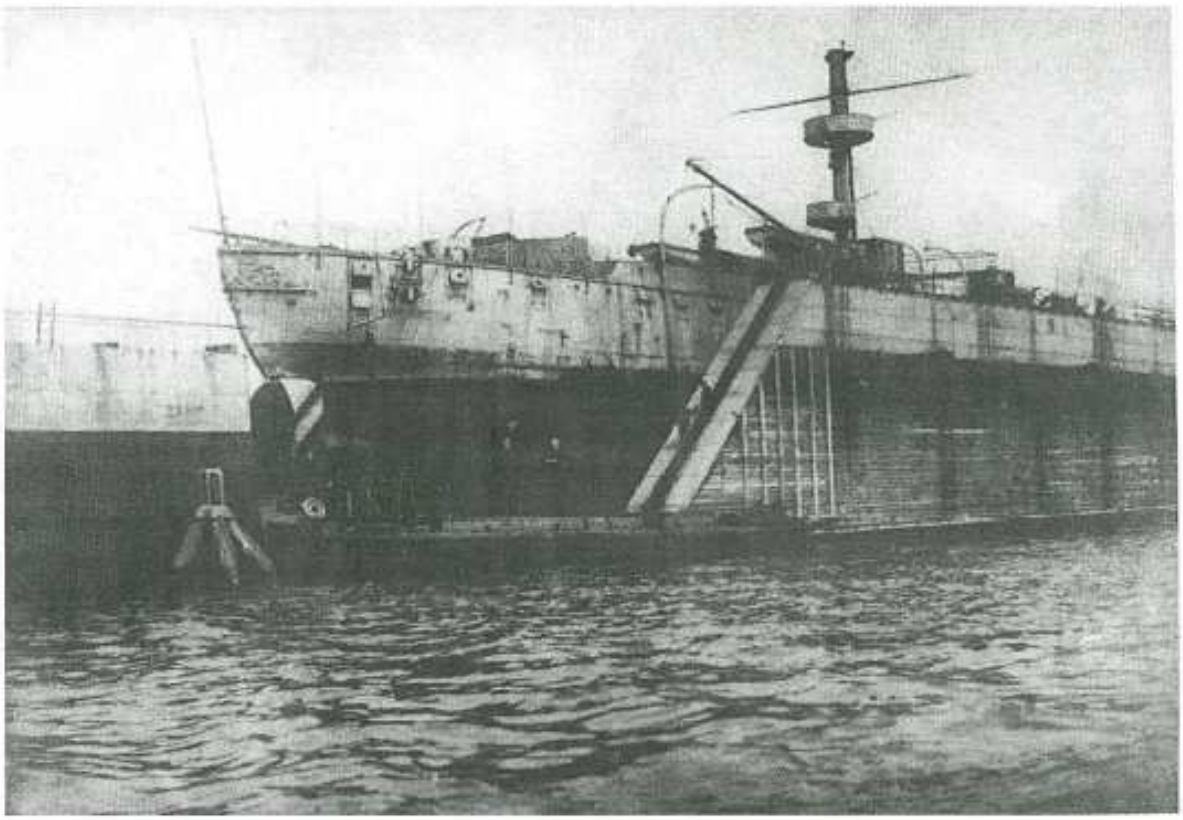
غنائم بحریه قواعدی

مترجمی
ارکان حربیهٔ بحریه ضابطانندن وتفتیش عمومیٔ عسکری قومسیونی
اعضاسندن صاغقول اغاسی کریدی احمد افندی

با ارادهٔ سنیه طبع وتمثیل قلنمشدر

استانبول
(مهران) مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سنده نومرو ۷
۱۲۹۸

Woods Paşa'nın Yazmış Olduğu "Ganâyim-i Bahriye Kavâidi" İsimli Kitabın Kapak Resmi

Âsâr-ı Tevfîk Kiel'deki Germanya Tersanesinde Modernize Edilirken